

milan valach: člověk, hodnoty a kapitalismus str. 6
opravdu demokracie selhává? str. 9
ctiborův slintblok str. 10
pavel novotný: básník není svazák str. 11
ztvárnit dějiny, anebo je cynicky zapřít? str. 13
„absurdistán“ aneb karavana jde dál str. 15
verše petra řeháka a jakuba řeháka str. 16 až 19

02/02/2012; 30 Kč

www.itvar.cz

mít vůli k proměně

ROZHOVOR
S TEREZOU STÖCKELOVOU

foto Tvar

Michal Stránský

Pasti slov

malá nic v hejnech
na okrajích podzimů
prázdná až příliš neprostupná

králíčí kočka v šopě
punčocháče malých děcek
svět otočený naruby

vzít slova zpátky
zbavit je svého strachu
a opakovat chyby chyb
když jako udidla
bez konce vězí mezi zuby

k večeru máme dlaně plné
ocásků důvěřivých ještěrek

Na hruškách nebe
(Kniha Zlín, 2011)

Tereza Stöckelová (nar. 1977) vystudovala sociologii na Fakultě sociálních věd UK v Praze, pracuje v Sociologickém ústavu AV ČR, vyučuje na Katedře obecné antropologie při Fakultě humanitních studií UK a od roku 2010 je mluvčí iniciativy *ProAlt*. Je autorkou či editorkou různých společenských publikací, např. *Biotechnologizace: Legitimita, materialita a možnosti odporu* (Sociologický ústav, 2008), *Akademické poznávání, vykazování a podnikání: Etnografie měnící se české vědy* (Slon, 2009), *Spočítej a panuj: De/politika kalkulace* in Bělohradský, V. et al.: *Kritika depolitizovaného rozumu: Úvahy (nejen) o nové normalizaci* (Grimmus, 2010) aj. Své články publikuje i v novinách a v časopisech.

Věda a občanská aktivita Ovlivňují sociální vědy společnost, nebo ji jen popisují?

Sociální vědy vždycky ovlivňují společnost – i tehdy, když nic takového nezamýšlejí a staví se do pozice, že jenom popisují to, co studují. V knize, kterou nyní dokončuji, analyzuji například výzkumy veřejného mínění z toho hlediska, jak jsou v nich formulovány otázky a jak tyto formulace posilují existenci určitých skutečností a jiné oslabují. Mám tam výzkum z konce roku 1991, v němž měli lidé odpovídat na otázku: *Jaký typ ekonomiky preferujete?* Měli tři možnosti: a) tržní, b) smíšenou, c) socialistickou. Podstatné procento dotázaných odpovídalo, že ekonomiku smíšenou. Na Slovensku to dokonce byla výrazně převažující odpověď. Tahle otázka se pak rychle z výzkumu vytratila, protože je přece už naprosto

samozřejmé, že jiná než tržní být ekonomika nemůže, i kdybychom jinou preferovali. Nevytýkáme nutně sociologům, že se donekonečna lidí neptají, jakou chtějí ekonomiku, ale na druhé straně tím, že se na varianty ptát přestanou, přispívají k názoru, že tržní ekonomika je jediná možná. Knihu otevírá citací z diskuze pod blogem ekonoma Tomáše Sedláčka, který se ptá, zda smí být filozofie praktická, a diskutující většinou odpovídají v onom klasickém duchu, že filozofie se ještě nikdo nenajedl. Zhruba do tohoto kontextu se snažím knížkou *strefit* – zabývám se tím, proč jsou sociální vědy důležité a užitečné, proč by měly být podporovány, ale také v čem mohou být problematické, nikoli proto, že by byly nepraktické, ale naopak proto, že na společnost vždy různými způsoby působí a přetvářejí ji. A z toho se musí veřejnosti zodpovídat.

Teď mluvím o společenských vědách včetně té v současnosti nejmocnější z nich – ekonomie.

Co to znamená pro vztah vědy a politiky?

V širokém slova smyslu to, že každá věda je politická. Nikoli ve smyslu stranické nebo parlamentní politiky, ale ve formě toho, co někteří autoři nazývají *ontologickou politikou*. Politikou skutečnosti. Přírodní ani sociální vědy skutečnost jednoduše nepopisují a nevysvětlují, ale stále více ji přetvářejí, dávají vzniknout novým technologiím a bytostem (třeba geneticky modifikovaným organismům), vytvářejí nové pojmy pro seberepochopení společnosti, které si pak

SLAST Z TĚLA-PLAMENE

1 Po rozsáhlých románech *Prázdné ulice* a *Cesta na jih* přichází Michal Ajvaz (nar. 1949) s novou knihou, která je sice o poznání kratší, ale autor se v ní znovu vrací k metatextovému motivu dvou předchozích knih, k původní jednotě (zde označované slovem proud), k níž se vztahuje veškeré bytí, a k tvůrčímu napětí mezi beztvarostí a tvarem. Potvrzuje tak, že – navzdory jeho zaškatulkování do kategorie postmoderní autor/filozof – toto je koncept rozumění, z něhož, alespoň během posledních let, ve svém uměleckém i filozofickém díle vychází.

Děj nové Ajvazovy prózy tentokrát počíná v Paříži, v bytě poblíž Lucemburské zahrady, kde se středoškolský učitel filozofie Paul chystá během letních prázdnin připravovat na podzimní kurz antické řecké filozofie. Stiskem nesprávných kláves na počítači se před jeho zraky zjeví podivné slovo „*okitubis*“, a jak to je u Ajvazových hrdinů zvykem, Paul neodolá pokušení pustit se do pátrání po tom, co slovo znamená a odkud se vzalo. Internetový vyhledávač jej velmi rychle dovede k zesnulému podivínskému vědci Donaldu Rossovi, který své volné chvíle věnoval psaní fantastické prózy *Návrat z Druhé strany*, v níž jsou dialogy postav sepsány ve fiktivním jazyce – yggurštině. Z tohoto jazyka pochází i ono slovo „*okitubis*“.

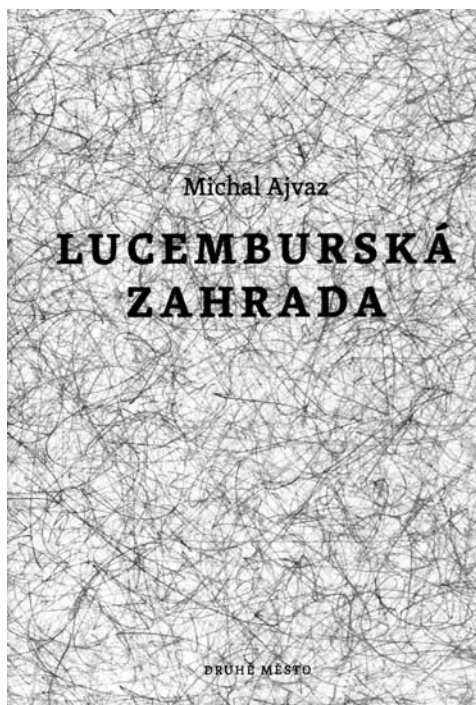
V internetu se odráží a zhmotňuje labyrint/sít nekonečných souvislostí, a proto není divu, že se u Ajvaze stává podstatným dějovým motivem; jako čtenář i jako autor Ajvaz inklinuje k poetice díla-sítě a v posledním románu *Cesta na jih* byl tomuto tématu věnován značný prostor. Ajvazovo dílo se nikdy neobejde bez přímých i nepřímých aluzí na díla jiných autorů, *Lucemburská zahrada* v tomto ohledu není výjimkou. Objevují se tu např. narážky na televizní seriály *Ztraceni* a *Battlestar Galactica* i na Ajvazovy oblíbené literární autory, mj. Julesa Verna, Julienu Gracqa, Andrého Pieyra de Mandiargues. Pozorný čtenář pak může sledovat zajímavé interference Ajvazových a cizích fikčních světů.

Vzhledem k předcházející Ajvazově tvorbě není také překvapením, že fragment *Návratu z Druhé strany* je v knize reprodu-

kován. Mnohovrstevnost k Ajvazovu psaní bytostně patří, zdá se mi, že vložené vyprávění přesně odpovídá autorovu vidění a vnímání světa, a lituji, že se tentokrát držel při zemi a vložený příběh nerozvinul do rozsahu srovnatelného s vloženými vyprávěními v jeho předchozích románech. Větší rozsah Ajvazovi totiž evidentně víc sedí, jeho kratší prózy – např. *Bílí mravenci* z knihy *Tyrkysový orel* – působí v závěru poněkud uspěchaně, rozuzlení přichází příliš rychle. Jenže nová próza Michala Ajvaze je zkrátka v něčem jiná: ačkoli má mnoho společného s jeho předcházejícími texty, je zároveň v některých ohledech netypická.

Vypravěč, jenž je prezentován pro Ajvaze netypicky ve *wir*-formě a netypicky i tematizuje akt vyprávění směrem ke čtenáři (nemohu se ubránit dojmu, že tato vypravěčská figura je Ajvazovu způsobu vyprávění miň blízká a působí rušivě), se většinou přidržuje primární hlavní postavy. Velkou pozornost nejprve věnuje popisu toho, jak se Paulovi prostřednictvím nesrozumitelného fiktivního jazyka svět najednou ukázal v novém světle, nikoli pouze v přeneseném, ale i doslovném smyslu slova, neboť „*čisté ranní světlo*“ Paulovi k „procitnutí“ výrazně napomůže (světlo je pro Ajvaze důležité obecně: jak konkrétně [jaký vliv má na naše vizuální vnímání skutečnosti], tak metaforicky [mýtus světla, slunce]). Tyto pasáže patří spolu s lokálními popisy k tomu nejúžasnějšímu, co lze v Ajvazově knize najít. Potvrzují, že toto je ten prostor, kde je Ajvaz – jenž dokáže malovat slovy a zhmotnit jimi abstraktní představy a úvahy – vskutku doma. Jazyk – nikoli konkrétní jazyk, nýbrž jazyk, řeč ve smyslu pojmenovávání, osmyslování světa – je to místo, kde se setkává Ajvaz-filozof a Ajvaz-beletrista. V obou diskurzích sleduje Ajvaz totéž: snaží se uchopit „tělo řeči a jeho snové pohyby, němý tanec slov, jeho rytmy a gesta“.

Od předcházejících Ajvazových knih se *Lucemburská zahrada* neliší v tom, že i ona je v podstatě metanarativním obrazem Ajvazova vlastního psaní, úvah o zrodu obrazů a smyslu. Je to pouze můj subjektivní dojem, možná mylný, že navíc s každou další knihou je Michal Ajvaz svým způsobem osobnější. Výmluvnou je myslím v tomto smyslu např. pasáž o maskách: „*Neodhaluje právě způsob,*

jakým si někdo klade na obličej masky, pravdu o jeho osobě? Není výběr masky tím nejosobnějším činem? A kdo vlastně masku vybírá, když sami býváme při pohledu do zrcadla překvapeni tím, co jsme si nasadili na tvář? Nevolí za nás masku naše touha, a není tak maska tváří touhy, našim nejskutečnějším obličejem?“

Příběh Paulova prozření dominuje první třetině prózy, ve zbylé části je zdánlivě zatlačen do pozadí a stává se koloritem vyprávění o Paulově vášnivém milostném vzplanutí a jeho důsledcích na Paulovo manželství. Předzvěsti i předpokladem Paulova zamilování do někoho jiného je následující věta: „*Měl svou ženu rád, ale byla to láska, která se narodila z nenápadné kukly přátelství, a zdálo se, že metamorfóza v barevného motýla neproběhla až do konce.*“ Byla to láska? Snad. Svým způsobem. Nebyl to však zázrak. Byl to vztah, který člověku poskytuje jistotu a zázemí, avšak neobohacuje, netáhne někam dál, ale k zemi. Těžko říci, zda vztah k mladší Claire byla pro Paula láska na první pohled (ve sdělování pocitů postav je Ajvazův vypravěč odjakživa velmi střidmý), zázrak to však pro Paula byl: objev „*těla-plamene*“. Claire cítí přítomnost téhož, co Paul, proudu, který je původem všeho. Rozdíl je v tom, že Paul jej vidí v jeho nádhře a kouzlu a Claire

v jeho podobě děsivé a hrůzné; ti dva nejsou z tohoto pohledu fiktivní reprezentací živých bytostí, nýbrž modelovými postavami, nositeli protikladných podob stejné podstaty. Vzplanutí je tedy nevyhnutelné, neboť jediné v tomto ianusuovském spojení lze počítat tu největší – též vždy dvojakou (záračnou i smrtící) – slast, dokonalou „*la petite mort*“.

V rámci milostného syžetu však nelze říci příliš nového, nadto jako mnoho podobných skutečných i literárních příběhů, také ten Paulův končí kvůli jeho strachu a liknavosti v banalitě, a jelikož tak končí i celá kniha, může být pravidelný ajvazovský čtenář poněkud rozčarován. Pravděpodobně to nezmírní ani připojený epilog, jenž nabízí kód k rozluštění dialogů v yggurštině – modelový čtenář Ajvazových knih je myslím spíše hledačem dobrodružství (záračna), nikoli pravdy. Tak snadno však Ajvazovu knihu zatratit či oceňovat by bylo nespravedlivé.

Milostné téma se objevuje i v sekundárních vyprávěních (Ross a jeho žena Winnifred, Irina a její ctitel a poté milenec Vadim; bylo však přítomno i v Ajvazových předchozích knihách), a proto bych jej nepovažovala jen za nějakou povrchovou (či dokonce povrchní), záměrně zbanalizovanou rovinu, za níž se skrývá to „podstatné“. Prostřednictvím milostného příběhu Ajvaz vytváří variaci toho, co zaznívá ve všech jeho prózách. Za dar citlivého vidění a vnímání, jež dává možnost zahlédnout záračné, se platí krutá daň, ať už ji pojmenujeme jakkoli – strach, úzkost, děs, nejistota, samota, pocit viny. Sdílení nic z toho zcela nevymaže, ale vyvažuje to tím, že poskytuje, alespoň na krátkou chvíli, ten nejautentičtější prostor k bytí: prostor neznáma, záračna, otvírající se našemu zraku jen za určitých okolností, prostor inspirativní, svobodný, podněcující k tvůrčí existenci. Autentický intimní vztah, ačkoli je obtížné ho literárně ztvárnit způsobem, který by nemohl být označen jako banální (Ajvaz si je toho dobře vědom, proto také zaujímá jeho vypravěč k Paulovi značně ironický postoj), je jedním z možných způsobů takového sdílení. Jiným je třeba psaní, resp. čtení. A já dobře vím, proč tak ráda čtu Michala Ajvaze – a proč, byť mohu být ke konkrétním textům v různé míře kritická, mne vlastně nikdy nezklame.

Veronika Košnarová

ZÁHADA YGGURŠTINY (MARGINALIUM K LUCEMBURSKÉ ZAHRADE MICHALA AJVAZE)

2 Mezi vlastnostmi, které dědíme po svých dětech, si cením jedné zvlášť, totiž hravosti. A tak kdykoliv vyjde nový román Michala Ajvaze, vždy nejdřív listuji a hledám, čím nás tento hravý spisovatel zase překvapí. Někdy nestačí listovat, je nutno poctivě číst, jako například v jeho nedávném díle *Cesta na jih* (2008), vyznačujícím se obdivuhodnou rekurzivní hloubkou vzájemně vnořených vyprávění. Jednotlivé fikční světy různých příběhů se do sebe zasouvají jako části námořnického teleskopického dalekohledu. Dokonce jsem si při čtení kreslil stupňovitý graf, abych teleskopicky nezabloudil. Vyšla mi účtyhodná hloubka vnoření: deset! Princezně Šahrazád připravte klouzačku.

Teď mám v ruce loňskou, miň než třikrát útlejší *Lucemburskou zahradu*. Listuji, čímpak ona překvapí. Sláva! – již na osmé straně čtu: „*uta ygorel okitubis ali byrraru nalagaddaru ollade uvimisirr.*“ Že by umělý jazyk? To by mě lákalo. Vskutku, na dalších stranách jsou celé odstavce v yggurském jazyku (to slovo samo se nenápadně objeví až na straně 39). Pozor, on to vlastně umělý jazyk není! Totiž není pro Yggurčany (či Yggury), pro ně je to zjevně jazyk přirozený – komunikují v něm bez nejmenších potíží. Potíže má čtenář, jemu však Ajvaz dá šanci. Nechá ho dočíst a na samém konci knihy mu nabídne nejen

základy gramatiky, ale i rozsáhlý yggursko-český slovník.

Pokud jistá recenzentka usoudila, že „*yggurština nemá vlastně s příběhem co dělat a je jen jakousi jeho ozdobou*“, pak se hrubě spletla – tento skvělý jazyk *má* s příběhem co dělat. Patří k němu stejně jako uličky v Paříži či kapradí na ostrově Saint Lucia. A není „jen jakousi“ ozdobou, nýbrž projevem hravosti a výzvou ke hře. Důkaz: yggursko-český slovník není uspořádán ani abecedně, ani tak, jak se slova vyskytují v příběhu, tedy kdo chce zjistit, zda yggurské pasáže v knize mají opravdu nějaký smysl a nejsou jen chaotickou změtí písmen a mezer, bude si na to muset vzít pár dní dovolené. Je-li hravý, nudit se nebude!

Všichni jsme odkojeni přirozenými, dokonce mateřskými jazyky. Umělé jazyky nám vedle nich musí připadat jako něco podivného, smyšleného, infantilního či úchylného. Cožpak nejsou výplodem podvínů, romanopisců, dětí a šilenců? Vědec je konstruovat nebude a už vůbec ne jazykovědec. Však i esperanto nevytvořil lingvista, nýbrž lékař, takže výsledkem je hybrid mezi jazykem přirozeným a umělým. Nejvyšší čas vzít ryzí umělé jazyky na milost.

První krok nás napadne hned: otevřít si *Wikipedii*. Ta nabídne definici, cituji: „*Umělý jazyk je jazyk, který byl vytvořen jedním člověkem nebo skupinou lidí.*“ Prapodivná definice! Předpokládá, (1) že už víme, co je to jazyk (jakožto pojem natolik obecný, aby mohl pokrýt i umělé jazyky), (2) že jeden člověk netvoří skupinu (jinak by se s ním definice

nezdržovala) a (3) že skupina lidí netvoří jazykovou komunitu (aby přirozené jazyky nebyly umělé). Nicméně nepřímá zmínka o aktu tvorby a existenci tvůrce nás přivádí ke dvěma výrazným charakteristikám každého umělého jazyka: že vznikl *nepřirozeně* a přitom *záměrně*. Do jaké míry se obě charakteristiky významově překrývají, je jiná otázka.

Vlastně vzniklo mnohem víc umělých jazyků, než bychom si mysleli (viz opět *Wikipedie*). Jen v českém prostředí lze jmenovat nejmiň tři: libomluvu Jakuba Hrona (zpřístupněnou Vladimírem Boreckým), ptydepe (ve hře *Vyrozumění*) a již zmíněnou yggurštinu. Víme též o šestnácti jazycích vytvořených Janem Lukešem pro smyšlenou planetku Thetis, ale bohužel jsem neměl příležitost je studovat.

Umělé jazyky můžeme třídit dle různých kritérií, zmíním se o dvou. Prvé: kdo a s jakým záměrem je vytvářel (jako fikci, hru, nástroj dorozumívání apod.). Druhé kritérium: po jaké stránce napodobují přirozený jazyk (zda svým tvaroslovím, gramatikou, slovní zásobou či jinak). Sám přívlastek „umělý“ jaksi implikuje různost v podobnosti. Umělý chrup, aby byl chrupem, by měl mít něco společného s přirozeným chrupem. Podobně umělý jazyk musí vždy být po nějaké stránce lingvoidní, jazyku podobný. Pro přirozený jazyk se situace může ukázat jako složitější. Často se totiž stává, že jej nějaký člověk nebo skupina lidí začne opravovat, brousit a kodifikovat. Tak se leckterý přirozený jazyk změnil na jazyk přinejmenším hybridní.

Jakubu Hronovi ani tak nešlo o konstrukci nějakého zcela nového jazyka, jako spíš o nápravu češtiny, a to zejména odstraněním veškerých dvojznačností, nelibozvučnosti a nečeskostí. Jenomže to činil příliš radikálně, takže se nic z toho neužalo. Ptydepe a yggurština jsou naproti tomu jazyky fikční, což může vést k zajímavému rozlišení mezi skutečným tvůrcem, případným fikčním tvůrcem a fikčními uživateli jazyka. V případě ptydepe je záměr fikčních tvůrců jazyka dobře znám: šlo o potřebu vyjadřovat všechny jemné formulační finesy závažných úředních textů. Na to, že se nikdo nebude schopen ptydepe naučit, jeho tvůrci pozapomněli.

Jak jsem poznamenal, yggurština je (nejspíš) fikčně přirozený jazyk obyvatel yggurské říše. Současně je to jazyk (nejspíš) fikčně umělý, vytvořený fikční postavou Donalda Rosse. Do třetice, jakožto výtvar skutečného Michala Ajvaze, je to jazyk přirozeně umělý. V posledním případě je zřejmý i záměr: hrát si s námi, čtenáři.

Závěrem jedno malé pozorování: v dostupných yggurských textech se nápadně často vyskytují dvojice stejných souhlásek, čili gemináty, které jsou navíc jediným vyskytujícím se typem dvousouhlásek. Právě tento důležitý aspekt podstatně odlišuje yggurštinu od ptydepe, v němž se mi dodnes nepodařilo najít ani jeden výskyt geminátu. Snad věda jednou definitivně ukáže, že výskytové vlastnosti geminátů se řídí pevnými univerzálními pravidly a nejsou jen dílem náhody.

Ivan M. Havel

Přítomná kniha je napsaná v kódu děsivé noční můry tak, jak si ji představuje člověk, jehož fantazie se nasytila hrůzopludou četbou a rozmanitými komerčními filmovými fikcemi, jenž však současně touží dobýt výšiny pravého literárního umění. A domnívá se, že cesta k tomuto umění vede přes provokaci, přes rozhodnutí šokovat, zaujmout potenciálního čtenáře důmyslnou směskou bizarních, či přímo drastických témat, respektive využitím žánrových postupů, jež geneticky odkazují ke sci-fi, hororu, pohádce i tradiční romantické novele s tajemstvím. Výsledkem tohoto kalkulu je pak víceméně asociativní proud epizod a nápadů, který před logickou výstavbou celku dává přednost efektnímu řazení rozmanitých motivických atrakcí.

Vaňkova snaha překvapit, zaujmout a provokovat je patrná z každé jednotlivé součásti jeho románu (nebo co to vlastně je). Začíná se již u volby příslušné působivého časoprostoru: autor sice zdůrazňuje, že vypráví příběh odehrávající se okolo roku 1982, avšak svět, který tu líčí, je zcela jiný svět, než je ten náš – je variací na postapokalyptické vize známé především z béčkových filmů. V jejich stopách chce Vaněk ohromit obrazem rozpadlé civilizace, která nese rezidua naší přítomnosti, současně je však groteskně zdeformovaná a zbavená všech našich hodnot a jistot. Vstupujeme tak do trosek polorozpadlého města obývaného krutými barbary, kteří jsou zcela pohlčení zápasem o holé živoření. Do města, v němž už nikdo dávno neví, co to je například škola nebo kostel; do města, v němž televizory vysílají jen zrnění, v němž však tlustí a opilí tatíci nadále vysedávají před svítícími obrazovkami a s tupostí hovad močí do křesel. Do města, na jehož periférii navíc žijí ještě daleko více zdegenerovaní pololidé.

Vypravěčem příběhu je sirotek zvaný Kocour či Kocourek, jenž retrospektivně vzpomíná na svůj každodenní život v „rodině“ řízené jakousi Tetou. Čtenář spolu s ním postupně prochází řadou děsuplných nebezpečností, která v onom groteskním světě přináší i tak běžné činnosti, jako je nákup potravin, dětská hra, umývání Taťky ve vaně, jízda tramvají, bloudění městem, návštěva holiče, oslava Mikuláše, vánoční večere nebo dlouhá zima. Každá z těchto epizod se autorovi stává příležitostí pro rozvinutí velmi drastických obrazů hrůzy, strachu a násilí, které přitom ani trochu nejsou výplodem přebujelé dětské představivosti. Naopak: jsou výrazem normálního vegetování za nenormálních podmínek, jež všechny neustále ohrožují na životě – ať již konkrétní nebezpečí přichází od tak krutých lidí, jako jsou prodáváči, školníci či čarodějnice, nebo dokonce od všelijakých magických temných sil a zhmotněných vidin, včetně oné Velké Zlé Věci, která všude na všechny číhá.

Autor však svému vypravěči neuleví ani tehdy, když jej nechá usnout. Naopak, teprve teď naplno popustí svou fantazii a vyfabuluje snovou scénu, v níž vypravěčem uctíván „učenec“ jménem Fanatik dotvrzuje své lamentování nad stavem lidstva a jeho nedostatečnou vzdělaností přesně mířenými šlehy biče. A protože se na jeho konci skrývá přeostřá žiletka, může svým „žákům“ nejenom velmi zájemavě zkrvavit záda, ale také rozseknout něžnou dívčí tvář tak, aby vypravěč skrze otevřenou ránu uviděl zuby.

Potoky krve tekoucí při všech vhodných příležitostech jsou ovšem jen jednou z mnoha citově a hodnotově vyprázdněných rekvizit, které mají zvyšovat atrakci-

vitě Vaňkova romantického snění o životě, v němž se konečně něco děje. Měšťáka zaháněného v nudné přítomnosti mají provokovat také hromady mrtvol nebo autorovo žonglování s mluvícími lebkami, se smradem, močí či spermatem, případně s obrazy dívčích úst, jež vypravěči v holičském křesle laskají penis, aby se obratem transformovaly v tlamu hnusné stařeny. A efektní je také postava tajemné Smrti, jejíž ocelové vlasy se jako chapadla vynořují z kanálů a snaží se kohosi ulovit.

Nedílnou součástí vaňkovského koloritu jsou rovněž rozmanité ukázky drastického mučení zvířátek. V této disciplíně je vynalézavým mistrem především Kocourův pitomý spoluchovanec s příznačně německým jménem Fritz; ten vyniká rovněž ve veřejné onanii, čímž všechny vždycky rozesměje. Vypravěč má pochopitelně také dva „skoro úplně normální“ kamarády. Jen škoda, že tito hoši se v průběhu dlouhé zimy promění v obrovského lidožravého pavouka. Je to ovšem pochopitelné, neboť zima to byla skutečně dlouhá, skoro jako ta z *Broučků*, a proto není divu, že i vegetariánskou rodinu musí před smrtí hladem zachránit trocha toho kanibalismu, takže podříznou a postupně zkonzumují celkem úplně zbytečného Taťku.

Celek prózy rámcuje dvojice motivů. První je spjat s již zmíněnou postavou učence Fanatika, jenž na počátku knihy přestane vycházet ze své Skleněné věže. Vypravěč se po něm natolik stýská, že na konci příběhu do věže pronikne a zde nalezne nejen knihovnu pojatou coby labyrint (tedy rekvizitu, která v žádném postmoderním románu nesmí chybět), ale také Fanatiku mrtvolu. Což Tetu, kterou Fanatik svými učenými kecý otravoval natolik, že jej otrá-

vila, značně rozběsí. Proč? – Nepochybně proto, aby do závěru Vaňkova textu mohl vstoupit jeho druhý klíčový motiv: motiv „sekundárního těla“, tedy siamského bratra Ernesta, kterého Kocour z rozhodnutí autora nosil po celý život schovaného ve svém břiše a s nímž také občas telepaticky rozmlouval. Zdá se totiž, že Tetin ostrý nůž Kocourovo břicho otevřel a mesiáše Ernesta vypustil na svobodu...

Závěry próz, jako je ta Vaňkova, se ovšem možnosti jejich jednoznačného kauzálního vysvětlení značně vzpírají, a to mimo jiné proto, že takové vysvětlení nezná ani sám jejich autor. Toho totiž jeho hrátky s fantazií přivedly až do bodu, ve kterém mu už nezbylo než ještě jednou zašvindlovat s mnohoznačnými náznaky a metaforickými neurčitostmi. Cílem bylo navodit ve čtenáři pocit úplně tajemného tajemství a tím na něj přenést odpovědnost za vyznění textu. Postavit jej do situace, kdy má domyslet nedomyšlené a nedomyslitelné a ještě být nadšen, že mu to autor umožnil.

Názor? Vaňkův talent je zjevný a proud jím vyprodukovaných provokací bezbřehý. Ideálními adresáty jeho knihy by asi byli krasodušní snobové, kteří by se jeho způsobem fabulování a vyprávění cítili otřeseni a pohoršení. Nepatřím k nim. Za základní problém autorovy přebujelé obrazivosti při vymýšlení šokujících atrakcí spíše považuji, že záhy přestává překvapovat. Nemohu si pomoci: když je něčeho moc, tak je toho přespříliš. Tam, kde se provokace mění ve stereotyp, nastupuje nuda bez boha a myšlenky. Kapka přesně dávkované hrůzy bývá totiž působivější než smrad z hromad mrtvol.

Pavel Janoušek

JEDNA OTÁZKA PRO

ANDREU PROCHÁZKOVOU

Jste zaměstnankyní Muzea Brněnska, jehož pobočka – Památník písemnictví na Moravě – organizuje putovní seminář tvůrčího psaní Krocení literární múzy. Jaké máte zkušenosti a ohlasy z minulých ročníků? Prosadil se už někdo z účastníků v české literatuře?

Letos se *Krocení* koná již po šesté, stejně jako literární soutěž *Skrytá paměť Moravy*. Seminář totiž vznikl jako její doprovodný program, svého druhu ojedinělý, a to se záměrem posílit propagaci soutěže osobním setkáním s mladými lidmi a nabídnout jim možnost konfrontovat své texty a nápady už v průběhu soutěže. *Krocení literární múzy* je jednorázové, proto se zaměřuji především na počáteční fázi psaní – hledání inspirace a možnosti uchopení aktuálního soutěžního tématu, letos *Továrna Evropa... výrobeno na Moravě*.

V prvním ročníku, v zimě roku 2007, se semináře konaly jen v Jihomoravském kraji, ale už v následujícím roce se moji předchůdkyni Kateřině Vávrové podařilo navázat spolupráci se školami, muzei a knihovnami i v dalších moravských krajích, která trvá dosud. Letos je zatím naplánováno třináct

seminářů, jež se budou odehrávat v souřadnicích Šumperk–Hodonín, Jihlava–Vsetín. Účast na semináři nezavazuje k účasti v soutěži, ale samozřejmě mě těší, když během uzávěrky vidím mezi zaslanými příspěvky známá jména, případně když se někdo na *Krocení* hlásí opakovaně. Některých seminářů se aktivně účastní i pedagogové a je pro ně vždycky příjemné (a pro obě strany určité i přínosné), když mohou svou učitelskou roli na chvíli odložit a jsou se svými žáky na jedné lodi. V loňském roce se mezi finalisty soutěže objevili i účastníci *Krocení* – Tereza Špíchalová a Mikuláš Kus; nakolik je kurz ovlivnil, je ale spíš otázka pro ně. *Skrytá paměť Moravy* už má mezi svými laureáty několik mladých autorů, např. Richarda Skolka, Marii Černou a Michala Šefaru, kteří si začínají hledat své místo v české literatuře: vydali svou první knihu, někteří už dvě, a psaní se věnují i po skončení soutěže.

O tvůrčí psaní projevila v minulých letech zájem i generace starší a její iniciativa letos našla odezvu v *Krocení literární múzy pro starší (a pokročilé)*, které se bude v Památníku písemnictví na Moravě konat 19. dubna. **miš**

WEBOVKY

www.itvar.cz

Náš časopis po letech inovoval webové stránky. Rád bych, jakožto iniciátor tohoto počínu, při této příležitosti učil pár poznámek.

Obávám se, že o redaktorech *Tvaru* panuje zvláště mezi těmi, co rádi kritizují, představa jako o internetových analfabetech, kteří dokáží nanejvýš odeslat e-mail, a to ještě s IT specialistou za zády; nejednou jsme byli vyliční jako ztělesnění technického zpátečnictví a konzervatismu. Do určité míry tehle mylné představě skutečně nahrávaly naše dosavadní stránky, které jsme však chápali především jako archiv starších čísel. Nyní se vynasnažíme učinit z nich pravidelně aktualizovaný web, přičemž archiv starších čísel samozřejmě zůstane jeho důležitou položkou (postupně jej chceme rozšířit o všechny ročníky až do roku 1990). Rytmus webu se nicméně přizpůsobuje rytmu vydávání tištěného časopisu, jenž pro nás zůstává i nadále prioritou; internetové stránky vnímáme jen jako podpůrný, sekundární prostředek, nic víc. Středem webu bude vždy anotace na aktuální číslo, nově i s několika ukázkami. Oproti tištěnému časopisu vítáme možnost zveřejňovat i audiovizuální materiál.

Dlouho jsme v redakci zvažovali, zda přidat ke článkům možnost diskutovat. Nakonec jsme ji – alespoň prozatím – zavrhl. Podobné debaty totiž přitahují žvanily, ale i všelijaké socio- a psychopaty, hulváty, duševní mrzáky apod., kteří pod rouškou anonymity dříve či později překřičí a následně otráví věcně diskutující čtenáře. Vítáme však ohlasy kritické promyšlené a formulované (včetně těch kritických, pochopitelně), takové, za nimiž si bude jejich autor stát, řečeno obrazně, i po odeznění ranní kocoviny – a rádi je uvidíme v elektronické poště (viz *Kontakty*) a uveřejníme je ať už na tištěných či interneto-

vých stránkách *Tvaru* v rubrice *Zasláno*. Není vyloučeno, že toto stanovisko ještě změníme a diskuze pod některými tématy otevřeme běžným, resp. méně obvyklým internetovým způsobem.

Inovaci webových stránek jsme z našeho pohledu vyrovnali nesporně technické manko, nicméně další vědeckotechnickou expanzi nechystáme, zklameme proto i všechny příznivce *Facebooku*, kteří by snad zatoužili přidat si nás mezi své *přátele*. (Poznámka čistě osobní: Nepřestává mě fascinovat, nakolik bylo vinou *Facebooku* slovo *přítel* devalvováno, právě tak mě udivuje, jak snadno si uživatelé internetu nechali vnutit infantilní představy o ideálním způsobu mezilidské komunikace.) A tak je naším největším technickým pokrokem patrně přidání technologie RSS. Ostrilejším webovým harcovníkům, shovívavě se teď šklebícím, bych rád namítl, že zdaleka ne všechny literární weby tuto možnost nabízejí. Webové stránky jsou jistě věcí potřebnou a prospěšnou, *fejsbukový* profil je naopak zbytečný, zvláště pak má-li být hlavním důvodem pro jeho založení nutnost tzv. *jít s dobou*. Nahlíženo stejnou perspektivou bychom totiž mohli spisovatele, kteří si dnes – v éře textových editorů – dovolí své texty psát na stroji, nebo nedejbože rukou, rovnou vykázat z literatury.

Nechceme předělávat svět internetu k obrazu svému – výzvu, abychom přinesli světlo do internetové temnoty, tak s dovolením necháváme oslyšenu (necítíme povinnost stát se takovými světlonoši, to ochotně přenecháme povolanejším osobám), naopak nárokuje si právo vyjádřit svůj skeptický názor na bezduché a slepé zbožšťování internetu. Přistupujeme k němu čistě utilitárně: chceme si z něj vzít to, co může zlepšit a ulehčit naši práci, a zřít se všech pochybných trendů a jepičích módních výstřelků, které jen zastírají v jádru nesporně dobrou myšlenku.

Michal Škrabal

mít vůli k proměně

ROZHOVOR S TEREZOU STÖCKELOVOU

lidé přivlastňují... V moderní společnosti fungovala věda jako jeden z neúčinnějších prostředků depolitizace – stavěla se do pozice odborníka, který říká, jak věci jsou, co je dané, závazné a objektivní, a byla tak ve společnosti využívána i ostatními aktéry. Zároveň ale, potichu a pokoutně, svět proměňovala, čímž vlastně říkala, jaký má být a jaký bude. A ne vždy to bylo v zájmu všech a bez velkých negativních vedlejších dopadů. Vědu je proto potřeba politizovat v tom smyslu, že si uvědomíme její působení na svět a společnost, a otázky jejího směřování demokratizujeme. Dnešní volání po užitečnosti vědy ze strany ministerstva školství a vlády směřuje ovšem k tomu, aby byla věda užitečná pro průmysl a vytvářela komercializovatelné výsledky (např. patenty).

Co v tobě vyvolalo potřebu být občanský aktivní?

Já jsem byla nějakým způsobem aktivní vždycky, i když ne v úzkém pojetí. Na škole jsem moc nerespektovala autoritu a organizovala jsem různé „převraty“, což vyvrcholilo asi před pěti lety v souvislosti s opisovací aférou plzeňského profesora Ivo Budila na právech v Plzni. Tehdy jsme s několika kolegy veřejně vystoupili a začali mobilizovat akademickou obec. Bylo potřeba vytvořit na vedení plzeňské univerzity tlak, aby začala případ seriózně řešit. Po návratu ze zahraničí v roce 2009 jsem dost aktivně působila ve fóru *Věda žije!*, které vzniklo v reakci na nesmyslné a zcela nekonceptní škrty v rozpočtu Akademie věd a postupně zformulovalo systematickou kritiku připravovaných reforem vědní politiky. Takže ta moje současná aktivita má ve své podstatě kořeny ve školství a na akademické půdě, ale dnes se prostor, v kterém se aktivně pohybuji, velmi rozšířil. V roce 2010 jsem ovšem nešla k volbám, což spoustu mých kamarádů velmi překvapilo.

Jak jsi jim to vysvětlila?

Rozdíl mezi pravicí a levicí, zejména sociální demokracií, mi připadal zoufale povrchní, tedy skoro žádný. Vadilo mi, a stále vadí, především to, že sociální témata nejsou doprovázena tématy ekologickými a kritikou prorůstové mentality. Bez toho ale podle mě nelze formulovat žádnou přesvědčivou alternativu současné situace. S tím, jak vypadala na jaře 2010 odpověď sociální demokracie na program pravice a na její rétoriku, jsem se prostě nedokázala ztotožnit. Svůj politický názor jsem měla, ale nemohla jsem ho skrze volby nijak vyjádřit. Těsně po volbách dal pak Petr Matějů spolu s Miroslavou Kopicovou dohromady tzv. POPR (iniciativu *Platforma osobností na podporu reformy*), což jsem vnímala jako absolutně tragickou situaci. „Reformy“ měly mít nejen politickou legitimitu, ale zároveň oporu v jakémisi „srocení“ expertů. Věděla jsem přitom, že na akademické půdě se pohybuje spousta lidí, kteří s východisky reforem vůbec nesouhlasí.

Takže POPR měl fungovat jako akademická obdoba NERVu (Národní ekonomické rady vlády)?

Nevím, jak měl POPR fungovat, jeho život byl natolik jepičí, že ani nezvládl zformulovat svůj účel a cíl. Jeho (jakousi opoziční) stopou ve veřejném prostoru je ovšem *ProAlt*.

Když jsi v roce 2001 obhajovala magisterskou práci nazvanou *Příroda jako*

kolektivní experiment: případ managementu kůrovce v Národním parku Šumava, dokázala sis tehdy představit, že ještě za deset let bude tenhle „experiment“ pokračovat? A že se situace na Šumavě vyhrotila tak, jak jsme to viděli v létě minulého roku?

Z tohoto úhlu pohledu jsem o věci neuvažovala. Moje diplomová práce neměla rozhodnout, zda kácet, či nikoliv, a dát za pravdu buď tehdejší správě parku, anebo ekologickým aktivistům – snažila jsem se o jiné hledisko. Jakkoliv jsem z mnoha důvodů sympatizovala spíš s aktivisty a stavěla se proti kácení, jak bylo tehdy realizováno, nepovažovala jsem důvody, o které se aktivisté při svém nesouhlasu s kácením opírají, za nijak přesvědčivé. Jejich odpor totiž, stejně jako samotné založení Národního parku Šumava na začátku 90. let, byl vystaven až příliš expertně, tedy odshora dolů. To ovšem mohlo fungovat jen do doby, než došlo k velkým změnám na ministerstvu životního prostředí, které vedly k tomu, že ministerstvo přestalo dělat politiku blízkou nevládním organizacím. S tím souvisela další věc: Na samém začátku se podcenil fakt, že na území národního parku bydlí také lidé, kteří mají určité představy o tom, jak chtějí žít. Tyto představy bylo potřeba vzít v úvahu a systematicky s nimi pracovat, a teprve na ně seshora tlačit představy, o kterých rozhodli odborníci na „divokou přírodu“. To pak vedlo jediné k tomu, že kdykoliv se vyměnilo vedení ministerstva, potažmo parku, tak nastal průšvih. Podle mě tedy není Národní park Šumava přírodovědný problém, ale především politický.

Dá se říct, že Šumava je jakýmsi lakmušovým papírkem, na kterém se ukazuje míra naší chamtivosti či sklonu k drancování přírody na straně jedné a na straně druhé míra naší ochoty a odvahy společně se o něco brát?

Už jsem říkala, jak je pro mě důležité spojení ekologie se sociálními otázkami. Na Šumavě se ale ukazuje, že spousta lidí, aktivizujících se v ekologických „nevládkách“ a dělajících řadu skvělých věcí, které si zaslouží podporu, zastává v sociálních otázkách v podstatě pravicový názor. Ano, říkají, je tu sice nějaká korupce, ale kdyby ten kapitalismus fungoval hezky a jednotlivci byli odpovědní, tak by se nakonec vyřešily nejen otázky sociální, ale i ekologické. To, že lidi z různých levicových skupin a ekologických „nevládek“ nepostupují společně, není náhoda. Není to podle mě otázka toho, že by se neuměli sejít a vyjasnit si, že jim jde vlastně o to samé, ale toho, že jim z podstaty věci o to samé zas tak nejde. A pokud jim o to samé jde, tak pak ve velmi abstraktních pojmech typu *lepší a spravedlivější svět*. Co to ale znamená konkrétně? Dokonce i ti, které bys přiřadila na stranu chamtivosti a drancování, mohou být přesvědčeni, že přispívají dobru. Vytvářejí pracovní místa, zachraňují zelený les, pečují o tržní hodnoty. Ještě jinak řečeno: Nikdy proti sobě nestojí jenom dvě strany – Dobro a Zlo.

Odráží se tedy na Šumavě stav a fungování naší společnosti jako celku?

Tahle otázka předpokládá, že společnost existuje v jakési esenciální podobě, která se pak jen někde projevuje či odráží. Tak to ale není. V podstatných sporech, k nimž spor o Národní park Šumava teď nepochybně patří, se společnost utváří a proměňuje. A ten „celek“ se tam naopak láme, spíš než by se utužoval.

Společný zájem a peníze
Britský historik a politolog Tony Judt ve své knize *Zle se vede zemi* (Rybka Publishers, 2011) považuje za jeden z velkých problémů současné společnosti právě „pokles vědomí společného cíle“. To má podle něj počátek v 60. letech, kdy tehdejší radikální studentská hnutí už „nespojovaly společné zájmy, ale individuální potřeby a práva“ – odtud také tvrzení, že soukromé rovná se politické. Souhlasíš?

Na můj vkus Judt až příliš idealizuje minulost. On ten skvělý sociální stát, který v západní Evropě relativně dobře fungoval, byl možný díky (post)koloniím a na jejich úkor. Dneska si už můžeš bez problémů dohledat, jak se do třetího světa vyvážely a stále vyvážejí tuny toxických látek a nejrozumnějších odpadů, což jsou fakta, která Judt ve své knize dost podceňuje. A významné nerovnosti byly i vnitřní. Musíme si uvědomit, že ten společný zájem či cíl, po kterém Judt volá, byl v západní společnosti především „zájem bílých mužů“. A to, čemu říkáme „politika identity“, pak bylo opodstatněnou, oprávněnou a pochopitelnou reakcí na skutečnost, že onen společný zájem formulovali jen někteří, přičemž participace jiných členů společnosti na jeho formulování se nekonala. Tím ale nechci říct, že není důležité reflektovat problém dnešního enormního individualismu, který v extrému vede k tomu, že sedíme doma před svým počítačem a ztrácíme schopnost osobního kontaktu. Například nedávno jsem četla v *Guardianu*, jak obrovské procento japonských mužů nemá zájem o sex.

Proč?

No protože je pro ně přitažlivější sex ve virtuální podobě než ten fyzický, s partnerkou z masa a kostí. Existují dokonce cestovky nabízející pobyty s virtuální sexuální partnerkou. Ta může být vnímána jako „žena tvých snů“, s níž nemusíš uzavírat žádné kompromisy. Jeden den může být blondýnou, další den brunetou, jak si kdo přeje. Možností, jak se vyhýbat přímému kontaktu, který vždy vyžaduje určitou míru přizpůsobení a kompromisu, je stále víc. To pravděpodobně mění i struktury našich osobností.

Ale zpět k otázce společného zájmu. Já jakožto socioložka a svým naturelem antikonformistka, která věří, že zajímavé věci se rodí spíš z napětí a polemiky než z vzájemného poplácávání se po zádech, si tudíž myslím, že všeobjímající „společný zájem“ může být jen jakousi prosazenou iluzí. Důležitější podle mě je přiznat si, že se v něčem lišíme, a jednat společně jen tehdy, kdy společnou řeč skutečně *společně* najdeme. To je určitě poctivější a dlouhodobě udržitelnější než si spřízněnost namlouvat. Soustředíme-li síly do toho, abychom spolu diskutovali, tak ne že najdeme společný cíl, který jakoby někde v nás je a jenom o něm nevíme, ale my ho vytvoříme. Společný cíl předpokládá schopnost a vůli se proměnit.

Není podmínkou pro to „vytvoření“ také jasně definovaná identita, která se ale v současnosti spíše rozostřuje? Třeba národnost je v době globalizace skoro zastaralý pojem, role muže a ženy se proměňují či překrývají rychleji, než jsme schopni reflektovat apod.

No, neřekla bych, že jsou tyhle kolektivní identity tak úplně ze hry. Na jedné straně je samozřejmě zajímavé, jak vysoké bylo procento lidí, kteří se při posledním sčítání lidu

foto Tvar

nepřihlásili k české národnosti. Na druhé straně právě ta rozostřenost, jak říkáš, může vytvářet poptávku po nějaké silné a výrazné identitě. Vezmi si třeba iniciativu *D.O.S.T.* nebo vývoj politických názorů Václava Klause, který v 90. letech vystupoval jako liberální ekonom a dnes je vlastně konzervativním národovcem. Ono to v něm zřejmě v nějaké podobě bylo přítomno už tenkrát, ale teď to výrazně posílilo. Nezdá se mi sice, že by na „národovectví“ česká společnost příliš slyšela, ale pokud se to do nás bude delší dobu hustit, což je v podstatě jen otázkou *piárka*, tak to určitou část společnosti oslovit může. Jinak ale s tím rozostřením souhlasím.

V minulém semestru jsem měla zajímavou diskuzi se svými studenty. Rozebírali jsme jeden text Donny J. Harawayové, autorky, která se věnuje feministickým vědním studiím, a mě zaujalo, jak se prakticky všichni proti feminismu vymezovali a spíš vyzdvihovali tradiční role muže a ženy. Pokoušela jsem se jim vysvětlit, že feminismus neznamená boj mezi muži a ženami, ale že mu jde o to, zvyšovat naši svobodu být různým způsobem ženou nebo být různým způsobem mužem. A na to mi pak jedna studentka řekla, že spousta lidí o svobodu vůbec nestojí. Takže jsem si opět uvědomila ono banální klíšé, že svoboda je vlastně břemeno, které tě nutí řešit věci, jež bys jako nesvobodná řešit nemusela. Jinými slovy: I když tě tvá tradiční genderová role nestaví do nijak výhodné pozice na trhu práce nebo v rodině, tak ti přesto alespoň nějakou pozici, byť podřízenou, definuje – zatímco v rozvolněné situaci si musíš každou pozici ospravedlnit a neustále vyjednávat. Mě tohle baví, ale kolik žen a mužů možnosti emancipace od genderových rolí skutečně využívá?

Emancipace bývá i terčem kritiky v tom smyslu, že problémy s nezaměstnaností začaly narůstat poté, kdy ženy masivně nastoupily do práce...

Tento argument slyším poprvé a považuju ho za nesmysl. 1. Masivní zaměstnanost žen přišla, alespoň v našem kontextu, o hodně dříve než problémy nezaměstnanosti, které teď prožíváme. 2. Všimni si, že pracovní trh je ještě stále dost segregovaný, a to v neprospěch žen. Mě znepokojuje přesně opačná věc. Drtivá většina veřejných politik na podporu rovných příležitostí žen a mužů dnes argumentuje téměř výlučně „marněním talentů“ žen ve znalostní ekonomice. Smysl a hodnota genderové rovnosti se ale nesmí omezovat na to, že zachraňuje další „lidské zdroje“ pro roztáčení dalšího kola nekončné přírůstkové rulety.

Vraťme se ještě k Judtovi. Podle něj kolonizovalo veřejný diskurz v 60. letech téma identity. Jak je to dnes? Nekolonizuje jej stejně tak intenzivně téma jiné, a to peníze?

Je neuvěřitelné, kolik prostoru dostávají dnes v médiích ekonomové. Nejde přitom jednoduše o to, že se mluví o ekonomice a penězích, ale jak se o nich mluví. Uvedu příklad: *Finanční trhy nám dnes sdělily, že bude dobrý (nebo špatný) den* – čili že akcie šly nahoru (nebo dolů). Přitom je potřeba se bavit o tom, jak finanční trhy fungují, respektive v čem je celý ten systém z hlediska společnosti dysfunkční a jaké jsou alternativy. Problém je v tom, že veřejný prostor okupují analytici, kteří na těch trzích sami více či méně přímo podnikají. Tito lidé nám přece nemůžou dávat nezájaté a mnohostranné informace. Sociolog Donald McKenzie, který už od 80. let zkoumá finanční trhy a jejich fungování, napsal na tohle téma spoustu zajímavých věcí – např. jakou neskutečně velkou změnou byl pro fungování finančních trhů vstup počítačů. Když ještě počítače nebyly, finanční trh vypadal tak, že se ráno otevřely burzy, naběhli tam chlápci s papíry v ruce a jeden přes druhého křičeli a uzavírali obchody. Dnes se víc než polovina obchodů na akciových burzách děje zcela automaticky v podobě počítačových algoritmů, které samy vyhodnocují situaci. Tím se také nesmírně zvýšila rychlost i rozsah finančních operací. Ještě zhruba před pěti lety se počítala na milisekundy, dneska už jsou to mikrosekundy! Takže při té šílené soutěži *kdo dřív* je strašně důležité, kde svůj počítač máš. Příklad: Máš-li ho v Chicagu, tak trvá cca 16 milisekund, než informace dorazí do New Yorku, což je pro některé transakce příliš dlouho – a čas jsou peníze. V New Yorku jsou vedle sebe dvě burzy – ta stará, klasická, a nová, kde jsou jenom počítače. A v ní se platí astronomické nájemní pouze za to, že tam máš místnost a v té místnosti počítač, který je blízko hlavní „mašiny“, jež realizuje obchody. Tyto vzdálenosti hrají při finančních operacích velkou roli. V důsledku toho, že kvanta obchodů jdou přes zmíněné algoritmy, v nichž chybí lidský faktor, došlo v květnu 2010, jak píše McKenzie, k závažné nestabilitě v cenách akcií, která nebyla reakcí na žádné vnější podněty, nýbrž výsledkem čisté vnitřní dynamiky trhu. „Záchrana“ přišla v podobě zastavení obchodování na pět sekund, během kterých se dostal zas do hry lidský faktor. A na těchto věcech jsou dnes závislé lidské osudy, ne-li osudy států.

Dluhy a přetlačovaná

Nelidský finanční svět proti naprosto lidskému zadlužení... Co s tím?

V posledních třiceti letech téměř ve všech západních společnostech stagnovaly mzdy a lidé byli nuceni se zadlužovat, aby platili za vzdělání, zdravotní péči apod. Zároveň ono dnes slavné „jedno procento“ hromadilo bohatství. Toto je problém dlouhodobého zadlužování domácností, které má řešení v rovnoměrnějším rozdělování a vyšším přerozdělování příjmů. Současně se některé státy prudce zadlužily, což byl výsledek finanční krize roku 2008, během níž nalily obrovské objemy veřejných financí do bank, které byly údajně příliš velké na to, abychom je mohli nechat zkrachovat (*too big to fail*). Tady je jednoznačně potřeba změnit pravidla hry, více regulovat finanční trhy, zdanit konečně finanční transakce a také omezovat daňové ráje, které jsou zas jen další obdobou mechanismu privatizace zisku a socializace nákladů a ztrát. Dalším aspektem problému je pak ale i rozšířená očekávání, že se naše životní úroveň musí stále zlepšovat a někam růst. Řešení současné situace každopádně nespočívá v tom, že dáme ekonomům maximální prostor v médiích a v politice, že odvoláme Berlusconiho a dosadíme do vedení státu ekonoma-manažera, nebo že se budeme striktně řídit doporučeními NERVu. Právě

foto archiv T. S.

naopak – tuhle logiku je potřeba nabourat a vstoupit do ní zvnějšku. Ekonomové nestačí ignorovat, je potřeba brát je vážně – jako vážný problém.

Jakou šanci představují hnutí typu Occupy Wall Street? Mají v sobě potenciál, který může potřebné změny nastartovat?

Ujasněme si dvě věci. První: V Americe to není tak, že nějakí lidé, co jsou v pohodě, mohli by v klidu chodit do práce a relativně dobře si žít, se najednou rozhodnou, že půjdou stanovat na Wall Street. Tam se jedná o obrovské množství lidí, kteří už nemohou žít ani trochu normální život. Oni spadli na dno a v tom stanu jsou nuceni žít tak jako tak – otázkou je jen, kde si ho postaví. Desítky milionů lidí v Americe dnes žijí na potravinových lístcích a velké procento dětí vyrůstá v drastické chudobě. Takže pro lidi protestující na Wall Street není žádná cesta zpátky – proto tam došlo k tak tvrdým zásahům a střetům.

Druhá věc: Vychází otázka, co se z toho může vyvinout, přesněji jakým směrem by se to celé mělo ubírat. Myslím si, že je velmi důležité začít hledat způsoby, jak se reálně vyvazovat z dominantního produkčního a bankovního systému – ať už jako jednotlivci, komunity nebo i samotné státy, čehož příkladem je Island. Třeba v Americe už dnes existuje spousta tzv. komunitních bank, které fungují na neziskovém principu, kdy se zisk vrací zpátky komunitě. Domnívám se, že vytváření a využívání dalších takových alternativ může stávající systém nejvíce proměnit.

Hodně se také mluví a píše o posílení role státu. Může být přiměřeně silný stát úspěšným regulátorem trhů a svobodného podnikání?

Otázka *silný stát – slabý stát* mi připadá trochu antikvární, dennodenně vidíme, že stát nemá nějakou konstantní sílu: V některých věcech je silný, v jiných slabý, někdy je malý, jindy velký, a pokud je společnost slabá, potom se tato „hlasitost“ mění přesně podle toho, co se právě hodí Kalouskovi a spol. My si dnes potřebujeme položit zásadnější otázky. Především – co to jsou peníze a jak vznikají, a co to je dluh a jak s ním zacházet. Antropolog David Graeber teď vydal úžasně zajímavou knížku o dluhu, kde zkoumá jeho pětitisícetou historii a ukazuje, že ke dluhům vždycky patřily možnosti jejich renegociace a odpustění. Jinak působí ve společnosti destruktivně. V současnosti je ale zadlužení domácností a států vydáváno málem za smrtelný a neodčinitelný hřích. Mezi dluhem jako společenským závazkem a podmínkami jeho odpustění je potřeba najít rozumnou míru a rovnováhu. Dvě malé poznámky: 1. Je potřeba všimát si toho, jak rozdílně se zachází s dluhem jednak domácností a států, jednak korporací. Nedávno vyhlásila bankrot společnost *American Airlines* – a kdo si toho všiml? Šlo o součást jejich

obchodní politiky, jak se zbavit starých závazků a neefektivních částí firmy. Mnozí je ještě pochválili za šikovný manažerský tah. Pro státy a domácnosti jako by byl bankrot naopak symbolem zásadního morálního selhání. 2. U každého dluhu se musíme umět ptát, jak a proč vznikl, za jakých okolností. Proč se zadlužilo Řecko a komu se to tehdy hodilo? Proč se dnes zadlužuje tak výrazně a vzrůstající procento Čechů a za jakých podmínek jim kdo půjčuje? Dluh je především stopa po sociálním procesu a výraz (a fixace) určitých dispozic a nerovností, nikoli ekonomická veličina.

Zaujalo mě tvé vyjádření v rozhovoru pro časopis Živel č. 34/2011, že patrně budete s ProAltem v opozici i tehdy, vyhraje-li příští volby sociální demokracie. Dle mého soudu potřebujeme dobře organizovanou občanskou platformu, která si uchová kritický přístup, ať bude u moci kdokoliv. Myslela jsi to také tak?

V zásadě ano. Formulovala jsem tehle přístup i na jedné naší demonstraci, kam jsme pozvali zástupce čtyř politických stran – Zelených, KSČM, ČSSD a Pirátské strany – a ptali jsme se jich, co budou dělat ve vztahu k reformám, až budou mít možnost je zrušit. U některých členů a příznivců *ProAlt* vyvolávalo velkou nevoli, že jsme jakékoli politiky vůbec pozvali. Principu zastupování v politice se ale vyhnout nelze, nemůžeme se každodenně účastnit referend. Můj názor je ten, že je potřeba posilovat prvky participace a zároveň – má-li dobře fungovat politická reprezentace ve smyslu zastupitelské demokracie – musí dlouhodobě a dobře fungovat občanská společnost. Ta by měla mít na politice nezávislé způsoby a cesty, jak formulovat své zájmy. Pokud tyto cesty nefungují, tak se budou zájmy, názory či zákony a všechno s nimi související utvářet jen v linii *top-down* čili odshora dolů. Ať bude jakkoliv dobrá politická reprezentace, tak v případě slabé a nefungující společnosti ta reprezentace zákonitě upadne do sebeštednosti.

Politická reprezentace se dostává v demokracii k moci volbami. Je v pořádku, že jakmile si své zástupce zvolíme a dáme jim svou důvěru, musíme se s nimi o všechno doslova přetlačovat, případně s nimi bojovat skoro jako s nepřitelem?

Ta metafora o „přetlačování“ je dost přesná. Tak to ale chodí nejen v politice, ale i v životě obecně. Na jedné straně je potřeba posílit a zčásti formalizovat způsoby, které občanům umožní efektivněji tláčit i po zvolení na své zástupce, aby vykonávali to, k čemu se zavázali. Připomeňme si, že např. stále ještě nefunguje institut obecného referenda. Na druhé straně se ale domnívám, že určité napětí je neoddělitelné a že je vlastně i pozitivní.

Připravila Svatava Antošová

PROČ MĚ KAŽDEJ ŽERE ANEB ČUTÁLISTI, HEREIN!

Co byste řekli tomu, kdyby do literatury vtrhli sportovci a dali nám, spisovatelům, nakládačku? Že na to nemají? No, tím bych si nebyla tak úplně jistá. Jakousi první, a možná nikoliv poslední vlašťovkou v tomto směru by podle mě mohla být knížka bývalého slovinského basketbalisty Gorana Vojnoviče (nar. 1980) Proč na tebe každej sere aneb Čefurové, raus! (Dauphin, 2011), která ač autorova prvotina, sotva ve Slovinsku vyšla, už sbírala literární ceny a krátce nato z ní byla i neméně úspěšná divadelní hra. Přiznám se, že právě tohle obvykle bývají spolehlivé důvody, proč po takto „vylepšeném“ titulu nesáhnou, leč stalo se.

Něco mě na té malé, nenápadné publikaci přitahovalo a nedokázal mě odradit ani fakt, že ji Dauphin vydal ve své edici populárního psaní k odpočinku a zábavě, zvané POP. Nějak jsem prostě cítila, že to žádná přípitomělá legrárka nebude. A nebyla. On taky život čefurů, tedy těch, kteří se po rozpadu bývalé Jugoslávie přistěhovali do Slovinska z ostatních republik federace takzvané za lepším, moc zábavný zrovna není. Navíc – označení čefur mi silně připomínalo označení čurka, jež si zase vysloužili ti, kteří se z bývalých sovětských republik přistěhovali v 90. letech do Moskvy (jejich osudům jsem se věnovala ve Tvaru č. 7/2009, str. 11).

Vojnovičův text sice na prvních stránkách působí jako pubertální slangové kecáníčko o tom, kterému fotbalovému klubu a proč hlavní postava Marko fandí či nefandí, ale velmi brzy se promění v poctivou sociální sondu do života mladé generace, vyrůstající na sídlišti Fužiny na okraji Lublaně.

„Žádný děcko nesnilo o tom, že stráví život před panelákem na lavičce nebo v Kubaně nebo že největší mejdany pro něj budou domovní schůze. Žádný děcko nesnilo o tom, že bude mít pět set euro plat a bude celej rok šetřit na to, aby mohlo jet na tři tejdny do Bosny nebo Srbska. Žádný děcko nikdy nesnilo o tom, že se na něj třicet let budou lidi dívat skrz prsty, protože nebude umět dávat správně přízvuk v těch blbejch slovinskejš slovech. Žádný děcko nikdy nesnilo o tom, že vyvrcholením jeho dne bude procházka na Golovec a naříkání na bolavý záda. Žádný děcko nikdy nesnilo o tom, že půjde do penze se samejma hypotékama a půjčkama a že nebude mít mergele ani na zubní protézu nebo na tejden v nějakých pitomejš lázních.“

Asi takhle vypadá očima basketbalisty (inu, jak jinak?) Marka život v hlavním městě země, která se jako jediná z bývalých jugoslávských republik stala součástí Evropské unie, takže jí ty ostatní mohly jenom závidět. Inteligentní mladík původem z Bosny vnímá onu čefurskou bezperspektivnost a svůj život na Fužinách jako „totální shit“, ovšem jen do doby, než ho otec pošle za trest zpátky do Bosny ve snaze zachránit ho ve Slovinsku před trestem skutečným – tedy před kriminálem. Ten mu hrozí za to, že svému kamarádovi nezabránil v napadení řidiče autobusu, jenž po tomto útoku skončil v kómatu.

A tak jsem si při čtení představovala, jak by asi podobný literární pokus dopadl, kdyby se ho chopil například některý z fotbalistů české reprezentace. Nevím, nevím, jestli by se jeho textem byl jen mihla nějaká reflexe, natož sebereflexe – oběma totiž text Vojnovičův doslova oplývá. A už vůbec nevím, zda by se mu touto jednou literární ranou podařilo alespoň přizabít dvě morální mouchy. Za prvé: Ospravedlnit nehorázné příjmy, jichž se mu za čutání do meruny dostává. Za druhé: Vysvětlit i nám, kteří fotbal sledujeme jaksi proti své vůli, neb se mu v médiích téměř nelze vyhnout, proč se při oslavách svých vítězství on a jeho kolegové-čutálisti občas chovají, s prominutím, jako hováda.

Svatava Antošová

člověk, hodnoty a kapitalismus

Milan Valach

Něco se děje! Ve společnosti narůstá neklid, nespokojenost a podráždění. V podvědomí se usazuje strach. Co s námi bude? Strach se mění ve zlobu a nenávist. Vlastně nevíme, co se to s námi děje, nevíme, co se stane. Jen nejasně tušíme, že to nic dobrého nebude.

Ale vždyť nechceme tak mnoho. Podle průzkumu veřejného mínění, uskutečněného opakovaně v průběhu mnoha let v České republice, jsou pro lidi nejdůležitějšími hodnotami rodina, přátelé, zdraví, zajímavá práce. A když je tomu tak, proč se chování lidí zhoršuje a ve společnosti narůstá agresivita? Hlavní otázka, která se za těmito všemi skrývá: Proč máme zrovna takové morální hodnoty, jaký je jejich původ? A kde se bere onen traumatizující rozpor mezi tím, co údajně skoro všichni chceme, a tím, jak se stále více a nedobře k sobě navzájem chováme?

Již před mnoha staletími napsal Aristoteles, že intelektuální ctnosti vznikají cvikem, kdežto morální zvykem (Aristoteles, s. 49). A tomu je tak podle něj proto, že není lidská přirozenost ani dobrá, ani zlá, ale se schopností k obojímu. To dokazuje naši schopnost změnit svou povahu na základě nových zkušeností. Ctnosti vznikají pod vlivem záměrně utvářené zkušenosti, tj. výchovy. Kdyby nám byly vrozené, píše Aristoteles, nemohly by se výchovou, vlivem zkušenosti z určitého jednání ani měnit, ani vznikat, jak je tomu ve skutečném životě. Avšak pod pojmem výchova nelze rozumět jen vliv rodičů či dnes školy, ale především zákondárců, neboť dobré zákony zvykají lidi, aby jednali dobře. Příkaz otce samotného, tedy jen výchova v rodině, nemá podle Aristotela dostatečnou sílu na splnění tohoto úkolu. „Je-li tedy nutno, (...) aby člověk, má-li býti dobrý, byl dobře vychován a byl veden ke správným návykům, aby tak žil snahám ušlechtilým a nečinil zlého ani úmyslně, ani neúmyslně, bude toho nejspíše dosaženo životem podle jistého rozumu a správného řádu.“ Zřejmě pod vlivem dvou skutečností, jednak života v relativně malých a přehledných antických řeckých obcích, jednak jejich různosti co do společenského zřízení, Aristoteles postřehl to, co dnes mnoha lidem uniká. Morální vlastnosti lidí se podstatně utvářejí pod vlivem společenského systému, v němž žijeme.

Tak například právě trhem jako prostorem, kde hledáme svoje pracovní uplatnění, je dána ochota lidí prodávat sebe sama jako zboží, konkrétněji jako pracovní sílu na trhu pracovních příležitostí. Trh sám je založen na konkurenci, i když krajně nedokonalé. Tento jeho základní princip nás nutí vnímat druhého jako konkurenta, nikoliv jako přítele a spolupracovníka. Chceme-li získat a udržet si práci, a to prakticky všichni chceme, jak je velmi patrné i z výše citovaného průzkumu veřejného mínění, pak se musíme chovat právě takto. Čím více jsme přesvědčeni, že kapitalismus nemá alternativu, tím více jsme ochotni akceptovat jeho základní princip konkurence mezi lidmi a hlavní cílovou hodnotu – maximalizaci osobního prospěchu. Avšak kapitalismus není založen na iluzorní konkurenci sobě si rovných jedinců, ale na velmi nerovném vztahu vlastníků výrobních prostředků, nadnárodních investičních fondů apod. na straně jedné a většinového, privilegiem velkého majetku nevybaveného¹ uchazeče o práci na straně druhé. A tak vedle konkurence, jako historicky relativně nového fenoménu a zdroje nových aktivistických morálních hodnot, zde existuje princip hierarchie, který má společný kapitalismus s feudalismem.² I když se konkrétní forma a míra hierarchického principu mění, podstata zůstává stejná: podřízení, ovládání většiny malou privilegiovanou menšinou. Jak při samotném ucházení se o zaměstnání, tak i při jeho každodenním výkonu jsme podrobeni moci toho, kdo stojí nad námi a svými existenčními potřebami jsme nuceni se podrobovat

jeho příkazům. Z každodenního jednání tak vzniká zvyk, morální vlastnosti lidí žijících v kapitalismu.

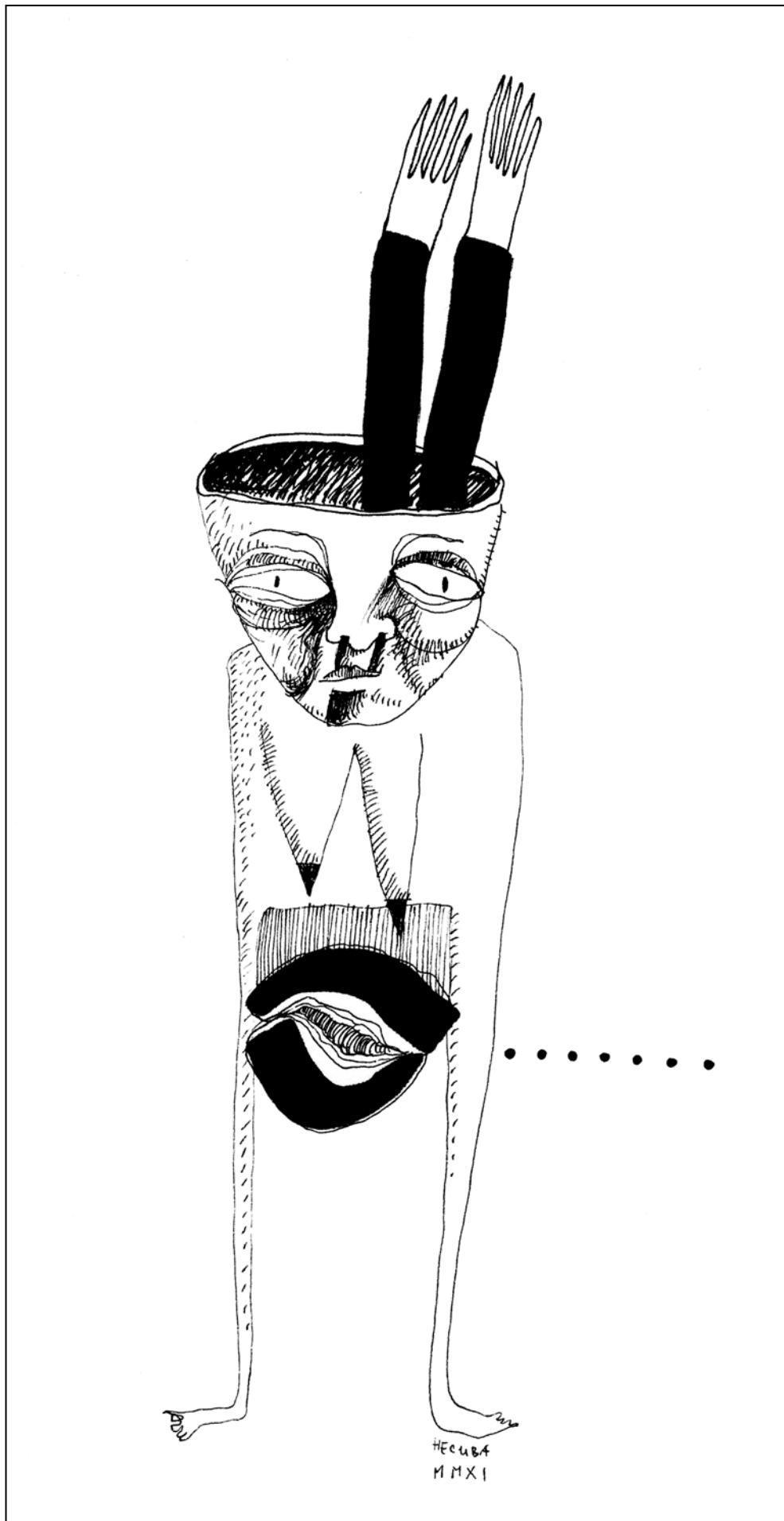
Tahle úvaha nás ale již vede dále, za geniální Aristotelovy postřehy, ale přesně v jejich linii. Jestliže Aristoteles píše o zákonech a zcela přehlíží výrobní systém, daná pravidla každodenní pracovní činnosti lidí,³ a velmi tak omezuje explanační sílu své teorie, stačí tento jeho postřeh přenést i do oblasti každodenní pracovní činnosti, abychom dostali podstatně komplexnější nástroj k poznání zdroje morálních hodnot. Z hlediska činnosti, která tvoří zvyk, je právě tato pracovní oblast naší každodennosti mnohem významnější než činnost politická, i když jsou obě propojeny.

Ale vraťme se ještě na chvíli k výše řečenému. Tím, že kapitalismus nutí lidi ke vzájemné konkurenci při ucházení se o místo, že je nutí pokračovat v tomto boji i po získání místa⁴ a že je současně nutí podřizovat se moci a jím osobně cizím cílům vlastníků firmy, velmi podstatně narušuje nezbytnou a žádoucí solidaritu mezi lidmi. Hierarchická podstata systému, společně s konkurencí, formuje v procesu každodenního jednání tvořícího svou dlouhodobostí zvyk, charakterovou strukturu lidí, pevnou součást vlastní osobnosti jemu, tj. kapitalismu podřízených lidí. Touto částí je pokrytectví, předstírání, jako norma, vyžadující skryt v podstatě nepřátelské vzájemné vztahy v procesu nutné spolupráce uvnitř firmy. Ze samé této hierarchické podstaty soukromého vlastnictví plyne také přesvědčení o přirozené nerovnosti mezi lidmi.⁵ Jiným aspektem této charakterové struktury je rozšířená iluze o soběstačnosti individua, jeho síle a nadřazenosti nad všemi ostatními, či naopak o jeho beznadějně inferioritě. A co více, konkurence je forma boje, uplatnění jistého druhu síly. Vítěz řeší konkurenční problém tím, že porazí konkurenta, osvědčí větší „sílu“ k sebeprosazení se na trhu. Nositel této charakterové struktury tedy bude mít sklon řešit konflikty silou, násilím, což ani zdaleka neznamená vždy přímé použití síly fyzické.

Dalším aspektem tohoto konkurencí zesilovaného individualismu je osamělost. Ta je dána nejen konkurenčním vztahem mezi individui, ale opět již samotnou hierarchickou podstatou tohoto systému. Je zajímavé, že i zde můžeme využít Aristotelovy analýzy, a to konkrétně jeho pojmu *přátelství* a podmínek jeho možnosti. Podle něj vzniká přátelství tam, kde mají lidé něco společného. „V tyraniidách (...) jest přátelství i práva poskrovnu, nejvíce jest jich ještě v demokraciích; neboť tam, kde jsou lidé rovni, mají mnoho společného.“ (Aristoteles, s. 218) Kapitalismus je proto svou hierarchickou podstatou, nerovností mezi lidmi uvnitř kapitalistické firmy, nepřátelský vůči *přátelství* a tato jeho vlastnost je ještě zesilována konkurencí. Tím vším rozděluje lidi, rozbíjí jejich společenství a staví je proti sobě v nepřátelském boji o osobní úspěch.⁶ Naštěstí však není aktuální společenský systém jediným zdrojem hodnot.

Lidská přirozenost

Člověk, a ani jeho velmi vzdálení evoluční předkové nebyli schopni přežít bez vzájemné pomoci, mimo soužití ve společenství spolupracujících jedinců. Zachování člověka jako jedince – a vůbec jakéhokoliv skupinově žijícího živočicha – bylo a je (!) podmíněno zachováním jeho skupiny. Bez života skupiny není život jedince, o zajištění potomků ani nemluvě. Život skupiny je však závislý na schopnosti kooperace uvnitř skupiny, ta je totiž základem a smyslem její existence.

Helena Čubová, kresba

Schopnost kooperace se proto stává jednou z podmínek přežití, a to jak jedince, tak skupiny, což jsou jen dvě stránky téhož. Protože se po miliony let jedná o životně důležitou skutečnost, je zřejmé, že musí být „naprogramována“ i v našich genech. Lépe totiž přežívali a rozmnožovali se ti jedinci a skupiny, kteří byli pro takový život geneticky lépe vybaveni, a skupiny, které byly tvořeny takto „lépe vybavenými“ jedinci. Schopnost spolupráce jako základní podmínka našeho přežití je v nás podle výsledků zkoumání evolučních biologů již geneticky naprogramována (viz Wilson), i když „jen“ v podobě psychické a fyzické potřeby druhých lidí a genetického základu pro naši schopnost soucítění, altruismu a lásky.

Nikdo není jen sám sebou, vždy již nějak jsme i *těmi druhými*, a to dokonce již v okamžiku našeho početí. Je to něco, co fyzicky bezprostředně nevidíme, nevnímáme, ale co zde přesto vždy je a bez čehož bychom nebyli tím, čím jsme. Nebyli bychom vůbec. A to

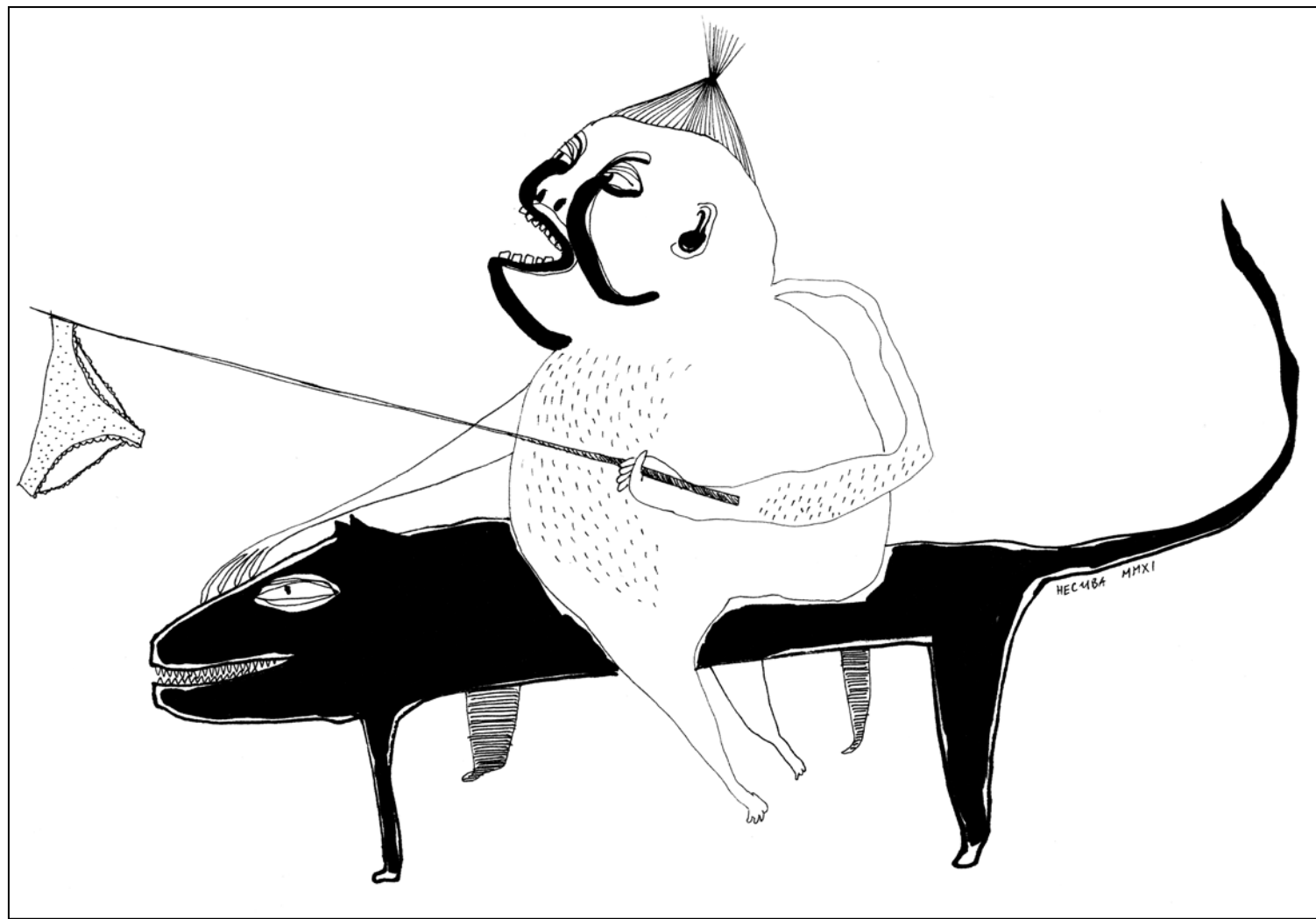
je vždy jsoucí přítomnost druhých, jejich pomoci, soucitu a spolupráce.

Spolupráce, vzájemná pomoc, je naše evoluční konstanta. Vyjměte jedince z tohoto společenství s druhými a zemře. Nechte jej narodit a odejměte mu toto společenství, a i za podmínky, že budou nějak zajištěny všechny jeho fyzické potřeby, zemře stresem z osamělosti. A i kdyby se nějakým zázrakem stalo, že fyzicky přežije, nikdy z něho nebude člověk, ale jen skřeky vydávající, samotného života neschopný živočich. Nemůžeme žít bez druhých. Vztah *Já–Ty* a společně *Mý* jsou základní podmínky našeho života a přežití.

To však neznamená, že v procesu výchovy, rozvíjející tyto vrozené genetické předpoklady a potřeby, nemůže dojít k jejich deformaci. Naše konkrétní osobnost je nakonec vždy utvářena pod vlivem do určité míry zvláštního a jedinečného a jen našeho rodinného společenství. Ale jak my sami, tak i naše původní rodina jsme podstatně determinováni společenským systémem, v němž

žijeme. A ten není utvářen jako mechanická extrapolace naší přirozenosti. Velmi zásadním způsobem zde intervenuje především vyvíjející se charakter dělby práce, který je sám dán tím, jaké prostředky k zajištění svých základních životních potřeb již lidé objevili a používají.⁷ Proto, přes prakticky dlouhodobě neměnnou lidskou přirozenost, dochází s narůstající rychlostí i k zásadním změnám charakteru společenského systému.

Lidská spolupráce ve skupině tak může být významně narušena sobecky se chovajícími jedinci. Je velmi pozoruhodné, že naše vrozené, tj. geneticky naprogramované reakce počítají i s touto možností. Podmínky lidské kooperace byly zkoumány v nesčetných experimentech, z nichž vyplynulo, že spolupráce se ve skupině udrží, jen když je možné trestat ty, kteří se její výsledky snaží sobecky využít ve svůj prospěch, tzv. černé pasažéry, a že k této „moralistní agresi“ (Trivers, citován dle Ridley, s. 148), jinak zvané též „altruistické trestání“ (Koukolík 2006, s. 25, Koukolík 2008, s. 77), máme vrozené sklony. Důležité je, že černé pasažéry trestali i ti členové skupiny, kteří nebyli přímo postiženi jejich parazitickým chováním. Prostě trestali porušení rovnosti ve vzájemné směně, kterou tímto trestáním potvrzovali jako ustanovenou společenskou normu. A dělali to i přesto, že na toto trestání museli vynaložit vlastní prostředky bez jakékoli vyhlídky na bezprostřední zisk. Stejně chování lze pozorovat i u mnoha primátů, kteří tím projevují „péči o společenství“ (De Waal, s. 42). Zvířata se tímto svým chováním, mezi něž patří i snaha o urovnání konfliktů mezi rivaly, kterou projevuje řada členů tlupy,⁸ nevzdávají svého osobního prospěchu ve jménu nějakých abstraktních idejí, ale každé jednotlivé zvíře má „zájem na kvalitě sociálního prostředí spoluúčastícího jeho šanci na přežití“ (tamtéž). Tyto výsledky z pozorování primátů a mnoha experimentů s lidmi, potvrdila i pozorování v různých kulturách po celém světě, která ukázala, že my lidé jsme v přirozených podmínkách téměř obsesivně rovnostářští (Ridley, s. 253) a pro zachování této rovnosti jsme ochotni mnohé obětovat. Pro udržení spolupráce ve velkých skupinách o několika stovkách členů je pak nutné trestat nejen přímé příživníky, ale i tzv. „černé pasažéry druhého řádu“ (Koukolík 2006, s. 37). Těmi se stávají lidé, kteří sice sami spolupracují, ale na trestání „podrazáků“ se nepodílejí (tamtéž, s. 35). Nestačí tedy, když se sami nedopouštíme nemorálního jednání, stejně důležité, stejně významné pro zachování lidské společnosti je naše rozhodnutí bojovat proti těm, kteří narušují podmínky našeho společného soužití, odmítají se rovnoprávně a spravedlivě podílet na jeho společném úsilí, i když se rádi podílejí na jeho výsledcích. A sám tento požadavek boje proti příživníkům se ustavuje jako společenská norma, jejíž porušování oněmi „černými pasažéry druhého řádu“ musí být rovněž trestáno. V opačném případě by klesala ochota ostatních členů skupiny nést náklady na trestání společenských parazitů („černých pasažérů“). Jednání těchto „černých pasažérů“ by se z individuálního hlediska začalo vyplácet a stávalo by se tak přitažlivým pro rostoucí počet členů skupiny, která by se s početným růstem těchto parazitů následně rozpadla. Oproti nedostatečně efektivnímu trestání ze strany represivních aparátů přichází tento trest ze společenského okolí, od ostatních příslušníků skupiny. Bezprostředním motivem tohoto mravně pozitivního jednání jsou mravní city, které psycholog Jonathan Haidt roztrídil do čtyř skupin-rodin (citováno dle Koukolík 2008, s. 106–111). V negativním modu se jedná o takové city, jako je mravní rozhořčení, resp. hněv, hnus a pohrdání odsuzující ty, kteří porušují pravidla. Druhou odsuzující skupinu tvoří pocit hanby, rozpaky a viny, což jsou city vztažené k nám samotným, pokud jsme se dopustili morálně nesprávného jednání. Třetí skupinu tvoří soucit, který v nás vzniká v přítomnosti trpících

Helena Čubová, kresba

a vyvolávající v nás potřebu pomoci. Čtvrtou skupinu tvoří pocity vděčnosti, úžasu a vznešenosti vznikající v nás v důsledku přijímání pomoci od druhých, ztotožnění se s celkem, jež nás samé přesahuje apod.⁹ Zdá se mi, že tyto city úzce souvisejí se skutečností, že vzájemně spravedlivou, tedy na rovnosti založenou spolupráci prožíváme jako libou v důsledku aktivace systému odměny, tj. neuronální sítě v našem mozku, která v nás vyvolává pocit blaha (Koukolík 2008, s. 87). Nesčetné experimenty, počítačové simulace kooperace i pozorování praktického chování lidí v různých kulturách, ale i mnoha skupinově žijících primátů potvrdilo, že tyto tzv. morální ctnosti-city jsou součástí naší přirozenosti (Ridley, s. 156) neboli, že se se sklony k tomuto typu chování již rodíme.

Ve složitějších společnostech je ale nutné vytvořit specializované trestní orgány, jakými jsou policie a soudy. Ovšem jejich funkčnost je podstatně podmíněna vládnoucí společenskou morálkou, tj. souhlasem, či nesouhlasem široké veřejnosti s platnými zákony a konkrétní činností příslušných společenských institucí. Jednak tedy sama veřejnost musí být aktivní při prosazování pravidel společného soužití a v praktických projevech solidárního chování (pomoc potřebným, obrana napadených, kritika – společenská ostrakizace – těch, kteří porušují pravidla vzájemného soužití atd.), jednak musí vnímat policii a soudy jako její vlastní instituce usilující o stejný cíl. Ale to je možné jen ve společnosti založené na rovnosti, jen ve společnosti, v níž neexistuje společenská hierarchie a vláda člověka nad člověkem. Tato míra společenského souhlasu s podstatou a činností společenských institucí vyjadřuje podstatnější míru souladu či nesouladu mezi výše popsanou společenskou přirozeností člověka a podstatou daného společenského systému. V opačném případě, který ovšem vyjadřuje naši staletou zkušenost, se tyto represivní instituce stávají především nástrojem společenského útlaču. Jejich role i vnímání veřejností je proto rozporné – současně nás chrání před zločinci, porušujícími základní princip společenského soužití založený na vzájemné solidaritě a rovnosti a destruuujícími svobodu těch, kteří se stávají obětí jejich mravně negativního jednání, ale stejně tak nás pronásledují a tyranizují, pokud se ty stejné hodnoty rovnosti, solidarity a svobody pokoušíme pro-

sadit jako základní praktické principy společenského systému.¹⁰

Ovšem i zde je možný společenský souhlas s něčím, co je v zásadním rozporu, protikladu s našimi zájmy, např. s pálením čarodějnic a jinak věřících či masovou likvidací tzv. rasově méněcenných apod., a to za podmínky, že je myšlení podstatně části členů společnosti ovládáno mocenskou elitou. Významnější vliv zde má ale život, každodenně opakovaná zkušenost s vlastní společenskou méněcenností, pokořováním se před mocí ve společenské hierarchii výše stojících a nás ovládajících. Rozpor mezi společenskou a solidární lidskou přirozeností a nelidským hierarchickým společenským systémem se pak reprodukuje uvnitř osobnosti ovládaných jako jejich vlastní vnitřní rozpor. Čím větší je strmost společenské hierarchie, reprodukována v osobnosti tímto systémem utvářeného individua, tím větší je jeho vnitřní rozpornost, protikladnost a tím větší je také energie sytící jeho sadistické a masochistické postoje. Sadismus a masochismus chápou v této souvislosti jako projev strukturálního násilí, tj. společenského potlačení lidské přirozenosti hierarchickými společenskými strukturami. Síla tohoto potlačení se projevuje jako agresivní energie namířená proti druhým v případě sadistické složky, či proti sobě samému v případě masochistické složky takto utvořeného charakteru.¹¹

Výše uvedená pozorování a z nich vyvozené závěry uvádějí na pravou míru i definici altruismu, která je přijímána některými vědci v anglosaském prostředí. Podle této definice je altruistické chování takové, které znamená materiální náklady (nebo obecněji snižuje zdatnost, *fitness* takto se chová cího jedince) a současně přináší materiální výhodu (nebo zvyšuje zdatnost) jiného jedince (Koukolík 2006, s. 24). Někteří autoři považují pak za projev sobeckého chování i takové, které splňuje výše uvedené znaky, ale přitom přináší svému nositeli emocionální uspokojení. Značně svévolné zacházení s pojmy, při pomíjení jejich ustáleného významu a především jejich rozlišovací funkce mezi zásadně rozdílnými modely chování s podstatně rozdílnými dopady na ostatní členy skupiny a život celého společenství (jakými jsou například sobecké a altruistické chování), vedlo k ostré kritice těchto sociobiologů z mnoha stran (viz např.

de Waal, s. 22). Pro nás je podstatný fakt, že sobecké jednání je takové chování, v němž je dávána přednost individuálním zájmům a bezprostřednímu prospěchu jedince bez ohledu na zájmy a prospěch jiných, které jsou často navíc tímto jednáním poškozeny. Tak jistě nic neuměňuje na jednání Nicholase Wintona to, že jeho úsilí o záchranu židovských dětí bylo motivováno soucitem a že z úspěchu svého jednání má radost. Sobecké by jeho jednání bylo, kdyby při nějaké své náhodné cestě z Prahy do Londýna odmítl vzít s sebou ohrožené židovské dítě se zdůvodněním, že by za ně musel vydat část svých peněz za lístek a celou cestu se o ně starat. Právě ve vztahu k takovému činům pocítujeme právě onu výše zmíněnou vděčnost a jejich vznešenost.

Shrnuto, altruistické jednání není jednáním bez motivu, ale je to takové jednání, v němž je dávána přednost péči o kvalitu společenství (de Waal, s. 42) před bezprostředními, krátkodobými zájmy jedince. Ovšem kvalita společenství představuje rovněž zájem jedince, neboť jak jsem již uvedl, bez spolupráce s druhými bychom nepřežili a ve společnosti nasycené násilím, sobectvím a nespravedlností se nám žije velice špatně. V tom se projevuje dialektický rozporný charakter člověka, který je současně jedincem a současně členem lidského kolektivu, přesněji řečeno: součástí svého vlastního společenství s jinými jedinci. Z altruistického, solidárního chování tak mají prospěch jak jeho příjemci, tak nakonec i jeho poskytovatel.¹² Z dlouhodobého hlediska se samozřejmě musí hledat rovnováha mezi oběma těmito stránkami naší existence. V běžných situacích se více věnujeme svým bezprostředním soukromým zájmům, ale v případě potřeby jsme připraveni aktivně hájit i naše zprostředkované společné zájmy, tj. poskytovat solidární pomoc, bojovat za společenskou spravedlnost apod.

V reálném světě je ovšem tato naše přirozenost vystavena nejen tlaku společenských struktur, ale i tlaku ze strany vládnoucí ideologie. Tuto skutečnost zajímavě ilustruje poznatek z experimentů na téma *Věznovo dilema*. V této hře se studenti ekonomických oborů chovali mnohem častěji sobecky než

člověk, hodnoty a kapitalismus

studenti jiných oborů, jakmile ve škole uslyšeli, že sobectví je přirozené (Ridley, s. 271). Ovšem nejen ekonomie v sobě obsahuje tyto prvky kapitalistické ideologie. Tak například i snaha po biologickém vysvětlování osobnostních rozdílů mezi lidmi „*bývá poplatná postojům a hodnotám zastávaným politicky a finančně vlivnými skupinami ve společnosti*“ (Michel, Moorová, s. 57). Najdeme je ve větší či menší míře i v tzv. masové kultuře, především v té původem z USA, v novinářské publicistice a jinde. To není jen výrazem metodologického individualismu a filozofického nominalismu anglosaského myšlení, ale především odrazem kapitalistické praxe založené na konkurenčním boji o individuální úspěch, jak jsem jej popisoval již výše. V zájmu skupin na nejvyšších příčkách vlastnické a mocenské hierarchie, a to nejen kapitalistické, je, aby lidé na dolních příčkách byli co nejméně vzájemně solidární, a tudíž neschopní společné akce, a současně co nejvíce i vnitřně podrobeni moci těchto elit. I k tomuto účelu slouží masová konzumní kultura, která život společenských celebrit představuje jako žádoucí zárný vzor.

Morálně destruktivní vliv společenské nerovnosti

Po tisíciletí je základní formující životní zkušeností pro člověka život v hierarchickém společenském systému, v němž byla obrovská většina ovládána malou vládnoucí menšinou. Porobení lidé byli soustavně přesvědčováni, že jejich nesvoboda je důsledkem jejich lidské méněcennosti, totiž důsledkem toho, že jsou již svou přirozeností předurčení k poslušnosti, neboť nemají schopnosti k tomu, aby si vládli sami, a to nejen intelektuální, ale především morální. To na druhé straně znamenalo, že ti, kdo měli moc, byli vydáváni za téměř odlišný živočišný druh, za lidi, kteří již svým zrozením jsou určeni k vládnutí ostatním, neboť jejich přirozenost je jiná, lepší než přirozenost ostatních lidí. Být jiný proto vždy znamenalo být nadřazený, nebo podřazený, vládnout, nebo poslouchat. Systém i lidé byli vzájemně propojeni na základě principu ovládání člověka člověkem, kde hodnota člověka je dána mocí, kterou má nad jinými lidmi. A naopak, pokud takovou moc nemá, klesá jeho hodnota někdy až k úplné bezcennosti.

Ten, kdo vládl druhým, nacházel ve své moci potvrzení své výjimečné hodnoty, a proto cítil rozkoš ze své vlády nad nimi. Avšak i ovládaní mohli nacházet podobně zvrácenou rozkoš ze svého podrobení a společenské méněcennosti. Protože jen málokdo byl čistě vládnoucím či ovládaným, nacházela se většina lidí současně v obou těchto vztazích. To znamená, že konkrétní člověk byl podroben těmi, kdo měli nad ním moc, aby sám vystupoval jako vládnoucí vůči těm, kdo mu byli podřizeni. Proto můžeme za těchto podmínek nalézt v charakteru člověka dvě protikladné složky, a to sadistickou a masochistickou. Pro bližší vysvětlení tohoto tvrzení využijeme analýzy autoritářského charakteru, kterou vypracoval Erich Fromm (viz Fromm), jenž také používá pojmů *sadismus* a *masochismus* ve výše uvedeném smyslu. Fromm poukazuje na význam takové každodenní zkušenosti, v níž je člověk utvrzován v tom, že je podroben moci druhého člověka, či naopak, že takovou moc nad jiným člověkem má. V případě poroby prožívá i on sám toto svoje ponížení. Pokud tuto situaci přijímá, ať již proto, že opravdu věří ve svou společenskou méněcennost, či proto, že nemá naději na úspěšnou vzpouru, dospívá nakonec k masochistickému postoji otroka. Aby netrpěl svou nenávistí k pánovi, mění ji na slepý obdiv a pokorně přiznává: „*Jestliže je ten, kdo mne ovládá, tak obdivu-*

hodný a dokonalý, pak bych se neměl stydět, že ho poslouchám. Nikdy mu nemohu být rovný, protože je o tolik silnější, moudřejší, lepší atd., než jsem JÁ.“ (Fromm, s. 91) Protože však člověk-otrok přijímá hierarchický systém, přijímá současně i druhou složku jeho principu, kterou je ovládání.

Jinak řečeno zotročený, obecně nesvobodný člověk přijímá v tomto případě (tj. v případě souhlasu se systémem) postoj pána vůči sobě samému a sám jej zaujímá vůči „slabším“, a to právě proto, že se ztotožnil s principy hierarchické společnosti. Tomu odpovídá sadistická část autoritářského charakteru, toužící po ovládání druhých lidí. „*Ovládání jiné osoby, i když s ujištěním, že je ovládána pro její vlastní dobro, se jeví často jako projev lásky, podstatným činitelem je však požitok z ovládání*“ (tamtéž, s. 89), který může být vystupňován „*až k nesexuální extázi*“ (Čermák, s. 72). Autoritářský charakter zná totiž na základě svých sadomasochistických snah „*jen nadvládu a podřízenost, nikdy však solidaritu*“ (Fromm, s. 95). I když se v reálném světě nesetkáváme s tak jednoznačnou situací a jí odpovídajícími čistými charakterovými typy, je toto autoritářství vždy přítomno v každém systému, který je založen na vládě člověka nad člověkem, tedy i v kapitalismu.

Závěr

Jestliže si přejeme humanizaci společnosti, převládnutí vztahů vzájemné pomoci a přátelství, pak musí být především naším cílem odstranění „*všech vztahů, v nichž je člověk poníženou, ujařmenou, opuštěnou, opovrženou bytostí*“ (Marx, s. 408). Jak jsem dokazoval výše, bez této podstatné změny není možné dosáhnout zlepšení vztahů mezi lidmi. Tím, co v rozhodující míře utváří naše morální hodnoty, je totiž naše každodenní zkušenost s převládajícím typem mezilidských vztahů. Žádné osobní rozhodnutí na tom nemůže nic změnit. A to, jaká tato každodenní zkušenost je, je dáno povahou společenského systému, a to ve všech jeho konkretizacích od charakteru fungování vzdělávacích institucí přes zaměstnanecké až po instituce politické.

Determinace našich morálních hodnot není mechanická, ale jen systémová. Systém, dnes kapitalistický, vytváří „jen“ rámcová pravidla našich vzájemných vztahů.¹³ A tak přece jen máme možnost se rozhodnout, kde se v hranicích těchto pravidel budeme nacházet právě my. Za tyto hranice ale již nemůžeme. Rozhodně ne bez zničení systému.

Pokud bude existovat hierarchický systém, potud budeme žít v rozporu se svou vlastní lidskou přirozeností. Potud budeme také vždy více či méně trpět. Samotné toto utrpení, v relativně šťastných dobách ekonomického růstu vnímané jen jako stále a neodstranitelné neuspokojení potřeby něčeho pro nás velmi důležitého, je svědectvím o existenci naší společenské podstaty, o stále potřebě druhého a druhých jako sobě rovných. Překonání dosud ještě existujícího hierarchického kapitalistického systému je pak tím, co nám umožní žít v souladu se sebou samým, tento velký „návrat“ k přirozenosti bude vyřešením tajemství našeho existenciálního utrpení, uspokojením tak dlouho neuspokojované potřeby vzájemné sounáležitosti.

...

Poznámky:

¹ Kdyby byl tímto majetkem vybaven, nemusel by se ucházet o práci.

² A také se systémem, který zde byl mezi lety 1948 až 1989. Blíže k tomu viz Valach, 2009.

³ Jako aristokratický otrokář ani jinak nemůže.

⁴ To je ovšem patrné jen u středních a vyšších vrstev, jejich příslušníci jsou od dětství vychováni ke ctižádosti a maximálnímu úsilí o sebeprosa-

zení se a samotná jejich vyšší pracovní pozice si právě takovéto chování vynucuje.

⁵ Ve skutečnosti obrazu kapitalistických poměrů a nerovnosti mezi zaměstnancem a vlastníkem.

⁶ Při bližší konkretizaci se tato vlastnost lomí přes charakteristiky jednotlivých společenských tříd. Annetta Lareau tak zjistila rozdílné výchovné modely a z nich vyplývající vzorce chování u dětí z nižších a středních tříd v současných USA (Lareau, s. 2). Je zřejmé, že tato „kultura chudoby“ nižších tříd je utvářena sociálně, na základě charakteru činnosti, reálných životních perspektiv a životních podmínek, které mají. V průběhu delší doby se pak upevňuje jako široce sdílené životní postoje a základní stereotypy chování. Pokud je takto, v důsledku historických nahodilostí, sociálně zařazena převažující část nějaké etnické skupiny, může pak vznikat mylný dojem, že se jedná o etnický či „rasový“ vrozené morální hodnoty. Odtud pak pochází část rasistické argumentace, v podmínkách USA namířená např. proti černochům, u nás např. proti Romům. Aktuálně projevované a skupinově široce sdílené morální hodnoty jsou vždy projevem interakce a integrace všem lidem stejné vrozené přirozenosti s proměnlivou historickou zkušeností života ve společenském systému, který je již po velmi dlouhou dobu s touto přirozeností v rozporu.

⁷ Podrobněji jsem se tímto zásadním vlivem na utváření konkrétního typu společenského systému zabýval jinde, viz Valach, 2011.

⁸ Podobné chování ve smyslu usmiřování konfliktů uvnitř tlupy, či altruistické pomoci geneticky nepříbuzným členům skupiny lze pozorovat nejen u našich nejbližších příbuzných šimpanzů, ale např. i u lemů (De Waal, s. 75–76).

⁹ Toto ztotožnění může mít neodcizenou formu v demokratických, na rovnosti založených společnostech. Pak se jedná o cit vznikající v důsledku prožitku jednoty člověka a lidského společenství a jednoty člověka a okolní přírody. V odcizené formě, vznikající v důsledku společenské hierarchie, jsou tyto entity – společnost a příroda – transformovány do podoby nadřazené moci, síly stojící nad lidmi. Jinak řečeno, jedná se o hypostazovanou abstrakci pána, jež tak často vystupuje nejen v náboženském, ale i v environmentálním neantropocentrickém myšlení.

¹⁰ Právě rozpor mezi naší prosociální přirozeností a z tohoto hlediska nepřirozenou sociální hierarchií je jedním, nikoliv jediným, z motivů odporu a boje proti této hierarchii ze strany znevolněné a zneužívané většiny.

¹¹ Srovnej např. s tendencí k sebepoškozování a k sebetržnění u hluboce věřících osob, stejně

Milan Valach

jako s často projevovanou nenávistí a pohrdáním druhými lidmi u neantropocentrických environmentálních myslitelů.

¹² Problém ovšem je, když takto altruisticky se chovající jedinec obětuje svůj život. Cílem jeho chování ovšem není jeho smrt, ale zachování důležitých podmínek života celého společenství (např. svobody v boji proti nacismu). Takto altruisticky se chovající jedinec tedy riskuje, příp. obětuje svůj život pro zachování podmínek života ostatních členů společenství. Obecně však není v zájmu lidského společenství, aby se takovéto situace v podstatě zoufalé volby stávaly pravidlem, právě naopak. Což je morálním základem úsilí všech demokratických hnutí o mír. I zde je ovšem možná odcizená forma tohoto chování, jejíž příklady jsem uvedl výše.

¹³ Majitel firmy a jeho zaměstnanci se mohou k sobě chovat slušně, a dokonce nám teorie managementu říká, že za této podmínky bude firma fungovat lépe. Ale přesto to bude vždy vztah toho, kdo má moc, k tomu, kdo je jí podřízen.

...

Literatura:

Aristoteles: Etika Nikomachova. Petr Rezek, Praha 1996.

Čermák, I.: Lidská agrese a její souvislosti. Fakta, Žďár nad Sázavou 1998.

Fromm, E.: Strach ze svobody. Naše vojsko, Praha 1993.

Koukolík, F.: Sociální mozek. Karolinum, Praha 2006.

Koukolík, F.: Proč se Dostojevskij mýlil? Galen, Praha 2008.

Lareau, A.: Unequal Childhoods. Class, Race, and Family Life. University of California Press. Berkeley, Los Angeles, London, 2003.

Marx, K.: Úvod ke kritice Hegelovy Filosofie práva. In: Marx, K., Engels, B.: Sp. sv. 1. SNPL, Praha 1961.

Michel, G.F., Mooreová, C. L.: Psychobiologie. Biologické základy vývoje chování. Portál, Praha 1999.

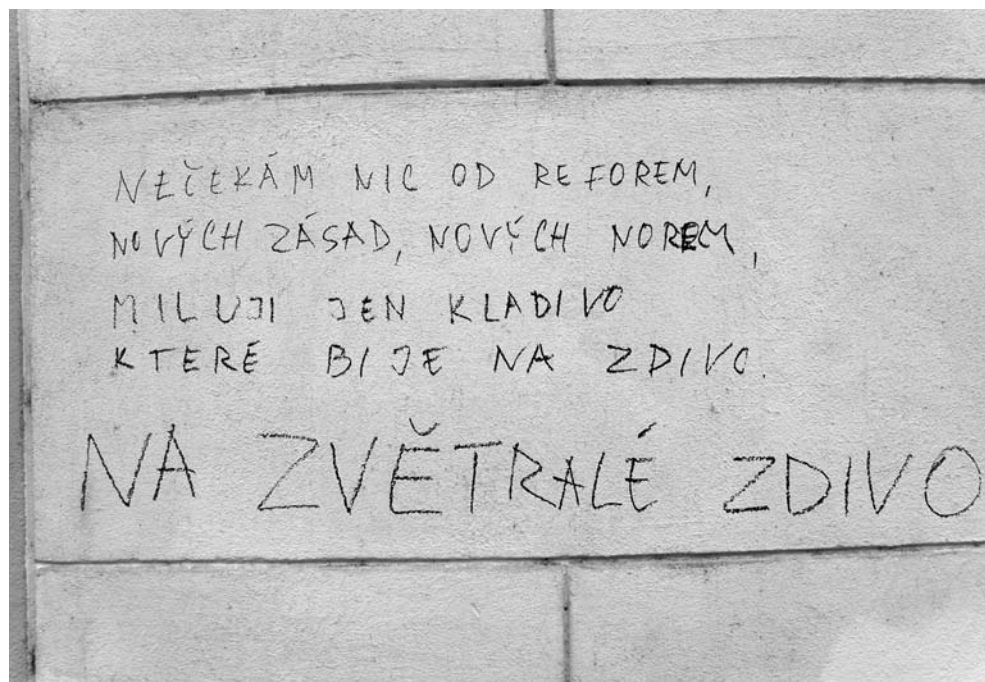
Ridley, M.: Původ ctnosti. O evolučních základech a zákonitostech nesobeckého jednání člověka. Portál, Praha 2000.

De Waal, F.: Dobráci od přírody. Academia, Praha 2006.

Valach, M.: Svět na předělu. O politické a morální krizi kapitalismu. Grimmus, Všeň 2009.

Valach, M.: Marxova filozofie dějin. Elektronické vydání, Grimmus, Všeň 2011.

NA VŠECH SLOUPÍCH

Už zase angažovaná pozice? Anebo chmurný příznak blížící se katastrofy jako v pohádce o vile Ondině? Stará věštba říká, že na zámku rytíře Hanse dojde k neštěstí v den, kdy personál začne mluvit ve verších. Pro druhou možnost hovoří i zlověstně zveršované mezititulky článku Lenky Tréglové v prvním letošním vydání magazínu *Ona Dnes*: „*Příliš velké cíle / nezachrání píle. // Hlásná trouba / změň je zhouba. // Vědět stačí / kde vás bota tlačí. // Prachy smysl ztrácí / když umřete v práci. // Sliby povinné / nejsou účinné...*“ Tak pozor na to!

Fotografováno 3. ledna 2012 na zdi lékárny v Havlíčkově ulici v Praze 1.

bs

opravdu demokracie selhává?

Svatava Antošová

Publikací reflektujících společensko-politický vývoj v Evropě a v USA, jakož i kriticky hodnotících jeho jednostranné zaměření na ekonomický profit v českých knihkupectvích stále přibývá. Patří k nim i kniha britského historika a politologa Tonyho Judta *Zle se vede zemi s podtitulem Pojednání o naší současné nespokojenosti* (Rybka Publishers, 2011). Ve snaze najít odpověď na otázku, co je nutné změnit, abychom znovu dokázali žít s pocitem, že náš život je hodnotný a smysluplný, se autor často vrací do minulosti, na které se snaží demonstrovat, jaké šance na lepší svět už jsme měli a proč jsme je dokázali promarnit.

Základem k napsání této knihy se stala Judtova přednáška z podzimu 2009 nazvaná *Co ze sociální demokracie je stále živoucí a co je již minulostí*, kterou ač již velmi nemocen a upoután na kolečkové křeslo, tehdy přednesl za pomoci dýchacího přístroje na Newyorské univerzitě. Rozšířená verze této přednášky pak vyšla knižně na jaře 2010 a v srpnu téhož roku její autor zemřel. Nicméně to, co jej trápilo nejvíc a co měl potřebu sdělit dál, byl smutek z programové vyprázdněnosti současné levice, z její nepřipravenosti čelit nájezdu neoliberalů a z jejího bezmocného setrvávání v defenzivě. To se projevilo například tím, že nedokázala adekvátně zareagovat na finanční krizi roku 2008, což byl v podstatě jen důsledek její třicet let trvající neschopnosti zastavit posun společnosti od státu směrem k trhům. Tento posun měl podle Judta kořeny v šedesátých letech. Poválečný vzestup sociálně starostlivých stran sice vedl k vybudování států blahobytu, zároveň ale otevřel dveře bezbřehému individualismu, jehož nositeli byla (pro někoho možná překvapivě) tolik opěvovaná radikálně levicová studentská hnutí. Ta se vůči státu, postavenému na společných zájmech, které znamenaly určitá omezení pro jednotlivce, začala stále silněji vymezovat a požadovat co největší individuální svobodu. Touha jít si svou vlastní cestou pak vedla pouze k naplňování osobních cílů – bez ohledu na dosud preferované cíle společenské.

Vláda jako problém

Bylo jen otázkou času, kdy pravice, zdiskreditovaná svými postoji před druhou světovou válkou a v jejím průběhu, najde odvahu a ve jménu volání po oněch individuálních svobodách znovu vytáhne z rukávu svá dvě esa: volný trh a minimální stát. K tomu, že je nakonec opravdu vytáhla, jí pomohla i skutečnost, že lidé už zapomněli na válečná traumata a byli opět ochotni naslouchat jejím argumentům. Přesto trvalo až do poloviny sedmdesátých let, než se pustila do jasné kritiky příliš silného státu a začala s prvními pokusy o jeho demontáž. Tento trend tehdy ztělesňovali R. Reagan a M. Thatcherová, známá svým výrokem: „*Nic jako společnost neexistuje, jsou jen jednotlivci a rodiny.*“ S jejich příchodem na světovou politickou scénu nastalo podle Judta to, že se vlády, které do té doby představovaly řešení problémů, samy staly. „*Pakliže vláda představuje problém a společnost neexistuje, je stát ve své roli znovu redukován na jakéhosi moderátora. Úkolem politika je zjistit, co je nejlepší pro jednotlivce, a pak jim poskytnout podmínky, za kterých mohou usilovat o své cíle s minimem vládních zásahů.*“ To bylo ovšem něco zcela jiného než společenský konsenzus, k němuž položil základy britský ekonom John Maynard Keynes a o nějž se opíral vývoj v západní Evropě po druhé světové válce. „*Keynes sám dospěl k názoru, že kapitalismus nemůže přežít, bude-li fungovat pouze jako mechanismus umožňující bohatším, aby se stávali ještě bohatšími. Přesně takové omezené chápání tržní ekonomiky podle něj představovalo cestu do pekla. Proč jsme se pak k podobnému omylu vrátili i my v naší éře, která redukuje veřejnou debatu na diskuzi vedenou v úzce ekonomických kategoriích?*“

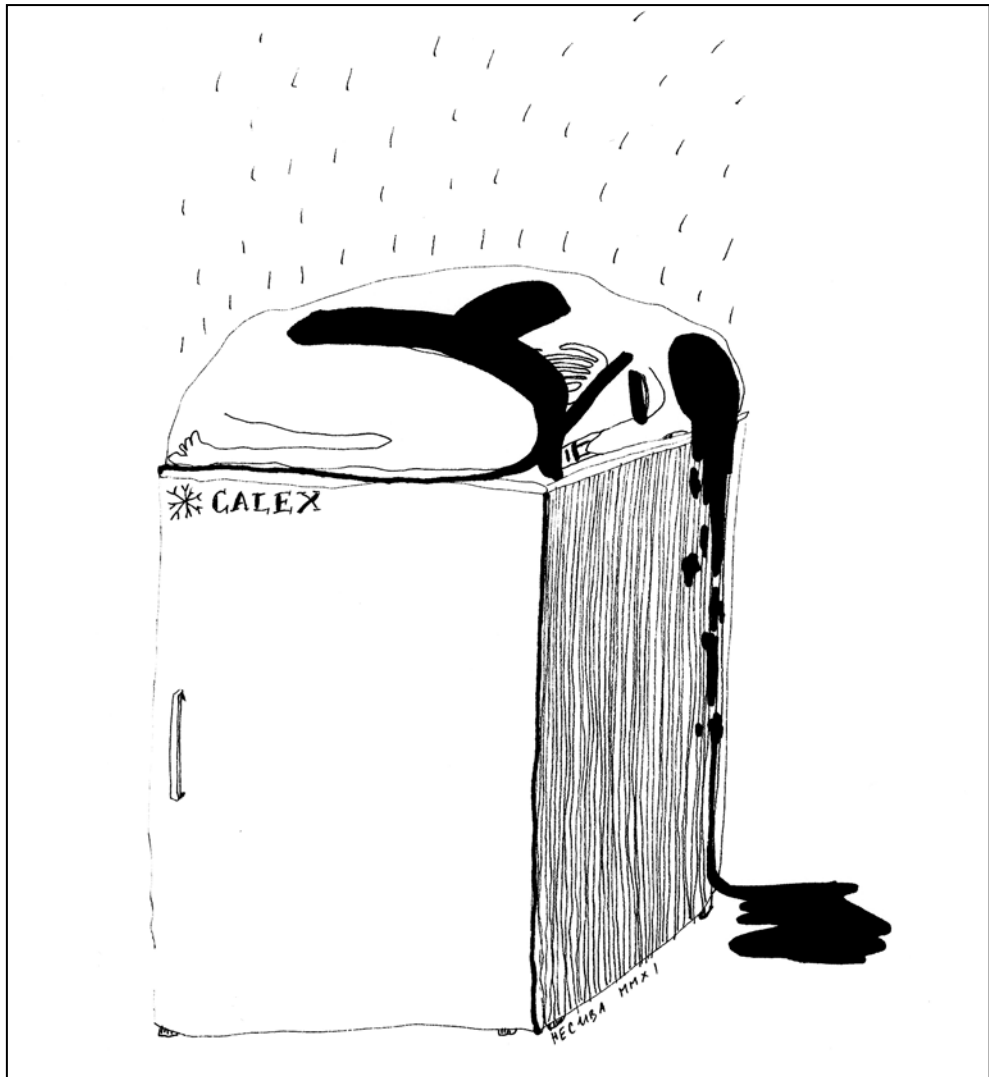
Pro odpověď se musíme vrátit nejen k odkazu nechvalně proslulých „hochů z Chicaga“, ale ještě dál. Jak tvrdí Judt v kapitole příznačně nazvané *Pomsta Rakušanů*, velký vliv na tyto „hochy“ měli imigranti svým původem právě z Rakouska – Ludwig von Mises, Friedrich Hayek, Joseph Schumpe-

ter, Karl Popper a Peter Drucker. Ti všichni si kladli otázku, proč se Rakousko ve třicátých letech zhroutilo a umožnilo nástup fašismu, a odpovídali si na ni, že k tomu došlo v důsledku „*dvojího selhání levice, která nejdříve nedokázala prosadit své cíle a následně se ubránit pravicovému útoku.*“ Takže na základě tohoto názoru dospěli k závěru, že „*nejlepším, ba dokonce jediným způsobem, jak ubránit liberalismus a otevřenou společnost, je zabránit státu zasahovat do chodu hospodářství.*“ Porozumět událostem meziválečného období se samozřejmě pokoušel i J. M. Keynes, avšak jeho závěr byl úplně opačný: „*(...) nejlepší obranou proti politickému extremismu a hospodářskému kolapsu nemůže být nic jiného než posílení role státu, která měla zahrnovat kromě jiného i proticyklická intervenční opatření.*“ Tento Keynesův názor v poválečné Evropě nadlouho převážil, avšak jakmile se silné státy s vysokou mírou zdanění a vládních regulací podnikatelských aktivit dostaly do prvních potíží, myšlenky z volnotržního názorového tábora nabyly opět na síle. V důsledku toho pak došlo například ve Velké Británii za éry Thatcherové, Blaira a Browna k naprosto nekritické adoraci těch, kdo měli přístup k velkým penězům (bankéři, makléři, investoři), což pro finanční služby znamenalo neustálé osekávání už tak minimální státní regulace. Globální trh s finančními produkty se tedy mohl rozjet téměř bez jakýchkoliv omezení.

„*Za každým cynikem (nebo jen nekompetentním) bankovním manažerem a obchodníkem sedí ekonom, který jej (a nás) z pozice nezpochybnitelné intelektuální autority ujišťuje, že jeho činy jsou veřejně prospěšné a že by v žádném případě neměly být podrobeny veřejnému dohledu. Za oním ekonomem a jeho důvěřivými čtenáři pak stojí účastníci dávno mrtvých debat,*“ odhaluje pozadí těchto obchodů Judt. Jinými slovy: Omíláme-li ještě dnes, v jedenadvacátém století, mantru o volném trhu, měli bychom si uvědomit, že de facto resuscitujeme úvahy, jimiž se před sedmdesáti lety zabývali muži (Hayek a spol.) narození ve století devatenáctém. V duchu těchto úvah pak donekonečna privatizujeme s tím, že soukromým podnikům nabízíme časově neomezené státní záruky. Jak to vypadá v praxi? „*Populární klišé, že přebujelé banky, které v roce 2008 dostaly na kolena mezinárodní finance, byly »příliš velké na to, aby mohly padnout«, lze samozřejmě aplikovat na nekonečnou řadu dalších podniků. Žádná vláda by nenechala »padnout« své železnice. Nelze připustit, aby privatizované elektrárenské či plynárenské distribuční společnosti nebo sítě řízení letového provozu přestaly fungovat kvůli manažerským chybám nebo finančním problémům. A jejich noví manažeři a majitelé to pochopitelně dobře vědí.*“

Všude samí trpaslíci

Pro vysvětlení, co způsobilo přebujení finančního sektoru a proč jsou státy a jejich zvolené reprezentace bezmocné, sahá Judt opět do historie. Podle něj současnost negeneruje tak kvalitní státníky, jakými byli například W. Churchill, W. Brandt či F. D. Roosevelt, kteří si uvědomovali své mravní a společenské závazky. „*Je otevřenou otázkou, zda tyto politiky stvořily okolnosti, nebo zda muže jejich kalibru přivedla do politiky dobová kultura. Dnes nepůsobí ani jedna z těchto pobídek. Politicky vzato žijeme v éře trpaslíků.*“ Charakteristickým znakem těchto trpaslíků je pak „*neschopnost vzbudit u svých voličů entuziasmus*“ a velmi chabá víra „*v nějaký ucelený soubor politických principů či programových zásad*“ – zkrátka

Helena Čubová, kresba

názorová a morální břečka umocněná honbou za peníze, což nevede k ničemu jinému než k fatálnímu deficitu přesvědčivosti a autority, potažmo k deficitu demokracie samotné.

Velkou, avšak promarněnou šancí na změnu byl, jak píše Judt, vedle šedesátých let i rok 1989. Tehdy sice byli lidé osvobozeni od komunistické diktatury, ale zároveň si mnozí z nich začali ztotožňovat politickou svobodu s hromaděním bohatství. „*Proč by však měl být pohled na hrstku chamtivých podnikatelů vydělavajících na zhroucení autoritativního státu o tolik příjemnější než pohled na autoritativní stát samotný? Obě situace svědčí o existenci vážných společenských problémů. Svoboda je svoboda. Pokud však vede k nerovnosti, chudobě a cynismu, měli bychom to říct nahlas, a ne zametat její nedostatky pod koberec ve jménu vítězství svobody nad útlakem.*“ Dnes pro nás už není tím hlavním problémem otázka, co si máme myslet o komunismu, neboť tato utopie o totální organizaci společnosti se ocitla (alespoň prozatím) na smetišti dějin. Dnes je tím hlavním problémem otázka, jak společnost zorganizovat, aby z ní měli alespoň nějaký prospěch a užitek všichni.

Co tedy můžeme dělat? Judt nabízí tři možnosti – buď ony výše zmíněné trpaslíky vyhodit, nebo je nechat řádit dál, anebo svrhnout stávající systém, přičemž tuto třetí možnost zároveň označuje jako pošetilost a ptá se: „*Jaké části systému mají být svrženy ve prospěch jaké systémové náhrady? A kdo vlastně má »systém« svrhávat?*“ Odpovědi mu pak jsou pochybnosti, zda jsme v našem roztržitém individualismu vůbec schopni shodnout se nejen na společných emocích, ale také na společných cílech. „*Stali jsme se konzumenty v politickém, stejně jako ekonomickém životě. Máme na výběr z široké škály vzájemně si konkurujících politických cílů, přičemž si ale neumíme dost dobře představit, jakým způsobem nebo na základě jakých důvodů je spojit v nějaký logický celek. To se musí zlepšit.*“

Základním cílem, na kterém bychom se shodnout měli, je znovu definovat, co jsme schopni představit si pod pojmem *přiměřená role státu* v době, kdy se od svých trpasličích politiků dozvídáme, „*že můžeme mít buď štědré sociální státy, nebo efektivní růst vytvářející svo-*

bodné trhy, ale ne obojí dohromady“. Nicméně tím nejzávažnějším argumentem pro obnovu státu je dnes narůstající nejistota a strach – zejména z rychlosti změn, které nejsme schopni ani kontrolovat, ani se jim dostatečně rychle přizpůsobovat. „*A – což je možná nejvýznamnější – strach z toho, že nejen my sami již nejsme schopni formovat své životy, ale že i ti, kteří nám vládnou, již také ztratili kontrolu nad během událostí. Ten je nyní ovládán silami, na něž politici nemají žádný vliv. Lidé na Západě dlouhou dobu žili v období stability, chránění iluzí nekonečného hospodářského pokroku. Ale to všechno je teď minulostí. V dohledné budoucnosti budeme čelit hluboké ekonomické nejistotě. Je nesporné, že v současnosti jsme si se svými společenskými cíli, stavem životního prostředí či osobní bezpečností jisti mnohem méně než kdykoliv od konce druhé světové války.*“

Tyto překotné změny, které víceméně doprovázejí cílený rozklad veřejného sektoru, jsou pak ještě navíc příčinou toho, že si neumíme odpovědět na otázku: Co máme společného s ostatními? Internet nám sice umožňuje „stýkat se“ s podobně smýšlejícími lidmi, vzdálenými od nás tisíce kilometrů, a bezbřeze s nimi tlachat, ale už nám neumožňuje vytvořit skutečné společenství. To lze vytvořit jen na platformě společně sdíleného prostoru. Takovým prostorem by mohl být opět stát, nikoliv však vyprázdněný a vymezující se pouze geograficky, ale především starající se o své občany a jejich ochranu. „*Všichni jsme závislí na těch, co tu byli před námi, stejně jako na těch, kdo se o nás budou starat, až budeme staří či nemocní. Všichni závisíme na službách, o jejichž náklady se dělíme se svými spoluobčany bez ohledu na to, jak sobecky si počínáme jakožto ekonomické bytosti.*“ V souvislosti s vyprázdněným státem upozorňuje Judt na stejnou vyprázdněnost pojmu *demokracie*, která se stává demokracií nefunkční. Lidská potřeba řádu a předvídatelnosti pak může stejně jako v minulosti vést k požadavku vlády pevné ruky, od níž si mnozí slibují ve světě plném nejistoty a strachu znovunastolení stability a pocitu bezpečí. „*Pokud levice nebude schopna nabídnout nějaké lepší řešení, nemělo by nás překvapit, že voliči budou na takovéto přísliby pozitivně reagovat,*“ dodává varovně Judt.

proleženiny

NEMOCNICE NA NEEEXISTUJÍCÍM KRAJI GLOBÁLNÍHO MĚSTA

Nakonec toho všeho mám už právě dost i já Leila, která jsem tu zůstala ze všech nejdýl. Pracuju jako pomocná zdravotní sestra v městské nemocnici tady v Mnichově už skoro čtyři roky. Vrátila bych se, u nás v Tabrízu už nejspíš kvetou jabloně, ale nepůjde to. Aspoň ne teď a s těmahle dokladama. Íránští úředníci prý dostali pokyn zabavit mi pas a už mi neumožnit vycestování. A hrůza pomyslet, jakou další šikanu by s tím spojili, ach jo. Dcera jednoho z neaktivnějších kurdských separatistů, co se staral o kontakty mezi německejma pobočkama a centrálou v Paříži. Centrálou čeho? Hmm, když to fakt chceš vědět... Mezinárodního sdružení Kurdů v exilu, co usilujou o vytvoření nezávislého Kurdistanu. No jo, existuje dneska ale ještě něco takovýho, ta „centrála“...? – Tátu předloni porazil infarkt a krátce nato umřel tady v nemocnici o dvě patra níž. – Já nemám čas a ani chuť ty politický věci sledovat, mám plno práce tady na oddělení dlouhodobě nemocných – nejvíc času a síly věnuju tomu, aby měli co nejmíň proleženin. To je vlastně, proč mě sem vzali: opatrně nadzvedávám a obracím ty starý babky, masíruju jim nohy a záda, rovnám pod nima ložní prádlo a tak. Je to někdy fakt záprah – tady zrovna Frau Weissmann, ta má tak chaběj krevní oběh, že se do ní otláčí všechno – kdyby tu měli peří v polštářích, měla by jednotlivý pírká úplně vytetovaný za krkem. Nadzvednu jí trošičku hlavu a mírně zatahám jako při masáži šiacu, pětikrát a položit, půl minuty pauza a zase pětikrát. Ale dělám to ráda, občas se potkáme očima a já vím, že mě tady chce mít. Anebo když se někdy rozčílí, aspoň vím hned, že je pořad naživu. A cítím se tady i docela bezpečně a v klidu, myslím nejenom tohle oddělení, ale celej areál nemocnice. Dole v parku jsou růže ostříhaný skoro tak vzorně jako před univerzitou v Šírázu, pár jalovců a v trávníku sem tam jetel. Jinde ve městě už je to horší – především u nádraží ten floutek, snad nebyl ještě ani plnoletej, hned na mě prej „Sundej ten šátek z hlavy a hoď ho na zem! Rozdáme si to na něm – zrudnou ti stehna jak od všech žihadel. Však jsi sem nepřijela dělat nic jinýho, než se kurvit!“ A už se i sápal rvát mi šátek z hlavy, ale odstrčila jsem ho a plivla po něm. Trefila jsem ale jen sklo nádražní haly a hned tu byl zřízenec, dost řečnil a vymáhal 14 eur pokuty za znečištění veřejného prostranství. Ti Němci teda mají rádi pořádek, to se musí nechat. Radši jsem zaplatila, jinak by přišla policie a kontrolovala mi pas – a u toho já zažívám úplný muka, docela zapomínám, že tady mi ho nemůžou vzít, teda snad.

Holky od nás, většinou to byly Kurdky z vesnic kolem Tabrízu, ale i pár Turkeyň z pohraničí, už tu nemaj práci. Tady do nemocnice přichází totiž jedna technická novinka za druhou - a pokaždý tak, aby přišla o svou práci některá z nás. Náplasti, co se nemusej tak často měnit, sledování velikosti otoků pomocí čipů a další podobný nápady. Já měla dlouho od tohodle pokojo, až úplně donedávna.

...

Proleženiny vznikají v místech dlouhodobého kontaktu kůže pacienta s podložkou, např. u nemocných dlouho upoutaných na lůžko. V místech neustálého kontaktu a tlaku dochází k uzavření drobných cév, tkáně jsou špatně zásobovány živinami i kyslíkem, a tak dochází k jejich postupnému odumírání – vznikají dekubity, tj. proleženiny. Objevují se poměrně rychle, v některých případech i po pouhých několika hodinách. Jestliže je intenzita tlaku působícího na tkáň vyšší než normální krevní tlak v kapilárách, dojde v nich k zástavě krevního oběhu. Tento stav způsobí

poškození až odumření tkání ležících mezi kostí a pokožkou. Dekubity se mohou vytvářet kdekoliv na těle. Za místa jejich častého výskytu lze považovat křížovou oblast, paty, sedací kosti, oblast nad velkými chocholíky stehenních kostí, a také vnější kotníky.

Antidekubitní matrace přispívá k zrychlenému hojení všech stupňů proleženin bez ohledu na vlastní pohyblivost pacienta. Trojice vzduchových válců je přefukována v sedm a půl minutovém cyklu. Matrace se tak každých sedm a půl minuty přizpůsobí změně hmotnosti nebo polohy pacienta. Matrace také díky své modulární konstrukci snadno kopíruje napolohovanou ložnou plochu lůžka. Po půlhodině ve statickém módu se systém automaticky vrátí do dynamického režimu, aby nedošlo k ohrožení tkání pacienta dlouhodobým působením tlaku. Kompresor je možné zavěsit na čelo lůžka. Díky integrovaným nožičkám také může stát samostatně vedle lůžka nebo křesla. Je velmi tichý a lehký a pro snadnou manipulaci opatřený madlem. Praktický je též měkký, paropropustný a přitom vodě odolný potah matrace.

...

Takže pacient bude jako kus žhavého železa na válcovací stoličce, hlavně žádný dotyk živé ruky, žádný pohled do očí, pohlazení už ani nedopatřením. Přemýšlela jsem nad tím celou noc. Když už se dali touhle cestou, nahradit lidi technikou, mělo by cenu zkusit napřed něco, co známe v Íránu odedávna, takovou skvělou pomůcku, jakou je fakířské lože. Nojo, ale uléhání na něj trénovali někteří naši muži dlouhé roky, to nebude možné chtít po pacientech... Napíšu mému profesorovi, třeba přijde na nějaké řešení.

Profesor Mehdi Salehi ze Šírázu mi napsal: Holčičko moje, statečná dcero Alláhova, ohledně použití fakířského lože pro pacienty LDN bude nutné mít velice hustě rozestavené hřeby a ty budou muset být vysunovatelné v různých vzorech. Rozumíš mi? Že se vysunou hřeby do čtverečků s roztečí rohových bodů třeba 2,5 cm, ale uprostřed každého čtverce bude jiný další hřebík, a ten se nevysune. Po těch asi sedmi minutách se to vystřídá tak, že se vysunou jen ty hřebíky, co byly uprostřed těch čtverců, kdežto ty v rozích čtverců zůstanou zasunuté. Bude to potřeba takhle nějak vyřešit kvůli tomu, že pacienti nemohou sami vstát. Jakmile se zvedá tělo z fakířského lůžka, zmenšuje se plocha kontaktu s lůžkem, a tím klesá počet hřebíků v dotyku s tělem. Čili roste tlak v místech těch hřebíků, které se v tu chvíli dotýkají kůže. Může vzrůst až o tolik, že to píchne. Až do krve. A to by bylo v nemocnici asi nepřipustné.

Diskutoval jsem o tom všem i s mulou Kásimem, toho asi neznáš, on teď slouží v mešitě Desátého Muharramu. A ten se toho chytil: Profesůrku, ty brado, to už je let, co jsme spolu debatovali o příchodu Mahdího a o slavných bitvách Chalífových. Ale ten tvůj nejnovější nápad se mi moc líbí! Jenom je potřeba podívat se na to zrakem duchovním – ty hřebíky se budou postupně dotýkat těla člověka, jenž trpí. A nejlíp se vyléčí tak, že aniž by to věděl – aniž by věděl, že jsou pod ním položeny symboly jako Huva, Váhíd – ty jednoduší, co půjdou sestavit z hřebů, tak že tyhle symboly Jediného Svrchovaného se mu budou postupně zapisovat na tělo, jak budou nahoru a dolů ty hřebíky vyjíždět a zajíždět, však ty to spočítáš, ty náš profousi, to už nechám na tobě, to ti odjakživa náramně šlo. Víš přece sám dobře, čemu Židi říkaj „kabala“ a že my máme takovou nauku též – ovšemže ještě skvělejší, sláva našeho Posla tím budiž

stvrzena. Však víš, profesore, že chalífa Alí byl prvním kaligrafem. A ty budeš dědicem jeho pověsti, bude z tebe takový Ebne Moqla naší doby anebo Ibn al-Sitrí. Až to lůžko budete vyrábět, použijte pro ty kaligramy kúfské písmo máqelí nebo omolchotút, to je samotná „matka písem“. Ale pozor bude potřeba dát – až se bude bezvěrcům obtiskovat na záda nejen Al-hamdu lilláh, Váhíd anebo Bismiláhi rahmání rahím, ale taky Aná al-haqq, na tohle pozor, protože to znamená „já jsem pravda!“. – A chápeš přece, co to je „já“ - zatracenej křáp, a co je „pravda“ pro bezvěrce. Vždycky jen to, co jim zrovna hnízdí v mysli, celý ten Manteq at-Tayr – ten „ptačí sněm“ jejich pošetilých úvah. To neuzdraví nikoho, pomni! Čili, abych svou promluvu už uzavřel, přeji ti zdar ve tvém počínání a té dívce v Německu nechť půlměsíc osvěcuje cestu! – To mi pověděl mula Kásim Golám Šabnezálí.

Ale Leilo milá, ty už si to možná nepamatuješ, ale vzpomeň si, učil jsem vás všechny, že tyhle věci je potřeba hlídat, dát napřed stranou – a v tomhle případě, o němž si píšeme – čekat, jak se projeví na lidech. Jestli jejich tělesná bolest bude nebo nebude menší, a pak teprv náš vynález chválit a věřit si, aspoň trochu. A nespolehat jen na útěchu shůry, na to, že posílí i tělo. – Zažil jsem šáha, kdy mi zazlívali, že „místo bádání se v pracovní době válím na tom středověkém fakířském lůžku“, ale přežiju i tu naši dobu, kdy mi chtějí vzít akreditaci a zostudit mne, abych nemohl chodit ani po ulici s očima nesklopenýma. Takže nevěřím našim současníkům, jen toulavým dervišům, a pak už leda svému úsudku. Fakířské lože jednou sehraje důležitou úlohu při uzdravování těla – a je mi jedno, zda k tomu dojde dříve u nás, anebo v zemích bezvěrců. Klidně jim i pomůžu nalézt ten prostředek mocného účinku. Teď jsi to hlavně ty, Leilo, kdo v tom může učinit velké věci. Tak dávej pozor. Ta Kásimova doporučení rozhodně odmítám. Lůžko bude muset být zkonstruováno tak, aby hmotnost ležícího působila rovnoměrně, aby byly stimulovány postupně různé nervy, a tím též i krevní oběh, ale aby nikde nedocházelo k přílišnému tlaku a traumatisaci tkáně. Při rozteci základních hřebíků ve čtvercích 2,5 cm to bude bezpečné. Již jsem se setkal s tím, že nějaký evropský cirkusový fakír si dával rozteč hřebů 7 cm, ale to je pro dlouhodobě ležící nemocné vyloženě nebezpečné, někdo by pak mohl mít v kůži díry jak od všech žihadel. A problém s infekcí, i když v Německu až tak velký nebude, by činil situaci také nepřiměřeně rizikovou. Přesně to spočítám a udělám i návrhy pístů, které budou ty hřebíky ovládat, a od tebe pak budu jen potřebovat, abys domluvila, kdo v Evropě nám dokáže ten pneumatický rozváděcí systém na zakázku vyrobit.

Vroucně

Tvůj dávný učitel

Napsala jsem Salehimu zpátky:

Pane profesore, v úctě k Vám nepřevyšující však mou bohabojnost, sláva budiž Prorokovi.

Pokusila jsem se diskutovat o Vašich návrzích tady v nemocnici. Nesouhlasili a nejen to, úplně to odsuzovali. Hlavně vedoucí lékař našeho oddělení, Richter se jmenuje, ten dokonce prohlásil, že je to plně nečistého muslimského čarování, že prý to by rovnou mohl zažívat rány pomocí pramenů Prorokova vousu, takhle se vyjádřil! Už nemám odvalu zkoušet to znova. A navíc, již od příštího týdne tu všude budou ty antidekubitní matrace, doktor Richter už domluvil s ředitelem pro mne výpověď z práce. Pojedu pryč, asi do Prahy, doslechla jsem se, že tam

Pavel Ctibor

...

Tak už jsem v Praze pěkných pár měsíců. Pracuju v Motole, což je taková šílená krabice, uvnitř budovy jsou na chodbách všude po podlaze nakreslené čáry, protože normální člověk svým lidským uvažováním nemá šanci pochopit, co odkud kam vede. Některé křížovatky těch čar se jmenují „komunikační uzal D“ a podobně.

Jedna známá, která se sem taky přesunula z Mnichova a znala lidi odtamtud z oddělení, kde jsem byla já, mě upozornila, ať si z webu stáhnou tohle, že by mě to mohlo zajímat:

...

PATENTOVÁ LISTINA

Název vynálezu:

Antidekubitní lůžko s časově proměnným rozložením bodových dotyků s tělem pacienta.

Původce vynálezu: MUDr. Wolfgang Richter, Mnichov, Německo.

Oblast techniky

Vynález se týká lůžka s časově proměnným rozložením bodových dotyků s tělem pacienta.

Dosavadní stav techniky

Antidekubitní matrace nepřispívá dostatečně k zrychlenému hojení všech stupňů proleženin bez ohledu na vlastní pohyblivost pacienta. Trojice vzduchových válců je přefukována v sedm a půl minutovém cyklu. Matrace se tak každých sedm a půl minuty může jen ve značně omezené míře přizpůsobit změně hmotnosti nebo polohy pacienta. Matrace také částečně kopíruje napolohovanou ložnou plochu lůžka, ovšem v důsledku své modulární konstrukce přináší jen nedokonalou změnu kontaktu s povrchem pacientova těla. Po půlhodině ve statickém módu se systém automaticky vrátí do dynamického režimu, aby nedošlo k ohrožení tkání pacienta dlouhodobým působením tlaku, což ovšem neodpovídá individuálním potřebám různých osob. Kompresor je možné zavěsit na čelo lůžka, ovšem jeho robustní konstrukce překáží v přístupu zdravotníků těsně k pacientovi. A to i tehdy, když kompresor díky integrovaným nožičkám stojí samostatně vedle lůžka nebo křesla. Kompresor též není dostatečně tichý a lehký, a pro nesnadnou manipulaci s ním samotným musí být opatřen madlem. Nepraktický je též příliš měkký, paropropustný, ale přitom vůči vodě špatně odolný potah matrace.

Podstata vynálezu

Předmětem vynálezu je lůžko s časově proměnným rozložením bodových dotyků s tělem pacienta, realizovaných tak, že se vysunou hřeby uspořádané do čtvercových ornamentů s roztečí rohových bodů větší než 25 mm, a zároveň menší než 70 mm. Uprostřed každého čtverce je jiný další hřebík, ovšem ten se nevysune v popsaném prvním cyklu, nýbrž až po uplynutí doby minimálně 2 minut a maximálně 10 minut, a to tak, že se vysunou jen ty hřebíky, které byly uprostřed původních ornamentů,

a vystřídají v tomto druhém cyklu původní hřebíky v rozích čtverců, jež teď zůstanou zasunuté. Tlak v místech těch hřebíků, které se v každém momentu dotýkají pacientova těla, tak zůstává konstantní. Při aplikaci lůžka s časově proměnným rozložením bodových dotyků s tělem pacienta podle vynálezu hmotnost ležícího pacientova těla působí na lůžko rovnoměrně, přičemž jsou stimulovány postupně různé nervy, a tím též i krevní oběh, a to tak, aby nikde nedocházelo k nepřipustnému přílišnému tlaku a truamatické tkáni. Při rozteci základních hřebíků ve čtvercových ornamentech do 70 mm to je naprosto bezpečné z hlediska vyloučení možnosti poranění pacienta. Při výše popsaném uspořádání problém s infekcí zcela odpadá.

Lůžko s časově proměnným rozložením bodových dotyků s tělem pacienta je podle vynálezu zkonstruováno tak, že pneumatický rozváděcí systém i samotné písky realizující vysouvání a zasouvání hřebíků jsou ovládány elektromagnetickými ventily s bezhlučným chodem.

Příklad provedení vynálezu

Lůžko s časově proměnným rozložením bodových dotyků s tělem pacienta bylo realizováno tak, že se vysouvají hřeby uspořádané do čtvercových ornamentů s roztečí

rohových bodů 25 mm. Uspořádání těchto ornamentů je odvozeno od zápisu sousloví Aná al-haqq, zapsaného v jazyce perském, stylizovaného tzv. kaligrafickým písmem omolchotút. Tohoto uspořádání lze s výhodou využít pro situace, kdy jednoduché geometrické obrazce by byly neefektivní, např. u pacientů s amputovanou jednou či více končetinami.

Průmyslová využitelnost

Lůžko s časově proměnným rozložením bodových dotyků s tělem pacienta podle vynálezu lze využít ve zdravotnickém průmyslu.

Patentové nároky

1. Antidekubitní lůžko vyznačené tím, že k realizaci ležení pacienta na jeho povrchu dochází s časově proměnným rozložením bodových dotyků s tělem pacienta, realizovaných tak, že se vysunou hřeby uspořádané do čtvercových ornamentů s roztečí rohových bodů větší než 25 mm, a zároveň menší než 70 mm.

2. Antidekubitní lůžko podle nároku 1 vyznačené tím, že uspořádání těchto ornamentů tvoří jednoduché geometrické obrazce, a to čtverec, obdélník, kosočtverec, kosodélník a lichoběžník.

3. Antidekubitní lůžko podle nároku 1 vyznačené tím, že uspořádání těchto ornamentů je odvozeno od zápisu sousloví Aná al-haqq, zapsaného v jazyce perském, stylizovaného tzv. kaligrafickým písmem omolchotút.

4. Antidekubitní lůžko podle nároku 1 vyznačené tím, že uspořádání těchto ornamentů je odvozeno od zápisu slova Huva, zapsaného v jazyce perském, stylizovaného tzv. kaligrafickým písmem kúfské máqelí.

5. Antidekubitní lůžko podle nároku 1 vyznačené tím, že uspořádání těchto ornamentů je odvozeno od zápisu slova Váhid, zapsaného v jazyce perském, stylizovaného tzv. kaligrafickým písmem kúfské máqelí.

6. Antidekubitní lůžko podle nároku 1 vyznačené tím, že uspořádání těchto ornamentů je odvozeno od zápisu sousloví Bis-miláhi rahmání rahím, zapsaného v jazyce arabském, stylizovaného tzv. kaligrafickým písmem kúfské máqelí.

7. Antidekubitní lůžko podle nároku 1 vyznačené tím, že uspořádání těchto ornamentů je odvozeno od zápisu sousloví Bis-miláhi rahmání rahím, zapsaného v jazyce arabském, stylizovaného tzv. kaligrafickým písmem omolchotút.

8. Antidekubitní lůžko podle nároku 1 vyznačené tím, že uspořádání těchto orna-

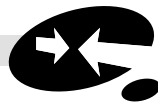
mentů je odvozeno od zápisu sousloví Al-hamdu lilláh, zapsaného v jazyce arabském, stylizovaného tzv. kaligrafickým písmem omolchotút anebo kúfské máqelí.

9. Antidekubitní lůžko podle nároku 1 až 8 vyznačené tím, že vysouvání a zasouvání hřebíků je ovládáno pneumatickým rozváděcím systémem

10. Antidekubitní lůžko podle nároku 1 až 8 vyznačené tím, že pneumatický rozváděcí systém i samotné písky realizující vysouvání a zasouvání hřebíků jsou ovládány elektromagnetickými ventily

...

Za dobu, co tady v Praze jsem, se ve mně hromadí přetlak. Říkám si v duchu, Leilo, vydrž, přečkej to. Ale není to jen tak, tady v Praze mnou všichni pohrdají. Pečuju teď o ležící pacienty v posledním tažení, koukala jsem doktorce přes rameno do chorobopisů. Samé nevyléčitelné případy. Ten dědula, kterého teď nadzvedávám, už ani nemá sílu pořádně otevřít oči. Ale masíruju mu, velice pomalu a opatrně, ochablé svalstvo zad. Prokrvení se přece jen od pátku zlepšilo. Pomalu, písmenko za písmenkem, vtiskuju do vrásčité kůže jeho hrudi to sporné „j-á-j-s-e-m--p-r-a-v-d-a“.

DISKUZE

básník není svazák

Rád bych volně navázal na článek *Je čas?* Boženy Správcové, publikovaný ve *Tvaru* č. 1/2012 a pojednávající o tzv. angažovanosti v poezii. S tím, co Správcová uvedla, se plně ztotožňuji, a po diskuzích, které minulý rok třetili literárními časopisy i internetovým bludištěm (blogy, e-maily a diskuzními fóry), jsem stejně jako ona přesvědčen o tom, že poetickým ideologům je třeba oponovat, aby nás opravdu jednoho dne „nějaký kulturní průmyslník neodnesl v pytli i se starými kompoty“. Předem uvedu, že vůči angažovaným-ideologickým literátům nechci být adresný, nemám to v povaze a myslím, že by nemělo cenu, aby se nám to tu zvrhlo v nějakou nejapnou přestřelku. Nechtě si to každý potrefenec přebere po svém.

Tedy obecně: Jako germanista se dnes a denně zabývám literárními texty. Svoje studenty vedu k tomu, aby četli a přemýšleli – a ponechám stranou, jak krkolomně to někdy probíhá. Pochopitelně s nimi probírám i autory, které bychom v tradičním slova smyslu mohli chápat jako tzv. angažované – namátkou například Georg Buchner, Heinrich Heine, Gerhard Hauptmann, Bertolt Brecht, Hans Magnus Enzensberger, Wolf Biermann. A zkoumáme-li díla těchto autorů, dojdeme poměrně snadno k tomu, že ona angažovanost představuje pouze jednu z mnoha rovin jejich tvorby a v žádném případě se nedá nazvat *ideologií*, popřípadě prvoplánovostí, tematickým vymezením. Naopak: zpravidla máme co dělat s poezií, resp. literaturou v tom nejvyšším slova smyslu, s literaturou, která je mnohotvárná a svobodná, má obecnou a nadčasovou platnost. Tam, kde autor jen zúženě deklamuje (zvláště u zmíněného Biermanna lze takovou tendenci občas pozorovat), ztrácí dílo takřka zákonitě na síle a hloubce, stává se rychle stárnoucím transparentem, který kdysi snad šokoval a provokoval, ale s odstupem času prostě vyšisoval.

Když se v roce 2004 na pražském Festivalu spisovatelů zeptali Hanse Magnuse Enzensbergera, zda chápe poezii jako politikum, tedy v podstatě jako společensky angažovanou tvorbu, odpověděl velice trefně:

„Z mého pohledu je poezie něco jako všežravec. To znamená, že cokoli, co se nás týká, co zažíváme, všechny naše zkušenosti, všechno patří do poezie, neexistuje nic, co by v poezii nemělo svoje místo: Může to být věda, může to být láska, může to být příroda, politika.“

Z takového citátu lze lehce odvodit (a autor to na jiných místech často potvrzuje), že celá bublina pojmu tzv. angažovanosti paradoxně nespočívá v ničem jiném než v naprosté svobodě tvůrčí volby, v univerzalitě, nikoli

v jakékoliv politicko-společenské záukolovanosti, příp. davové revolučnosti, partajnictví apod. Jinými slovy: vše, co kolem sebe vidíme, můžeme svobodně chápat jako materiál pro stavbu poetického textu a těžko nám do toho může někdo mluvit.

O šest let později, opět na Festivalu spisovatelů, se Enzensberger ostře ohradil proti jednomu názoru z publika, že by se jako básník měl svou tvorbou aktivně zasazovat o společenský vývoj a takřka udávat směr. Osmdesátiletý básník doslova vyletěl ze židle a do tmy hlediště zakřičel, že si od nikoho nenechá nic nařizovat a že jako tvůrce si zakládá na naprosté svobodě a nezávislosti. Zdůrazněme přitom fakt, že literární tvorba tohoto autora není při vši tvůrčí nespoutanosti a interpretační obtížnosti ani v nejmenším odtržena od toho, čemu se říká kritičnost, popř. duch doby, naopak: jeho básně fungují jako básnický neobyčejně citlivý, ale zároveň i kritický až jízlivý seismograf celé druhé poloviny 20. století – ovšem právě proto nemohou fungovat jinak, než že odmítají jakékoli usměrnění, omezení jakýchkoli klapek na očích.

Je vůbec proti povaze umění a poezie nechat si od někoho něco diktovat, lajnovat – a snad v tom spočívá ona „angažovanost“, chceme-li. Jinými slovy, každá opravdová literatura je už z podstaty angažovaná, neb se nedá nikým a ničím zglaššaltovat, je nepolapitelná. A to se samozřejmě děje i v případech, kdy je dobově-kritická či politická, je to jeden z jejích možných rysů, ne však jediných, ne něco, čemu by měla podléhat. Básník není žádný svazák, ale vnitřně svobodné individuum.

V souvislosti s výše zmíněnou, zdánlivě dobře myšlenou poznámkou z publika si dovolme uvést následující, automaticky povědomý a hrůzně jednoduchý citát: „Umělec netvoří pro umělce, ale tvoří právě tak

Helena Čubová, kresba

jako jiní pro lid. Postaráme se, aby od nynějška byl opět lid soudcem nad svým uměním.“ – Je takové tvrzení dostatečné „angažované“, zaměřené na společenský úkol? Srozumitelné každému z nás? Protielitářské? Že by snad až příliš? A kde je vlastně ona hranice mezi dostatečně a až příliš? Uvedme, že výše uvedený citát nepochází od nikoho jiného než od samotného Vůdce, Adolfa Hitlera, konkrétně z jeho projevu na sjezdu NSDAP v roce 1937, při otevření Domu německého umění... Víme, že v tomhle okamžiku poněkud nadsazují a provokují, ale opravdu si nejsem jistý, jestli se nějaký agilní idiot (třeba nějaký nový, dosud zakuklený dr. Goebbel, případně třeba L. Štoll, všeobjímající weissovská příšera Ohis Muller aj.) o nás tímhle nebo nějakým jiným, třeba „mírnějším“ způsobem snad nehodlá „postarat“, načrtnout nám jakási jasná a srozumitelná, revoluční či třeba (anti)estetická pravidla; pokud ano, nechtě je takový blb šupem poslán zpátky na základku a naučí se tam číst. A jestli si s onou starostlivostí zatím jenom z nudy či bezradnosti intelektuálně pohrává a venti-

luje ji v tištěných a elektronických médiích, měl by se zamyslet nad tím, zda má cenu takovou činností ztrácet energii. Snad má ještě dost inteligence na to, aby pochopil, co lze takovou hrou vlastně rozpoutat, jak nečekaně a rychle se může takové nevinné hraní (například veřejné pálení knih či třeba vytváření úzkých kritických mantinelů) změnit v něco, co nikdo z nás nechce znovu poznat; a na směru možné ideologie a její zdánlivé virtualitě přitom vůbec nezáleží.

Na závěr si dovoluji ještě jeden citát, který pokládám za neobyčejně cenný. Před rokem jsem měl nečekanou příležitost osobního rozhovoru se světově proslulým německým sochařem a malířem Markusem Lüpertzem. Při interview, jehož převážná část byla zveřejněna v časopise *Art+Antiques* č. 4/2011, jsem mu mimo jiné položil onen prastarý, všetečný dotaz, zda může umění změnit svět. Lüpertz odpověděl velice trefně a vlastně tím smetl ze stolu jakékoli pokusy dělit umění na angažované či neangažované:

„Umění vždy pomáhá světu a vylepšuje jej, protože disponuje intelektuálním nárokem na to, aby mu bylo rozuměno a aby bylo akceptováno. A tento nárok, tato idea svobody, že člověk dělá, co chce, v zodpovědnosti vůči limitům, to je výchovné. Ne, že napíšu, že jsem proti fašistům, prosím vás, kdo je dneska ještě pro fašisty, tak to je blbec! – to není téma pro umění, to je směšné. Po všech těch sračkách ještě přijít a říct, já jsem antifašista, to je k smíchu, co bych měl být jiného? A když je někdo neonacista, tak je tak blbej, vůbec neví, co to je. Kdyby to věděl, kdyby měl k tomu dostatek inteligence, studem by umřel, musel by se pověsit.“

Citujme ještě jednu první větu: „Umění vždy pomáhá světu a vylepšuje jej, protože disponuje intelektuálním nárokem na to, aby mu bylo rozuměno a aby bylo akceptováno.“ Je škoda, že tak vysoký nárok, totiž všeobecný nárok na lidský intelekt, může někomu připadat nedostatečný, popř. druhořadý. Jak je možné, že po všech historických zkušenostech si ještě někdo pohrává s myšlenkou, že by měl od umění, případně od poezie, programově čekat něco jiného – například, abychom porozuměli všichni? Pokud daný angažovaný ideolog opravdu touží po jakémsi bližší nepojmenovaném společenském převratu, udělá lépe, když přestane mlít a radši vyrazí do ulic – musí si ovšem předem promyslet, co si vlastně napíše na transparent.

Pavel Novotný

tvar 03/12/11

V týdeníku *Reflex* publikovali Kateřina Kadlecová a Luděk Staněk v článku *Když se jazyk noří do trenek* výčet deseti nejhorších erotických scén v české literatuře za uplynulý rok. Potěšilo mě

jako sudetského patriota, že mezi první pětici se umístili tři Severočeši. Gratulujeme Jaroslavu Balvínovi za první místo! Po přečtení redakčního komentáře mám však za to, že autoři článku nepochopili Balvínovu zjevnou nadsázku. Tedy alespoň doufám, že se v Balvínovi nemýlím, i když na křest svého *frou-frou* románu pozval samotného mistra Párala. Více než Balvínova honitba za pornografickým starcem Páralem mě zneklidňuje úvodní článek obou novinářů. Mnozí literáři prý neznají míru a čtenářům sex znechucují. Inu, něco na tom bude. Dodnes si pamatuji, jak si choť velitele Brodyho v *Čelistech* nastříkala do kalhotek jakousi voňavku, aby... Zkrátka, místo abych měl první poluci už v deseti letech, jsem zvracel z okna. Tato scéna je mimochodem na straně 35. Chci však říci, že beletrie není lifestyleový návod na mega sexování ani barvitě líčení výronů semene, či – ve většině mně známých případů – laskavý obraz erotických scén pro shovívavé čtenáře, kteří dosud samozřejmě neměli tu čest užít si rychlovku na hajzlu po dobře odvedeném básnickém čtení. Problém je i v naší mateřské řeči, jež nám nedovoluje vyjadřovat se o sexu jinak než plzce, nebo tak krutě, jako píše Egon Bondy o souložích *estébačky* a *šamana* v novele *Šaman*. Tato scéna mimochodem není *hezká*, zato je (o to víc) *vzrušující*. Důležité je neznat míru v ničem, alespoň při psaní. Čtenář si to pak užije dvakrát tolik. Autor realista si nadto poctivě odsouloží to, co si vyfabuloval. Všechny zúčastněné pak potěší krásný fakt, že umění napodobuje život.

Nepočítám, že mi uvěří každý čtenář, ale vskutku je to tak. Zasněně, ba básnický jsem se podíval z okna a spatřil narudlá poupata pivoňek přikrytá lehounkým popráškem sněhu. A teprve *potom* jsem si přečetl článek *Je čas?* Boženy Správcové (*Tvar* č. 1/2012), kde se píše: „*Ne že bych neměla už nějakou dobu plné zuby poezie pohledů z oken...*“ Pochopil jsem, a místo básně jsem se rozhodl napsat praktický návod, jak rozkroužit zahradní barbecue party. Neboť dle stavu pivoňek soudím, že ideálních teplot pro podobnou akci se letos dočkáme velmi brzy. A co by to bylo za zahradní party bez švitořících bosých ocásků, jimž říkáme děti? A kdo je pobaví? Clown Fofito? Petr Nikl? Pavel Šrut? Kdepak, jedině Grillman – Pán mříží. Grillman nosí na bosých nohou provázekm přivázané mřížky, tzv. grilly, francouzsky mříže. Jinak je nahý. Na obličejí má tajemným způsobem připevněné dva obří steaky s otvory pro oči, v rukou drží dvě plechovky piva. Občas se komicky zapotácí a zaševelí: *I make steak, no mistake...* Zachovejte si však svou lidskou důstojnost a recitujte poesii s mírou, abyste neodehnali dospělé, a děti zahnali do lůžek v pravém čase rozestlaných.

Nyní již všichni žijeme v bezpečném světě řízeném institucemi Dobra, a mnozí si ani neumějí představit, že tento svět nám nepadl do klína, ale bylo třeba mnoha postupných kroků a dotahování šroubů. V umění, dokonce i v literatuře, je takový svět zatím pouhým snem, leč jen do času! Například kolik jen básníků, spisovatelů i *essayistů* si při výkonu činnosti dává z ruky do hlavy. Stačí se jen podívat kolem sebe! Tak kupříkladu zde: jedna prázdná krabice Poesie, další krabice otevřená plus napůl vypitá láhev prostějovské režné. A to nemluví o klávesnicích doslova zasypaných popelem a propálených zápisnicích takových pracovníků! Přitom by jen stačilo nahlásit tyto osoby svému nebo i úplně cizímu lékaři, který vše hezky zaeviduje do

sítě. Ano, takové možnosti jsou na spadnutí, uvedu však truchlivý příklad z počátků bojů za stát řízený principy sociální eugeniky. Kdy nebylo vše samozřejmé a tip top.

Krátce poté, kdy bylo v zemích českých poraženo Zlo, přišel na jistý důl šéf bezpečnosti práce jménem Vajgar. Při namátkové kontrole montážníků odhalil, že téměř všichni jsou v podnapilém stavu po celou pracovní dobu, a na to konto svolal schůzi s dělníky a vedením dolu. Než mohli Vajgar nebo ředitel promluvit, ozval se Petr Jiráš: „*Pane řediteli, já už pracuju na montážích třicet let a najednou mi tady Vajgar zakazuje pít v pracovní době alkohol. Nešlo by mu nějak domluvit?*“

Bůh ví, jak se to celé vyvrbí (či snad už vyvrbilo), ale Česká televize začala koncem loňského roku vysílat originelní soutěžní pořad. Diváci mohli hlasovat, který seriál z pěti (tuším) nabízených a jeho protagonisty fortelně *piárkovanych* televize bude natáčet. Nápad sice děsivý, leč osvěživý a inspirující. Osvěžila mě představa, že televize diváky vybraný seriál odvádí, leč sledovanost bude minimální. Manager Dvořák, tento Alkibiadés českého televizního kolbiště, pak nechá vyhledat všechny ty křiváky, kteří pro seriál hlasovali, ale vůbec se na něj nedívali, načež je zavře v převýchovném, ale trochu též kárném ústavu pro léčbu blouznivých hlasů.

Tento televizácký *guerilla marketing* mě ovšem inspiroval ke čtenářskému hlasování o téma románu. Hlasující se rovněž zavazuje, že si napsaný román pořídí a odečte.

Nabízím tato tři témata:

a) Eklatantní románová freska o lásce pařížské *kurtisany* steampunkového století Fifi. d'Absinth a v současné Praze žijícího esoterika Vlastika Plamínka.

b) Syrová výpověď o světě po 11. září z pohledu pětileté němé dívenky, potomka židovské otrokyně a černošského právníka, skrývající se v suterénu třicetipatrového domu v chudinské čtvrti.

c) Naratologický koncert o osudech generace, která první občanský průkaz získala až ve svobodné zemi, hlásala alternativu, odjela do Thajska a vykrvácela na barikádách z IKEA nábytku.

Hlasy posílejte na mé telefonní číslo, které vám nadiktuje kterákoli marketingová agentura nebo váš lékař.

Kromě ne nepodstatného faktu, že o knížce Radka Fridricha *Nebožky/Selíge* vyšly ve *Tvaru* č. 1/2012 hned dvě kritiky, mě velice rozeznila slova autorky druhé z nich, Michaely Otterové. „*Neměl by se básník snažit psát více k současnosti?*“ píše vzápětí poté, co konstatuje, že ony ženy jsou už téměř dvě století pod drnem. Z toho mimo jiné plyne i to, že jejich kosti se rozpadly v prach, takže naděje na nějaké upíří deníky jsou rovněž mizivé. Otázka je, zda má Fridrich, ostatně známé hřbitovní kvítko, ne-li přímo nekrofil, ke svému psaní nějaký „*zásadnější důvod*“ než pouze pocit, že má pocit. To jistě zajímá nejen Michaelu Otterovou, ale nepochybně i řadu dívek a žen, které se nebožkami staly v naší úžasné a zajímavé současnosti a Fridrich o nich nenapsal ani řádku. Není vhodné, abych ve společnosti takových mysliven citoval z tyglíku cimrmanovského, nota bene když z něho cituje i taková zavržená sucharda, jakou je jistá učitelka češtiny z Děčína, ale nelze mi jinak. Nítí mě příliš velký žár, než abych našel vhodnější slova. Ve filmu *Nejistá sezóna* jistý soudruh kulturtrégr doporučuje, aby se hoši vyjadřovali více „*k dnešku*“. Nato, po menší výměně názorů, hoši konstatují, že smích je vždycky dnešní. A Fridrich není včerejší. Dobře ví, že u poesie jde o prču především. U těch jeho knížek se lidi nasmějí strašně.

Ukončím toto cvičení v duchu seriálu *Mýšlenky zločince*, který rovněž končí každou epizodu vhodným citátem. Básník a avanturista J. G. Seume napsal: „*Jediné, co může člověk udělat pro svou dobu, je, tvářit se, že k ní nepatří.*“

Je to neuvěřitelné, ale konečně jeden z nápadů Michaela Kocába (a Davida Čer-

ného) pomohl potřebným. Z lodě, která dovezla úspěšně do Děčína věnce a květinové dary z pohřbu Václava Havla, byly tyto vhozeny do Labe. Dodejme, že předtím je dobrovolníci a sestry boromejky zbavili igelitových obalů, provázků a drátů. Jaká by to byla ironie, kdyby se šif potopil jenom proto, že se do lodního šroubu zamotala stuha s nápisem SBOHEM VÁCLAVE, VIKTOR KOŽENÝ S RODINOU. Část věnců ještě za tmy vylovili někteří občané a nabízeli je v děčínských a ústeckých květinářstvích. Inu, zaváhal jsem a určité to už nenapravím. Květinové dary pro Václava Klause chtějí už teď údajně prohnat čističkou odpadních vod v Bílině.

Anketa *Lidových novin* Kniha roku je mírně řečeno ošidná. Západočeský literární pozorovatel Dr. No v jedné ze svých fortelných internetových glos dokládá, že o vítězství Ecova románu rozhodlo pouhých 11 hlasů z přibližně 200 osobností, které na výzvu redakce hlasovaly. Pročetl jsem si valnou část těchto na internetu zveřejněných „hlasovacích listků“ a říkám na rovinu: Je to dokonce mnohem lepší než pirátské hlasování o to, kdo bude pirátským králem (každý hlasuje pro sebe). A Jacků Sparrowů, kteří by hlasovali pro své přátele, tu je hned několik. Například Karel Piorecký dal svůj hlas Adamu Borzičovi, nad jehož skupinou *Fantasia* drží ochranná kriticko-historická křídla. Na druhé straně jsou zde tací, kteří zcela nepochopili zadání. I když je možné, že pochopili dokonale, ale jen chtěli poukázat na svou vlastní učenost. Václav Klaus uvádí ke dvěma v českých zemích publikovaným titulům i jeden – v New Yorku vydaný – od Johna Fonteho, který buší do kritiků synarchistického spiknutí zvaných *transnacionální aktivisté*. Ještě sečtější je však Františka Jirousová, která za knihy roku považuje tituly: James Salmon SJ, John Farina (eds.): *Legacy of Pierre Teilhard de Chardin* (Paulist Press, New Jersey) a Kathleen Duffy SSJ (ed.): *Rediscovering Teilhard's Fire* (Philadelphia, Saint Joseph's University Press 2010). Chudá je, zdá se, česká knižní produkce pro

Františku Jirousovou. Vyloženým zklamáním je však pro mne neúčast Ani Geislerové. Buď Aňa nehlasovala, neboť ji neoslovilo vůbec nic, anebo – což je ještě horší – ji neoslovily *Lidové noviny*!

Jak jsem byl informován, poté, co švédský básník Tomas Tranströmer získal Nobelovu cenu, napadli porotce jistí memboti čili aktivisté žijící propagací určitého memu s tím, že zase vše shrábl běloch, Evropan a muž v jedné osobě. Přitom nobelovský *cinkot* slyšela v minulosti i kdejaká černá huba s kozama jak hroší prdel, o které jsme zase později už nikdy neslyšeli my. Ale nechme toho, netřeba se hned durdit a brát linku bezpečí do svých rukou. Cožpak nepochází všichni ze stejné mitochondriální Evy, jejíž nepochybně snědé tváře se sluneční paprsky dotkly prvně v Africe? Tranströmer, Morrisonová, Jelineková, Naipaul i Gordimerová – všichni jsou děti mitochondriální Evy. Ve skrytu duše chce sice každý jeden z nich psát jako bílý Evropan a mít nádobičko jako plážový gigolo ze Svaté Lucie nebo kukuč gotické femme fatale jako Herta Müllerová, ale realita je krutá. Všichni budeme unisex. Primulkou je zajímavé nařízení obecní rady ve francouzském městě, která zakázala užívání slova *slečno*, neboť je pro ženy ponižující. Zdánlivě nápad chorého mozku, ale takové věci se šíří větší rychlostí než sterilní vánoční esemesky. Ze slečny Marplové bude žena Marplová nebo dokonce občan Marple.

Při četbě *Lidových novin* mě zarazil bombastický titul *Fridrich slavil s Langrem narozeniny*. Zatmělo se mi před očima. Soudný člověk musí uznat, že toto je příliš. Mě si klidně nepozvou, píšou o tom v *Lidovkách*, udali mi falešný křestní jména a navíc je pátek 13.! Naštěstí emerse přišla hned, jakmile jsem si přečetl větu: „*V tomto ohledu věřím v naprostou profesionalitu lidí, které jsem nominoval do svého nejužšího managentu.*“ To by na jejich obranu nemohl nikdo říct, ani manager Dvořák z Čtětčka. Uf!

Patrik Linhart

LITERÁRNÍ ŽIVOT

foto Eliška Kremlová

Dne 10. ledna 2012 proběhla v Domě čtení v Praze 10 vernisáž dvou textů Jaromíra Typlta (na snímku vpravo). Jedná se o texty *Clona* (2002) a *Kabinou vzhůru* (2005), rozvržené do grafické kompozice. Večera se zúčastnili také Martin Smolka, hudební skladatel, a Petr Cígler, též hudební skladatel a hornista. Došlo tak ke střetu různých uměleckých oblastí: literát, který pořádá výstavu, a dva hudebníci. Na vernisáž jsem přišla se smíšenými pocity, netušila jsem, co očekávat od takového multiuměleckého setkání. Obavy ale postupně mizely, například hned díky úvodu Martina Smolky – zaujal mě mj. rozbor některých pasáží, na nichž se snažil ukázat souvislost uskupení jednotlivých hlásek a slov s rytmem a zvukovou stránkou textů. Petr Cígler pak během večera zahrál dva úryvky ze skladby Giacinta Scelsiho a svou vlastní kompozici. Svěrázným počinem bylo improvizované převedení úryvků *Clony* do hudební i vizuální podoby, což Typlt s Cíglerem předvedli v plynových maskách (*Clonou* je totiž míněna kouřová clona vycházející ze zahrady Typltových sousedů, kteří v textu „*vypalují stařinu*“). Večer byl zajímavou ukázkou propojení slova a hudby v rámci různých experimentů. Oba texty Jaromíra Typlta budou v Domě čtení k vidění do konce srpna pod názvem *Záhlati*.

eli

ztvárnit dějiny, anebo je cynicky zapřít?

Společnost neexistuje a neexistují ani dějiny. Tyto dva výroky mohou bezesporu platit, budeme-li brát vážně některé prózy současné (nejen české) literatury. Že však nejde ani tak o problém existence společnosti a jejích dějin, jako spíše o způsob, jakým současní autoři líčí příběhy z nedávné minulosti, se pokusím ukázat na jejich srovnání s monumentem realistického románu – Tolstého *Vojnou a mírem*.

Velkolepé dějiny, jichž se účastnily celé kultury, národy nebo alespoň jejich menšiny, se dávno staly reliktem minulých časů. Dějiny neexistují, a kdo o nich píše, ten nepochopil, jak ošidné je zahrávat si s velkými idejemi a jak úzce dějiny souvisí s mocí. Nebudte blázní, vždyť velké příběhy je třeba neustále dekonstruovat, jinak se jednou vymknou kontrole! Od tohoto imperativu nemusí být daleko k úvaze, proč máme dnes takový problém se společenským románem a s románem historickým.

Nedávno jsem tu psal o jednom poměrně známém příkladu, jak může vypadat současný historický román: jako uspořádané dokumenty zastřešené jednoduchou, na efekt vypočítanou beletristickou konstrukcí. Do takového textu stačí jen nahlédnout a hned nám dojde, kdo je dobrák a kdo převít, kam autor míří, či stranu hájí – v některých případech se ani nemusíme začít do románu, stačí si sjet anotaci. Tu není pochybností, tu kráčíme po pevné půdě a jsme předem srozuměni, že jen stěží je možné myslet jinak než v intenci autorova příběhu. Důvod, proč takové romány vznikají, je nasnadě: je-li dnes, tedy na fukuyamovském konci dějin, třeba něco připomínat, pak především skutečnost, že malý člověk byl vždy omílán velkými dějinami proti své vůli.

Nebožák drcený historií nám nejspíš do literatury pronikl z oblasti lidských práv. Lze tvrdit dokonce i to, že vznikl na jejich popud, tak aby bylo možné ukázat na stohy příběhů o obyčejných lidech a jejich zpákaných osudech, o obyčejných lidech a jejich utrpení a výhrůžně pokynout ukazovákem. Na stranu těchto obyčejných lidí autoři postavili historicko-společenské romány a tím je přetvořili v romány dokumentární, tedy průkazné, v texty, jejichž funkcí není ukazovat společnost a člověka v toku času, nýbrž prokazovat, že malý člověk a velké dějiny stojí proti sobě.

Alternativu hledejme u románu, který sice taktéž přichází s jistým předpokladem, pokouší se jej však překonat jakýmsi kompenzačním cynismem. Za příklad si zvolme třeba poslední román Petra Chudožilova *Lahvová pošta* anebo *Schweik it easy* Josefa Moníka. U obou je opět předem dána situace – ocitáme se v režimu nesvobody a máme co do činění s několika lidmi, které drtí zatracené problémy. Takové romány se čtou samy, platí pro ně totéž, co podle Čapka platilo u románů pro služky: každý večer nutno jako vítr proletět alespoň tři sta stran. Svět je v nich pohodlně rozdělen na protilehlé póly, takže nikomu nemůže činit problém už předem vědět, co té které postavě přisoudit, na kterou stranu ji umístit a co si o ní myslet, ať už se během vyprávění chová jakkoliv.

Na rozdíl od průkazných dokumentárních románů, jejichž úkolem je znovu a znovu připomínat memento politicko-společenských totalit a které musí nutně stavět na tragice osobního utrpení, se tento způsob vyprávění o minulosti nesnaží o žádný patos. Hodnoty jsou zpochybněny a jejich význam je negován cynickou otrlostí protagonistů. Na jejich místo nastupuje – nad morálku i hodnoty těch z protilehlého tábora povznesený psanec (viz Topolovo oblíbené „zdrhání“) s úkolem odhalit idiocii aparátčků a vůbec ponížit dobu, ve které tito idioti žili, anebo alespoň ukázat její nesmyslnost. Vypravěč psanci sekunduje ironií a nadsázkou.

Šokovat a přehodnotit

Konstatujeme-li u obou typů vyprávění, že jsou předem dány pozice postav a jejich hodnocení, je to totéž, jako bychom řekli, že takové romány nemohou nikdy navodit stav napětí. Souhrn dokumentárních dat (Kennelová) nebo souhrn do textu umně zapracovaných narážek k významným historickým událostem či uměleckým dílům (Moník) zůstává stále jen obyčejným souhrnem. V prvním případě nás může nanejvýš chvilkově šokovat (anebo napínat) brutalitou lidského chování, kteréžto téma dnes už přece jenom vyznívá stejně placatě jako nestydaté šoustání à la Bukowski, v druhém pak jde o to, stimulovat naši paměť a nechat v toku vyprávění vyvstávat to, co bychom všichni měli znát, tedy všeobecně sdílené fragmenty kulturního kánonu. Taková, nejspíš i napínavá činnost nám pak snadno umožní přehlédnout, že se vlastně žádné expozé do dějin nekoná. Že tu jde jen o to: a) paradigmaticky zhodnotit dějiny, nejlépe podle aktuálního požadavku politiky či všeobecně, resp. mainstreamovými médii přijímaného názoru na určitou historickou etapu; b) ironicky redukovat dějiny na jednotlivce, který je buď nedobrovolnou obětí totality, anebo jejím nezlomným oponentem.

Sto padesát let tomu nazad

Proti takovému pojetí historického anebo i společenského románu můžeme stále připomínat dobrou tradici žánru. Lev Nikolajevič Tolstoj ve *Vojně a míru* vedle sebe staví obraz několika rozdílných světů – svět aristokratických salonů, svět vojenských regimentů a svět těch nejobožejších. Mohou tu proto defilovat přední postavy politických dějin 19. století, členové rozvětvených šlechtických rodů a nakonec i takřka bezejmenní lidé. Takto vytvořený univerzum je dozajista ve své podstatě politické a kopíruje i společenská schémata své doby a především pak sympatie autora. Přesto můžeme s klidem napsat, že morální étos ani protilehlost zúčastněných stran tu nejsou dány předem, naopak – upevňují se teprve v průběhu vyprávění. Rozhodně neplatí, že šlechta je tu jen od toho, aby paraziticky využívala své poddané, stejně jako není na místě si myslet, že ji Tolstoj vykreslil jako hybnou sílu pokroku. Aby docílil obrazu šlechty coby rozmanité vrstvy zastánců leckdy velice protichůdných idejí, postavil sobě naroven hned desítky figur a jemně odstínil jejich chování: máme tu mladého hraběcího hazardního hráče, pro něž je risk životním posláním a také zdrojem mnoha útrap; máme tu osvíceného knížete, který se od svého mládí kultivuje jako intelektuál, neúspěšně prochází vojenskou vřavou, aby se stal autorem reformních zákonů; a pak je tu samozřejmě i celá paleta intrikářů, jejichž největším úkolem je

spojoovat ostatní postavy tmelem citů, sympatií a nevraživostí – s Michelem Foucaultem bychom mohli říci, že tito lidé kumulují onu „mlhovinu“ pomluv a s její pomocí nepřímou strukturují společnost. I v tom je třeba vidět záměr a součást obrazu dějin.

Každá z uvedených figur zastupuje své hodnoty a úkolem vypravěče není tyto hodnoty komentovat anebo je soudit podle určité strategie – tomu, kdo nám vypráví příběh *Vojny a míru*, se jedná o to, vytvořit jednající postavy tak, aby každý jejich čin byl v souladu s jejich charakterem. Příkladem nám poslouží Anatol Kuragin, jeden z nevybouřených mladíků, jehož životním posláním je vyvolávat si rozkoš z prudkých vášní. Když se tento náruživce rozhodne svést Natašu, dívku, která sotva dospěla, už se zavázala k budoucímu sňatku a již vedla výchova ke stálosti citu, tak jakkoliv se jedná o zvrhlý akt (neboť zkušenost a podlost se zde chtějí utkat s mladickou prostotou), vypravěč nepotřebuje pronést na adresu Anatola jediné křivé slovo. – „*Nebyl lakomý a neodmítl nikoho, kdo se na něho obrátil s prosbou. Měl rád jen jedno – zábavu a ženy; a protože na těchto zálibách nebylo podle jeho mínění nic špatného a protože uvažovat o tom, co mohlo z ukájení těchto zálib vzejít jiným lidem, nebyl schopen, považoval se v duchu za bezúhonného člověka, z duše pohrdal darebáky a lidmi špatnými a s klidným svědomím nosil hlavu vysoko vztyčenou.* [...] *Co mohlo z [jeho] dvoření vzejít – to Anatol nemohl posoudit ani vědět, jako ostatně nikdy nevěděl, co vzejde z kteréhokoli jeho činu.*“

Jakýkoli je Anatol, provinil-li se na Nataše třebas tím nejhorším amorálním skutkem, jde ve své podstatě o bezúhonného člověka, který pohrdá darebáky. Cynický odstup v tomto případě budeme hledat jen stěží, stejně jako i v případě jiných salonních zvrhlíků a pijanů, protože každá postava tu má svoji roli a do ní je také uvedena v souladu se svými vlastními schopnostmi a se svým cha-

rakterem. Pokud bychom tuto metodu chtěli povýšit na program, pak bychom mohli říci, že nikdo tu není tím, kdo by měl být ze své podstaty zlý, kdo by se na zlu podílel, a měl by být proto odsouzen. Hodnotit postavu předem nelze, neboť výchozí nastavení je takové, že každý musí být přijat tak, jak je – vše ostatní se vyostřuje teprve v mikrokosmu vztahů a pod diktátem událostí.

Snaha vykreslit každou postavu pokud možno v co nejrozsáhlejší rejstříku činů a vlastností se musí opírat o přesvědčení, že každý, kdo je zahrnut do světa *Vojny a míru*, tu je absolutně nutný a jeho skutky mají absolutní váhu. Pokud se tedy někomu kdy urodil v hlavě nápad takový román zúžit do *digestu*, mohl by své vydání sebelépe zkomponovat, ani silou náhody by však nezachytil to, na čem je text postaven – neboť je jasné, že žádný jurodivý mužik nesmí být vyškrtnut, má-li dílo zůstat tím, čím je autor zamýšlel, totiž velkolepou mozaikou lidských osudů v rámu určitého dějinného období.

Musíme vyjít právě odsud, abychom pochopili, proč se Tolstoj neuchyluje k dnes zcela běžným simplifikacím postav, symbolizujících režim nepřitele. Ono u nás oblíbené figurkání, ona hra na typy, jež nahrazují individua tam, kde autor potřebuje nastrčit cosi, do čeho se pak může bez jakýchkoliv problémů strefovat, jsou Tolstému cizí. Za každou postavou, kterou uvádí na scénu, nám ručí – a my pokaždé známe motivace jejího jednání.

Je těžké pochopit, proč si *Vojna a mír* udržuje napětí i tam, kde současné romány spoléhají na prozaické oslí můstky mezi jednotlivými napínavými pasážemi? Proč se Tolstoj nemusí uchýlovat k jazyku plnému duchaplných metafor, jakož ani ke společensko-politickým schématům, k faktualitě ani kontrafaktualitě výkladu dějin? Proč se nemusí opevnit v cynismu?

Jakub Vaníček

K ČEMU JSOU VÁM VŮBEC KNIHY?

Michaela Hamouzová, studentka Vysoké školy obchodní

Hodně mi pomáhají při studiu. Když se učím, potřebuju k danému předmětu i knihu, výpisky od učitelů jsou pro mě jako samouka někdy k nepochopení. Doma si pak musím knížku otevřít a něco si o tom přečíst, samotnou mě to pak vzdělává a rozšiřuju si tím i slovní zásobu. Každopádně kniha, ať je jakákoliv, musí být hrozně náročná k napsání, aby to i druzí pochopili a dalo se to číst. Já osobně krom *Bible*, ve které si listuju a čtu zajímavé příběhy, a knih ke studiu nic moc nečtu. Většinou mě nebaví děj. Jsem spíš na filmy.

Kolik jste ochotná za knihu vysolit?

To je různý. Hlavně dost přemýšlím, jestli knihu využiju vícekrát, nebo jen přečtu a dám do poličky. Moje asi nejdražší knížka stála patnáct stovek, ale nebránila bych se dát i víc, pokud by mi něco přinesla. Mám ráda, když je hezkej obal a listy voní novotou, a jsem ochotná zaplatit za kvalitu a obsah. Ale přece jen jsem studentka a povinnou četbu už mám za sebou, takže knihy nakupuju nebo si je půjčuju jen kvůli škole.

Připravil a fotografoval Dalibor Demel

Jeremiášův vztek /3

Milan Urza

Narodila se v domku na druhé straně vesnice, v tom zchátralém baráku obrostlém ostružiním, co jsme tam jednou s Ropuchou a Hlavonožkou vlezli komínem. Její rodiče, kteří už dávno umřeli, byli prý oba podivuhodnou hříčkou přírody. Vesnice prý nepamatovala tak ošklivé tvory; latku hrůznosti pak přeskočila teprve moje sestra Ropucha.

Otec měl vlasy zrzavé jako oheň a povídal se, že to je od ohně pekelného, že všichni zrzavci přicházejí na svět s vlasisky ožehlými infernem. Pamětníci vzpomínali, že kdysi žil ještě jeden zrzavec ve vesnici za kopcem a že prý ho viděli jednoho dne vylézat z díry pod břehem řeky, tam, co se odnepaměti říká Peklo. Brzy se rozšířilo, že i Mariin otec se vydrápal na svět z téhle díry. Byl jeden, co se zapřísahal, že za úplňku, když byl u řeky prokrmit ryby, spatřil houf ryšavých chlapů zalézat pod břeh do Pekla. Schoval se prý za strom a počkal do rána. A za úsvitu se ti chlapi zase z díry vysápali, sprostě u toho kleli a plivali okolo sebe jedovaté sliny; pak se rozprchlí na všechny strany. Byl prý mezi nimi Mariin otec a ten si to hned štrádoval sviňským krokem zpátky do vesnice. Na místě, kam chlapi naplivali, vyrostly pak květy rzivce, kterým se ve vsi odnepaměti trávily nemocné krávy. Tak se usoudilo, že těch několik zrzavců, co řadí na tom světě, slézá se pravidelně u naší řeky, tam, jak se říká v Pekle. Že si tam chodí na poradu k Lucipérovi. Tak i chudák Mariin otec, hříčka přírody, byl pro své vlasy považovaný za pekelníka.

Prokletí, které postihlo zrzavce, nedovolilo mu najít si ve vesnici ani v okolí pořádnou ženu, i když jinak to prý byl chlap urostlý a pracovitý. Pro jeho vlasiska se ho ženské zkrátka bály. Rozkřikly o něm, že na ně číhá u lesa, chmatá po nich svýma rzivýma pařátama a divě se u toho kroutí. Tak se mu všechny vyhýbaly pořádným obloukem. I když já myslím, že to byl zkrátka obyčejný chlap, nešťastný touhou.

A tak si prý jednoho dne odkudsi (snad z města!) přitáhl ženskou tak zuboženou, že to svět neviděl. Byla tak strašlivě šeredná, že už jí nezbylo než vzít zavděk i zrzavci. I když já myslím, že jestli si ji Mariin otec našel skutečně někde ve městě, tak prostě jen nemohla vědět, že ryšavci se líhnou z nory u naší řeky, co se jí říká Peklo. Ta žena byla prý na rozdíl od něho malá jako trpaslice, na zádech se jí kýval hrb, oči měla šejdrem, a když promluvila svým skřehotavým hlasem, rozchechtala se i prasata v chlivě. A byl jeden, co se zapřísahal, že jednou oknem jejich baráku spatřil zrzavce, jak sedí bábě na hrbu, šlehá ji prutem a za pekelného vřeštění se na ní vozí sem a tam po místnosti.

Když se těm dvěma pak narodila Marie, hovořilo se bezmála o zázraku. Po svých rodičích totiž nezdědila nic, docela jako by ji k nim nakladla nějaká kukačka. Úplně se jí vyhnula matčina šerednost; po ní si odnesla jen husté, dlouhé, jako noc tmavé vlasy. Otec ji svou rzí neposkvrnil.

Otec ji svou rzí neposkvrnil... jak si aspoň mysleli ti, kteří nemohli znát celou pravdu. Celou pravdu znali jen muži, které zmámila svým kouzlem. A muži, zmámení jejím kouzlem, o té pravdě mlčeli.

I já znám celou pravdu.

Marie byla totiž zrzavá tam. Tam dole, kde ženy nosí své tajemství, tam byla Marie zrzavá. Břehy její věčně chtivé, ale neživé rourky byly porostlé divokým křoviskem rzivce. Byl to rzivec, kterým se ve vsi trávili láskou nemocní muži. A kdo prý kdy podlehl jejímu kouzlu, uvěřil, že pravý vchod do pekla není tam pod břehem řeky, ale že Peklo nosí Marie dole pod sukni.

Když mi to Pán lesa kdysi vyprávěl, pomyslel jsem si, že jestli je pověst o Pekle pravdivá, ani by mi nevadilo být zrzavcem.

To tedy byla první podivuhodná hříčka, kterou příroda obdarila mou milovanou Marii. Po matce měla havraní vlasy, po otci zrzavý klín. Kdybych to nespatriil na vlastní oči, snad bych tomu taky neuvěřil!

Dejme tomu, že Marie ani nebyla nijak závrtně krásná. Ale měla to, co ženu dělá přitažlivou mnohem spíš než jen krása. Přetékala životem. Kdo se na ni podíval, musel aspoň na chvíli život milovat. Byla veselá, téměř neustále se radostně smála. Ale nebyl to smích potrhle kobylky, byl to smích tak trochu tajemný, takový, co v člověku zůstane a ještě dlouho zní na dně jeho srdce. Kdyby už pro nic dalšího, tak pro tenhle svůj smích byla Marie z vzácného druhu žen. A já myslím, že takové ženy Otec stvořil, aby svým smíchem připomínaly, že svět je přece jen krásné místo pro život.

Nikdo jí nevyčítal její rodiče. To snad báby si někdy uplivaly, že je Marie pekelné dítě, ale chlapům to bylo vážně jedno. Jednoho po druhém si je namotala na prst. Už velmi brzy jí vypučela ta její nádherná prsa. Moc ráda si je podpírala bílými dlaněmi. Ještě dnes, když zavřu oči, vidím ten obraz před sebou: Marie zvrátí hlavu nazad, celá se otrásá šťastným smíchem a bezděčně si přitom podepře prsa roztaženými prsty, snad aby je mohla zachytit, kdyby jí měly najednou ze samého štěstí uletět.

Co mi o jejích prsech ještě vyprávěl Pán lesa, to já už nemůžu potvrdit. Ale bez váhání jsem tomu uvěřil; u Marie nebylo nic nemožné.

Dokázala prý prsama žonglovat.

Žonglovat, jako klauni v cirkuse dokážou kejklit s míčky.

Prostě se prý naučila svoje prsa ovládat vůlí, každé zvlášť, jako by to byly dva údy, dvě nezávisle se pohybující ruce. Když si poručila, jedno ňadro se prostě nadzvedlo a pak zase kleslo, a to dokázala s oběma. Prý to vypadalo, jako když jí prsa tančí. Uměla s nimi pohybovat nahoru a dolů, doprava a doleva. Muži, kterým dala poznat svoje tajemství, o tom mluvili jako o zázraku. Prohnula se jako luk, vypnula hruď a ruce dala za záda a pak vyhodila tři nebo i čtyři barevné míčky a normálně s nimi kejkčila, až oči přecházely. Prsama do nich zespona stouchala a míčky lítaly vzduchem, střídaly se a zase dopadaly zpátky. Vydržela to prý třeba celou noc, byla to její nejmilejší zábava, chodila tak sem a tam, žonglovala prsama a smála se u toho tím svým nádherným smíchem.

A já myslím, že tak nějak žonglovala i s chlapy ve vesnici. Že si s nimi pohazovala na svých šilených prsech; všichni chlapi jí lítali nad ňadry jako bezvládné hadrové míčky.

To víte, že jsem se jí na to jednou zeptal. Že jsem ji poprosil, jestli by mi nezakejkčila. „Ty můj chlapečku,“ zasmála se tehdy a pohládila mě po pyjčku, „to už je dávno. Teď už by to nešlo. I ženský stárnou. Teď už by mi tam míčky nedržely. A kdo ti to vlastně vyzvonil, co?“

Myslím, že ještě víc než muže Marie milovala hudbu.

V pokoji na druhé straně domu stálo velké černé piano. Položila mě na ně, jen tak, jak jsem byl, k bokům se mi přitulily kočky, černá z jedné a bílá z druhé strany. Nahnul jsem se přes okraj a zdálo se mi, že to hledím do nějaké hluboké, tajemné propasti. Pode mnou Mariiny bílé prsty nadzvedly víko: jako když staré černé zvíře odhalí zuby. Pak začala hrát.

Díval jsem se do dálky zastřeným oknem, na pokroucené jabloni z větve na větev přeskakovali ptáci. A hluboko pode mnou duněla hudba, stoupala z propasti a rozechvívala mě, až jsem brzy nadskakoval na pianu jako bublinka na hladině sklenice. Myslím, že proto mě tak Marie položila, aby

mi hudbu nalila do krve. Kočky mě z obou stran zahřívaly a poslouchaly pozorně s očima moudře přivřenýma. Brzy se odkudsi zjevila i sestřička, hudba ji vždycky neomylně přilákala. Ano, když Marie hrála, bývala sestra opravdu šťastná. Položila obě přerostlé ruce na desku piana a jen tak se kývala z nohy na nohu, slyšel jsem její těžké oddychování, cítil jsem kyselý pach jejího dechu. Po nějakém čase si začala tiše pobrukovat; znělo to jako pípání sýkorky tam venku na větví jabloně.

Sem a tam, jako kyvadlo nějakých podivuhodných hodin, klátila se její přerostlá hlava. Ve světle slunce, dopadajícího sem škvírami mezi psím vínem za okny, leskla se její téměř lysá lebka, vypouklá jako pravěký balvan ohlazený mořskými vlnami. Na temeni toho zvláštního mořského vejce vyrůstal svazeček splepených tmavých vlasů. Hluboko pod vyklenutým čelem, docela až po stranách hlavy se její obrovské rybí oči přivíraly krásou hudby. Zkrivené rty se téměř neznatelně pohybovaly tichým broukáním. Na bradu z nich stékala slina jako pramínek bezbarvé krve.

Sem a tam, jako kyvadlo hodin. Bim bam. Co asi odbíjí tohle podivuhodné kyvadlo? Myslel jsem si. Bolest? Smutek? Vteřiny bolesti a minuty smutku, den ode dne, rok od roku, bim bam odbíjí tohle kyvadlo čas ubohého přežívání?

Jistě nestvoříš nic, co by bylo bez významu, Otče. To vím. Proč jsi ale nedaroval člověku alespoň špetku jasnozřivosti? Jaký význam má život mé ubohé sestřičky, jaký význam má život třínohého psa s hřbetem krvavým od ran?

Tak jsem se ptal, nahý a maličký na černé desce klavíru. Tak nějak se trápila moje novorozenčí hlavička bez rozumu, rozpálená smutkem z hudby, probuzené k životu krásnými bílými prsty mé chůvy Marie.

Kočky mi tichounce vrnely u boků. Má sestra se zdála šťastná, kývala se z nohy na nohu a pobrukovala si do rytmu. Marie se dívala střídavě na své prsty a na mě. A mně se zdálo, že v hlubině hudby jsem alespoň na chvíli, na sotva postřehnutelnou chvíli, která se už nikdy nebude opakovat, zaslechl téměř neslyšnou, ale průzračně srozumitelnou odpověď...

V takových chvílích se na mě Marie vždycky usmála.

Svědék první: Doktor Řehoř

Ubohý chlapče, ani netušíš, jak je mi to všechno líto. Ne, nech mě... jen mě nech, pár slz mi neuškodí. Ano, vím jak se ti musí hnusit pohled na tu mou kamennou masku, zkrivenou tak najednou smutkem, sám bych se teď nechtěl vidět... placící člověk připomíná zvíře, opici šklebící se za mříží klece. Ale teď už je to všechno jedno a já se před tebou za to nestydím. A věř mi, že slzu jsem ze sebe nevymáčkl už celou věčnost, ani vlastně nevím proč... prostě jsem se jednoho dne zatvrdil, no však ty to víš nejlíp z nás všech, jak všichni hrajeme ty svoje přiblblé role... Teď s tím ale nic nenadělám, bože, to je hnus... před tebou už moje role nemá smysl. Stojím tu před tebou nahý a je mi to jedno... Co jsme to dopustili?

Co jsme to dopustil?

Ano, já. Protože já jsem nemohl a ani nechtěl zabránit. Nebudu ti lhát, vždyť před tebou to stejně nemá význam. Ty víš o nás víc než my sami. Já sám jsem tvůj kat. Jenom já, nikdo jiný. Víš, hodně jsem o tom přemýšlel těch několik posledních nocí, kdy jsem nezamhouřil oka hrůzou. Že tváří v tvář oběti je každý jediným a posledním katem, i kdyby byl tou nejnepatrnější částíčkou v celém tom mechanismu... No, není to nijak závrtná myšlenka, já vím, však taky nejsem žádný filozof. Ale pro mě tohle poznání moc znamená... V tom smyslu jsi mě vlastně vykoupil... vykoupil jsi moje lidství!

Milan Urza

Promiň, blábolím. Jsem nešťastný a zmatený. Je mi tě líto, ale sám už nic nez můžu. Je pozdě. Teď už je pozdě... už nezbyvá čas. Tak mě napadá, že člověk vždycky všechno propásne. Člověk vždycky chodí pozdě.

Obdivuju tě, ani se netřešes, mlčíš a čekáš. Taková hrozná noc! Jako by se nekonečně vlekla, a přitom letí tak strašlivě rychle, vždyť už je určitě po půlnoci. A ty stojíš, mlčíš a ani se nepohneš.

A přitom ráno, to příšerné ráno se blíží... bojím se ho víc než ty! Taková hrůza! Co jsme to dopustili... Víš, chlapče, celý život jsem věřil v pokrok. Jsem přece jen lékař; jedině pokrok dával smysl světu okolo mě. Myslel jsem, že spolu s pokrokem kráčí kupředu i lidství. Ale k čemu je pokrok, když musí být znovu a znovu vykupován poklesky hnusnými až k pozvracení? K čemu? Ne, radši jen dál mlč, já vím, že tvoje odpověď by mě ještě víc zranila.

Přišel jsem, abych ti ošetřil rány. Abych ti obvázal jizvy, které i já jsem páral. I já jsem házel kamením. Dobře, nechceš, abych se tě dotýkal, já to chápu a obdivuju tě; nechám tě tedy tvoji bolesti, když si to přeješ.

Pojď, trochu se projdeme po zahradě. Jestli ti mám vyprávět, potřebuju se pohybovat. Ano, chci ti vyprávět o tom, jak jsem se s tebou poprvé setkal. Protože tehdy jsem poprvé prohrál. Tehdy jsem sám sebe poprvé ztratil. Nežádám po tobě rozhřešení, ani odpuštění, to vůbec ne. Chci jenom, abys mě poslouchal, je to pro mě moc důležité.

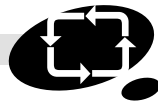
Nebolí tě chůze? Půjďme pomalu, a jestli chceš, můžeš se o mě opírat. Ne, tvá krev mi nevádí, vůbec ne. Kdybych nebyl moderní člověk, klidně bych ji sál z tvého boku. Tak už pojď, noc kvapí.

Tehdy, už je to třiatřicet roků, tvůj táta vystrojil hostinu.

Vzpomínám si, že jsem dlouho přemýšlel, jak se mám na ni obléknout. Totiž ta hostina byla tak trochu zvláštní. Byla to tryzna za tvou mrtvou matku, a zároveň oslava tvého narození; po dcerce, která tvému tátovi přinesla takové trápení, mu pánbů daroval normální dítě... jak se aspoň zprvu zdálo. Ano, vzpomínám si na svoje trapné rozpaky: mám se obléknout do smutečního, nebo na oslavu? Mám nasadit masku soucitu, anebo se přihnát rozšafně s lahví pálenky? Ubohé, já vím. Ale člověk poznává své meze právě ve chvílích, kdy je předhozený banalitě...

Ať mě třeba ďábel spere, ale já to pitomé dilema vyřešil úplně přesně tak, jak je to pro mě typické. Vzal jsem si na sebe pestrou rozšafnou košili, a tu jsem zakryl černým smutečním oblekem. Když se ukáže, že je to tryzna, budu se raději potit v obleku, a když bude potřeba, odhalím veselou košili.

Ještě jsem netušil, že nakonec se stejně zase ožeru jako prase a všechno bude jedno. Člověk si vynalezl chlast, aby se mohl

vysmívat svým banalitám. Ale to už zase blábolím... však jsem se musel zase trochu posilnit.

Na zahradě vašeho domu stál dlouhý stůl s občerstvením a demižony pálenky. Na téhle zahradě, tam u studny pod tou starou jabloní. Vidím to jako dnes, do nejposlednější podrobnosti. Už zdálky mě vítala hudba, starý Klíma hrál na akordeon, klátil se na židličky a zády se opíral o jabloň, pahýly nohou vrtěl do rytmu. Ty už se na něj nepamatuješ, ale jeho pravnuček byl tvůj kamarád, co jste mu říkali Hlavonožka.

Hlavonožka! Bože můj, to byla hříčka přírody! Tehdy mu mohlo být tak pět, poskakoval po rukou okolo stolu a na každém pahýlku mu seděla jedna vaše kočka, na jednom bílá a na druhém černá, docela nevzrušeně mu tam dřepěly a mhouřily oči; byl tak nesmírně obratný, že kočky se mu na pahýlkách ani nepohnuly. Starý Klíma měl totiž v rodě takové podivné prokletí. Každý třetí mužský potomek jeho rodu se narodil bez nohou. Říkalo se, že je to nějaký dávný trest. Každopádně ten malý Hlavonožka se jednoho dne prostě odmítl stát invalidou jako jeho praděda, prohlásil prý tenkrát: „Když to nejde po nohách, půjde to po rukách,“ a naučil se chodit hlavou dolů. Už nikdy pak neopustil rukama zem, hlavou dolů prý dokonce i spal! Ale vždyť ty to víš, co bych ti povídal. Škoda ho, chlapce, takový zlý konec to s ním vzalo. Mohl to dotáhnout třeba do cirkusu.

U stolu seděla celá naše honorace. Milionář Fára pokušoval doutníky a nalíval se vlastním koňakem, jako by ho naše venkovská pálenka měla otrávit. Malíř Kerda byl ještě za světla zpráskaný jak dobytek, hou-

pal se na židli s vyvaleným břichem, pocintaným od sádlá a kořalky. Tihle umělci, to je zkrátka sebranka sama pro sebe. I když to nikdy nikam nedotáhl a ti měšťáci si potom jeho krajinkami vycpávali díry v plotě, myslím, že to byl šťastný boží člověk.

Nad všemi těmi hosty se jako anděl vznášela naše krásná Marie, tvoje chůva. Ozdoba vesnice. Zlatá koulička na tom našem pokrouceném vypelichaném stromečku. Jak jsem ji kdysi miloval! A kdo ne. Smála se tím svým nádherným smíchem a dolívala pijanům kalíšky.

Viš, měl jsem je všechny rád jako svoje souseď, to jo, ale nikdo z nich mi vlastně nepřiřostl k srdci. Nechci se vyvyšovat, chraň bůh, ale myslím, že to bylo mým vzděláním. Deset let jsem působil ve městě, hodně jsem četl, miluju poezii... tím jsem se ovšem nikdy nechlubil, to jsem si radši vždycky nechával pro sebe. Ale dost už o sobě; jen jsem chtěl říct, že všechny ty lidičky tady jsem vždycky vnímal tak trochu jakoby zdálky... Až na tvého tátu. Toho jsem si vždycky vážil, i když to taky nebyl žádný intelektuál, ale měl v sobě něco... jak to jen říct... byl to prostě chlap. Chlap s pracovitými tlapami a velkým srdcem. Nesmíš se na něj zlobit za to, co ti prováděl, musíš mu odpustit. To je jediná věc, o kterou tě prosím. A on si taky vážil mě, vážil si mých rad a myslím, že mě měl svým způsobem rád.

Takového neštěstí se sesypalo na jeho šedivou hlavu! Nejdříve tvá sestřička... ta se narodila nohama napřed a s tak velikou hlavou, že jsme ji museli tahat povozem, aby se vůbec prosmýkla... no, neměl jsem z toho radost, ale jinak to tenkrát opravdu nešlo. Když se vyvalila z tvé matky, kůň se jejího

zjevu tak poděsil, až se splašil a dobrých dvacet metrů ji táhl blátem a krví nahoru do svahu. Chudinka děvčátko! Už přes čtyřicet roků je na světě a pořád je vlastně ještě malé dítě. A ani to ne. Tolikrát jsem si přál, abys ji dokázal uzdravit, nějak ji ulevit... ale tyhle věci mi nepřísluší soudit.

A pak tvá matka. Tu otec miloval až do poslední chvíle, i když se už dávno před její smrtí pelešil s Marií. A ona, jako by tušila svůj konec, ona mu přes to všechno Marii přála. Myslím, že tvůj táta miloval obě. Miloval obě stejně, třeba se to zdá nemožné. Když tvoje matka zemřela, tvému tátovi vyhasly oči. Nadobro. Jako zhašené ohýnky. No a potom ty... bože. Bože můj.

Ty, světec, za kterým si i sám kardinál přijel pro požehnání... tys mu způsobil největší trápení, i když jsi za to nemohl. Tys nemohl tušit, že nejposlednější přání člověka je dožít svůj život v poklidné obyčejnosti.

Tvého otce jsem tehdy zastihl vzadu za domem, seděl na stráni s lahví pálenky v ruce a zpovzdálí pozoroval tu podivnou slavnost.

„Servus, doktore,“ řekl mi tehdy posmutněle a zvedl ke mně své šedé, vyhaslé oči. Takové prázdno jsem snad nikdy neviděl. „Vítej a dobře se bav. Tohle je slavnost na počest mého posraného života.“

„Je mi to líto,“ poplácal jsem ho po rameni a zhluboka se poprvé napil z láhve, kterou mi podával. „Je mi to vážně moc líto, byla to vzácná a požehnaná žena. Ale to už je prostě život. Nezapomínej na to, že ti dala nejkrásnější dar: zdravýho syna. To sis přece vždycky přál nejvíc na světě. A v tom klukovi tvoje žena bude žít dál. Musíš teď všechny síly věnovat jemu. Není nic moud-

řejšího a hlubšího na světě než dítě. Nemáš z něho ani trochu radost?“

Tehdy tvůj otec zvrátil hlavu dozadu a celou věčnost mlčel, díval se na nebe a já začínal tušit, že ani s tebou nebude všechno v pořádku. Láhev v pésti svíral takovou silou, až to vypadalo, že musí co chvíli prasknout a rozletět se na tisíc střepů jako jeho vlastní život.

„Radost...“ pronesl po strašné chvíli zaškraceným hlasem. „Radost? Měl bych mít. Vlastně je to zdravěj kluk, nic mu nechybí.“

„Tak vidíš, v čem je problém?“ „To právě nevím. Tak trochu doufám, že mi to jako doktor vysvětlíš. Já to nechápu. Nevím si s tím rady. Totiž... právě že mu nic nechybí. Naopak. Jako by mu něco... přebývalo.“

„Přebývalo?“ podivil jsem se. „Jak to, přebývalo? Tomu nerozumím. Copak má něco navíc, tři oči, třetí nohu, nebo snad metrovýho ptáčka?“ pokoušel jsem se žertovat. „Většinou je to tak, že děcku něco schází, když už musí být nějaký problém. Ale aby mu něco přebývalo?“

„No právě,“ vydralo se jakoby z hlubin jeho hrdla. „No právě. Nedokážu to vysvětlit. Ten kluk má v sobě vážně něco navíc. Něco, co mě děsí. Něco, co se nesluší. Něco, co by se mělo zadusit dřív, než bude pozdě.“

„Ale jdi,“ smál jsem se docela upřímně, „co to na mě zkoušíš. Copak je snad... zrzavec? Jako ten starej Mariin otec?“

„Táhni, čerte!“ zařval a mohutně si loknul pálenky. „Ještě to tak.“

„No vidíš, tak je to teda všechno v pořádku.“

„A právě že není. Však uvidíš sám.“
(pokračování příště)

PUBLICISTIKA

„ABSURDISTÁN“ ANEK KARAVANA JDE DÁL

Ohlédnutí za rokem 2011, situace na kulturní scéně a český dabing v sevření výdělečných tlaků

Kulturní (i nekulturní) vzpomínku na uplynulý rok začínám loni v únoru, kdy jsem byla povolána do dabingové poroty Cen Františka Filipovského v Přelouči za odstoupivší kolegyni z Obce překladatelů, známou českou redaktorku, překladatelku a publicistku Annu Kareninovou. Ačkoli mi její předčasné odstoupení mělo být nápadné, přičítala jsem ho zprvu nedostatku jejího času. Brzy jsem se však přesvědčila sama, jak moc se změnilo klima v dabingové porotě od časů předsednictví režiséra Vladimíra Žďánského před několika lety, kdy mezi námi vládla překvapivá harmonie a ocenění se dočkali po zásluze tvůrci, kteří toho byli hodni. Nyní, za předsednictví herečky a dabingové režisérky Alice Šnirychové (která mi mimochodem dovolila napsat tento článek), nominované do poroty za Filmový a televizní svaz (FITES), jehož jsem rovněž už dosti dlouho členkou, dolehla zřejmě finanční krize i na vztahy v dabingu a v celé porotě, a jakmile jde o ekonomické přežití některých zúčastněných, leckdo z porotců nezná bratra. Ustoupilo se od posuzování textové stránky dabingu, ačkoli podle nás mnohých není film jenom vyprávění obrazem, ale i verbální složka je v něm umělecky plnohodnotná. Hlavním projednávaným tématem se staly, kromě zvukového ztvárnění dabovaných filmů, peníze.

Nedostatek prostředků na zakoupení sošek pro všechny vítěze vyvrcholil dokonce snahou vytěsnit z poroty nejen zástupce Obce překladatelů, která dosud dodávala jen odborníka na českou verzi, ale na celé soutěži se finančně nepodílela, ale rovnou celou Obec. Nemilosrdný spor byl vyřešen na půdě Herecké asociace až díky vyjednávacím kvalitám nového předsedy Asociace Jiřího

Hromady a místopředsedkyně Obce; romanistka Alena Lhotová, která Obec překladatelů zastupuje též na mezinárodní úrovni, musela do sporu vložit i své transplantované srdce. A bude hůř, jak se v takových případech říká. V americkém filmu *Absurdistán* (*Idiocracy*, 2006, režie Mike Judge), u nějž bych možná dala přednost překladu *Blbokracie*, se vyskytuje právě tato situace: Průměrně inteligentní armádní knihovník a „barevná“ prostitutka, zmrazení na jeden rok kvůli pokusu zjišťujícímu vliv hibernace na lidský organismus, se probudí omylem až za pět set let – a jsou náhle nejchytřejší ze všech žijících lidí, neboť svět mezitím zblblnul. Já sama mám však dojem, že pěti set let vůbec nebude zapotřebí: tvůrci filmu měli na mysli spíš „žhavou současnost“. Tento film, který jsem jako porotkyně na Cenu Františka Filipovského za překlad a úpravu, jakož i za výkon hlavního mužského představitele Filipa Jančíka navrhovala já, však ostatní porotce nezaujal, kromě překladatelky z francouzštiny a italštiny Ireny Novotné, porotkyně za *TV Barrandov*. Tvůrci snímku dokonce předpověděli i amerického prezidenta s černošskou krví, proto je pokládám za vizionáře a všem, kdo film dosud neviděli, ho vřele doporučuji, i když leckterý milovník složitějších filmových výtvorů by se mnou mohl polemizovat.

• • •

Přejdeme k divadlu: Jeden z nejsilnějších loňských zážitků mi způsobilo divadlo Anfas svým provedením Puškinova *Evžena Oněgina* v překladu Milana Dvořáka. Představení jsem viděla v dubnu na Malé scéně Divadla pod Palmovkou. Soubor divadla Anfas hraje procítěně, zdánlivě klasicky, historicky poučeně, avšak s plným nasazením, jaké vidáme například u herců německojazyčných divadel při Pražském divadelním festivalu německého jazyka, a s povědomím o moderní době, která mezitím nastala. V jejich podání je zřejmé, jak důležitou roli plní u klasických divadelních kusů text, tedy

jazykové sdělení autora, a jak nepominutelnou úlohu hraje překladatel.

Nesmím zapomenout pochválit mezinárodní divadelní projekt *Nouzový vchod – Můj soused, můj nepřítel*, který poprvé uvedlo Národní divadlo 21. září 2011 v Ateliéru ND na Anenském náměstí v režii Viktorie Čermákové. Čermáková, původním povoláním herečka, jejíž režie někdy působí rozpačitě, tentokrát soužití Čechů s Romy pojednala dramaticky a s porozuměním, i když „laik žasne a odborník se diví“, že pořád nikomu nedochází stav současné globální společnosti, kdy není dost práce ani pro disciplinované „gádže“, natož pro lidi, kteří chtějí žít volným, nespoutaným způsobem života, nenechat si nikým poroučet, „kočovat“ a uchovávat si svou identitu, jež se tak rozchází se „sešněrováním“ moderního člověka. Problém soužití s neasimilovanými Romy, který narůstá ve všech evropských zemích, bude patrně patřit v příštích letech k těm nejpálčivějším. A oni přitom tak krásně tančí a zpívají!

Dne 11. října bylo v domě U Osla v kolébce na malostranském Jánském vršku otevřeno nové Muzeum alchymistů a mágů staré Prahy. Kdo kolem tohoto domu chodil léta do Italského kulturního institutu a nenakoukl dovnitř (což dřív ani nešlo), přišel o hodně. Manželé Zvolští nyní provozují kromě malostranského Muzea pražských pověstí a strašidel i toto muzeum a snaží se přilákat masového návštěvníka, ovšem při udržení určité kulturní úrovně. Lze konstatovat, že v Muzeu alchymistů se jim to daří lépe než v Muzeu strašidel, za což vděčí zejména neopakovatelnému kouzlu dvora a věže domu U Osla v kolébce. Dvůrek je volně přístupný i bez zakoupení lístku a neměl by si ho nechat ujít žádný milovník „magické“ Prahy. Hranice dobrého vkusu je zachována, i když cítíme, že kýč číhá hned vedle „za bukem“. Provozovatelé mají v plánu uvádět na dvoře letní divadelní představení s příslušnou tematikou.

Pochválím ještě baletní *Moonshine*, večer choreografií známého britského tvůrce Christophera Bruce, vytvořených na hudbu

The Waterboys, Boba Dylana a Rolling Stones. Na Nové scéně (premiéra 16. 11.) se tanečníci přičinlivě snaží. Přesto člověka napadne, že je večer ve srovnání s hostováním zahraničních ansámbľů v minulosti (mám na mysli opět soubory Alicie Allonsově či Maurice Bějarta v 80. letech 20. století) krátký, jen tři baletní choreografie, zato obě přestávky jsou dlouhé, dvacetiminutové. Na závěr z produkce ND rozhodně doporučuji *Deváté srdce*, jevištní zpracování filmu Juraje Herze z roku 1978. Neúnavný režisér Herz si tentokrát stříhl i divadelní režii a vykouzľil na scéně Stavovského divadla mimořádné představení pro děti i dospělé. Úprava původního scénáře básníka (před několika dny zesnulého) Josefa Hanzlíka Janem Drbohlavem zřejmě zůstává nejslabší stránkou představení, jinak jde o jevištní kouzlení na vysoké úrovni. Vynikající scéna Šimona Cabana umocňuje pohádkovou atmosféru a dává vyniknout kostýmům Simony Rybákové. Je vidět, že když se někde objeví velký umělec, kterým Juraj Herz nesporně je, nakazí svým uměním i ostatní zúčastněné. Jedinou slabinou zůstává délka představení: sto minut bez přestávky, jak jsou zvyklí Němci (ti vydrží *ohne Pause* i 220 minut, jak jsme se před lety mohli přesvědčit ve Státní opeře Praha při představení *Meine meine Schneekönigin*).

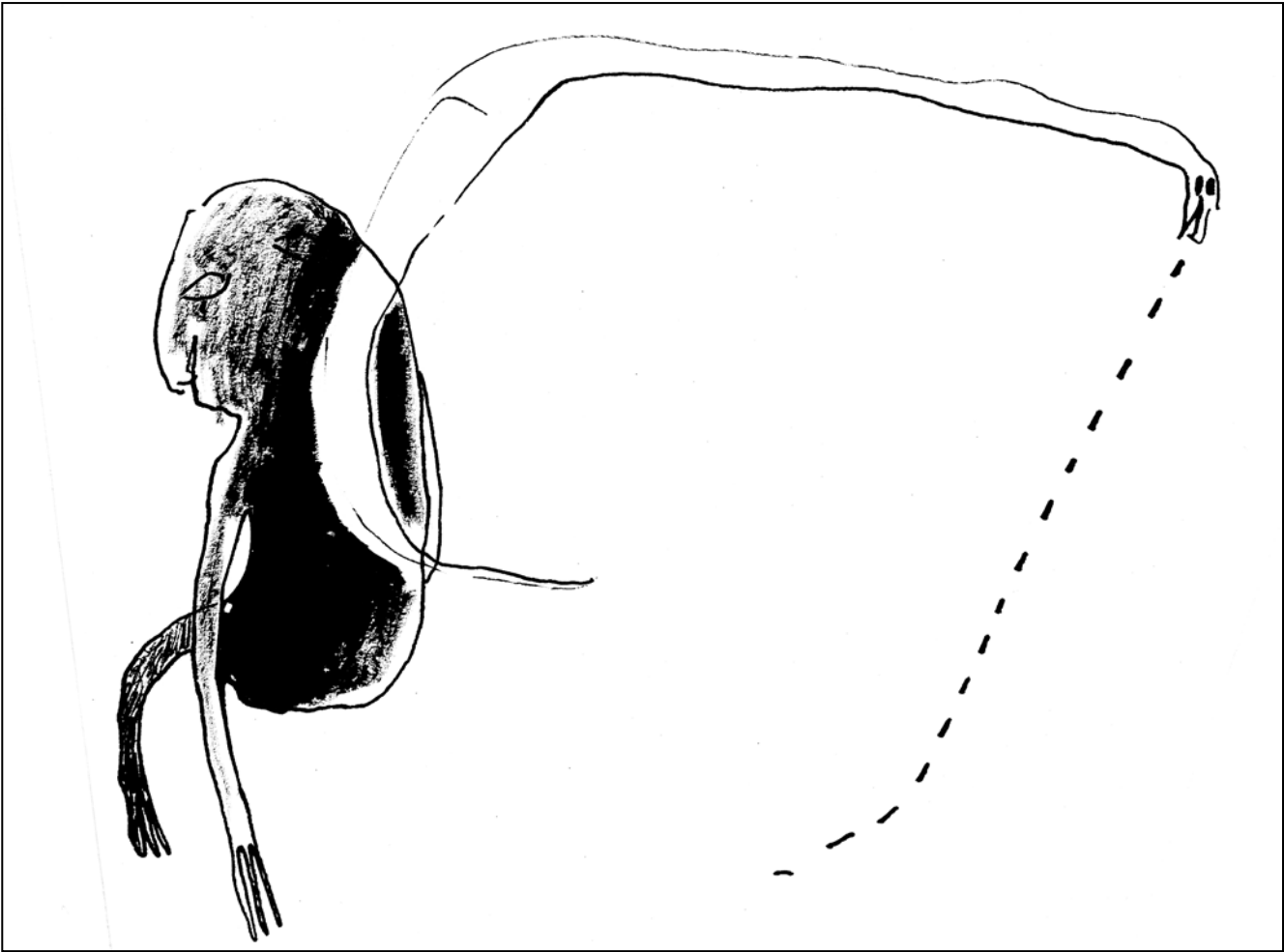
Moje poslední divadelní pochvala míří do Studia Ypsilon. K mým nejsilnějším zážitkům patřil *Deadline* Braňa Holíčka, pokoušejícího se konečně o společenskou kritiku, i když ještě poměrně krotkým způsobem. Každý, kdo někdy pracoval v opravdové reklamní agentuře, myslím může potvrdit, že je to takový psychický „záhul“, jaký si osoba stojící mimo tento drsný a přihlouplý svět ani nedovede představit. (Totéž platí pro *Ohrožené druhy* Petra Zelenky, premiérované v listopadu na Nové scéně ND.)

Slovinský filozof Slavoj Žižek 17. listopadu na Václavském náměstí hřimal, že „skuteční utopisté jsou ti, kteří si myslí, že věci mohou donekonečna pokračovat tak, jak jdou teď“. Kéž by to byla pravda!

Zdena Šmídová

podminovaná praha

Petr Řehák

Helena Čubová, kresba

a pachuť očí visející na kolíčcích online

V prádle přátelé roztočí, ta přežívající bagáž
Jsou cítit na padrt
Hlad se vyšvih de iure ad facta,
A toho času byl přežraný všude prach
A na pláštích přežívaly bílé myšky pythagorovy,
těch opileckých pitek světla a teplých rukávků utírající
poprskané klávesnice,
těch drobků z rohlíků, nelze nevzpomínat, na klávesnicích
se válí vytrhané kalendáře, vykloktaná souvětí: Uši se
dala k doprovodu a ne a ne s tím řemeslem přestat chtěla
promovat jako služka
A přitom je v soukromí ženou města
S pány pokřivenými zrcadlem
A nedýchatelným veršem
V páteři dechu za hranicemi slov
Přebývá všude okolo všeho a já v těch proklatých lyžích
máznu lojem
Nic okolo mě se nehýbe
Jsem na vyjíždce
Prsty přiškvařené ke sněhu hýbu stopou
Píšu hnusně nic z básníka kupletu
Nepíšu dlouhou větu, nepíšu vůbec
Zatracené básně! Verše ze zapomenutých dělají svěží
Za hranicemi slov ----- výbušná kladiva
Proutky a z okna průhled do kuchyně vily Borghese
Na začátku století
voda odkapávající kohoutkem odlivu
přelivy klobouků jen málokoho spatříš
vdaná prsa suché koutky klínů
prsty spojenými v deset při seanci: „Rudolfe? Slyšíš rudolfe,
my tě slyšíme, šinoucí se prsty a stolní deska z mýdla,
rudolfe! Všechno se teď mění!
deštníky si překáží a auta zas koním
všude je rušno na padrt
zpečnost vousů
zastříhlé módní trendy, bradky z bavor, deštníky rušící čas:
Spojení nenavázáno: hrkot světelné vlny, zvonce v ulicích,
klapot hůlek mladých jako první tramvaje,
čas mládne rudolfe!
Uhlí prostorem pohybu rozšiřuje města
vláčné ulice se protahují vypíčeným asfaltem
pneumatická děla vyšívají z vlhké duhy
rosu rozlivu
a z kyselého deště
dvě reznoucí ženy odcházející právě z továrny
první kapitoly kapitalismu
a barevný Turnerův prst: vzpomínáš?
laciné šmé proti praze planety

výčnělku křídové věty
vystavené z kořalky bezobratlých
a z košilek vlajících nad ránem
když kolben ošukával mladé
a prahu postihly vši: průmysl tou zkurvenou zimou
obouval právě prahu a prosel parlamentem změnu v čase
osvětlení: hitlerovská praha: ordnung macht frei
praha v kapse času
probuzená praha
prospalá praha v prvním sněžení
slunce které stoupá na Východě
a zanedlouho první déšť jara
lezl z hrubé deky
praha textilní žvýkala vlákna
přežvykovala hovězí dekolt, ty povislá prsa
praha vyplivnutá morem
ani ten ji nechtěl zabít
zbabělá praha
praha od začátku koncem
praha zbavená prasat
praha krmené stádo
praha dlouhá k prasečí boleslavi
z vyhlédnutých oken praha průlivu
praha křivé konstrukce
praha jako piškot ze žižkovské věže
v čase před časem který ji nenutil vyvést, mladá praha,
stárnoucí žena s růžovou pičou
praha totožné polky snědla smetanovi syfla
žlutá praha žofín reznoucí měď
v pásu bílého medvěda praha v rovnoběžce
ruská praha a praha londýn literát straka je v praze
rozkazem
píše, že praha je vykradená od klop
šeríková praha

toho léta jsi umřel: vzpomínáš
šťastný, že jsi opíchal brita
co zběhnul z fronty
až mu z toho ruplo
umřel jsi vysmýčený
Řím s candátem ti poslali octa,
Pérko pohybu ti v povídce uslo: „přetrhl jsi právě vlasec
ocasů“

Vzpomínáš!
Nespál jsi v praze psal jsi rychle do sbaleného brita
novinama
Šupinu prahy bezpečnost přímo kondomlinijérní
Skrz masarykovi kvůli
Nebývali jste přátelé jen přátelé přátel

Oba jste ale ctili mapy a sex
Za hranicemi slov
Vzduch židem trousil
Až se smrskávalo!

Dech,

Praha ulita a studená praha která mluvila německy
A praha rudoulfe, vzpomínáš, tys býval jejím žaludkem
A byl jsi šustrem jako šustrkumpán hašek
Přítel z nejtlusších, přítel prasat, tvůj blízký přítel
zrovna beze dna ale praha byla podezděná
a smýkala zdřímlá skrz přežrané labutě

Stačilo poprsknout a hned se nasrávaly
vydýchaný dech na poradě rýhovatěl
Kolemjdoucí přítelkyně právě přinášela sifon
když čas rázem řihl
a praha šlapala v meruňkách pod strahovem
ani se nestačila vylít vltava
a praha už ležela na pravém boku
její vlnivé pohlaví mlaskalo
kéž by služčička přinesla zahradnické nůžky
a řeka se stihla najíst sadem
kéž by přátelé připojili svou účast
kéž by sousedé staří přátelé
přepluli její vodnaté břicho
aby z obou břehů bylo k přátelům blízko
a praha tak neměla oči do výlevky
uši se spustila s kábrem od wehrmachtu
virgulující praha orchestřiště pro prodané osly

zapalte proboha ohně pod nimi
vydejte rozkazy: hleďte ať se splaší
ale praha nesnese pochodně ani buzenosti
v prachu prahy přátelé přebalují bagáž
jako v zastávce přes omlyly
napříč časem
praha je vybiléné místo
pokoj tří stěn v kdejaké válce
nad ubrusem právě rozlitym

stojí ve frontě na plyn
vzpomínáš rudolfe

slovesa vysávala mrtvé ze hřbitovů
přátelé z panenky oka
plazivá řeka
a náhončí dobytka který sem přišli zapít

stále odbočující zprávy
a doprava toho dne řízena zprava

ale přátelé z paměti dál přicházejí
jsou to veselé kopce Petřína a Letné
milenci kteří se nestačili rozvést

jsou to dvě společná souvětí
Směrové šmé a rudolf říká: „že husy přistát mohou všemi
směry

Protože nemají svou cestu a směřují jen k drobkům

foto archiv P. Ř.

Petr Řehák (nar. 1978 v Praze) je spoluzakladatelem sku-piny Fantasia. Publikoval ve sborníku *Fantasia* a ve *Tvaru*. Pracuje jako hypnoterapeut a psychoterapeut.

Helena Čubová, grafika

v peněženče“

Nevybrat si: nevybrat si nic, místo si vybírá okružením
místa

Je vidět na udičce psa
Je slyšet štěkot
Někdo se zadýchaně zastavil

Bílý cikán s negroidní cikánečkou
Se loučili právě nad ránem
Vlna úsměvů jim ještě drala notu
Tu holou kůži ovce a ječmínka
Tupého synka od skinheadů
Kterého pražané nestačili převlíct
Protože Praha se loudala a proti času zběhla

Praha je zvyklá žít všude
ve všech

Ve všech: „a přátelé říkají:
v puse to má na pendrek, tak kuš“

cikánská praha čeká na vážnou známost
A losuje přitom potkanku v inzerátu
Tu veš z příběhu osady
Tu přáteli vyseděnou notu
Prahu zpívající
i oslavně znějící hajlung v hospodě u pochopů
Opilou prahou která zavírá citróny
Prahu všech okamžiků
Prahu od rána na ruby

Prahu je vidět Všude
a nejvíc při nervech s ranní vodou

„Už dávno ses neholil štětkou“ rudolfe

Z rozumu ti odkapávala pěna
V ruce jsi měl břitvu úředního šimla ještě s emblémem
A vzpomínals na těch 1781 znaků které se táhly
jako současníci z léta kdy zapadalo nevolnictví
A vzduch vzduchem víril
Prach pod osly s osnovou a jízdním řádem

Byla to praha migrací
a výstřihů z mapy
praha střežených ulic
a špiclů od civilu, kteří se kropili, aby jim po desáté
pražané vyzuli jazyk
a mraky netáhly dál od severu
praha mladá žena holek od baltu
propršená praha ve svých uličkách
se zrovna opírala o dva šikmé lokty
zdělané pro němky na sukna a na sunutí
mezi vylitými prstama a kolesovou řekou
praskající lodním šroubem a pamětí.

Propršená praha

Zatracené básně!
Píšu hrkotem říční věty
S časem jsem se rozvedl
A teď si bonbónkem lepím kapsu
Děšť
je večer po deváté
prší
čtyři uzle jsou sbalené do šera
modré oko průlivu
a měsíc se vyšvihl de iure ad facta

a já stále píšu hnusně nic z básníka kupletu
Ale verše ze zapomenutých dál dělají svěží

je koncem srpna den v měsíci proměny
a praha se
Přezula z martensů do mokasín
A hrála si se smrtí na kosy
a s dětmi na toulanou
klidně vyčichávala na držkách všech psů
idylu na věrnost ke svým pánům
a šlapala tupě z kraje prava
jak žvýkačka v píči spravednosti

taková praha byla na turka
ministr diplomacie toho času bydlel ve vídni
a jeho šprcuňk poslal pražanům složenky na výpalném
londýnská praha toho času bílila obchody
protože nezaměstnanost je prostě kurva nuda
ale praha žila dál v nosní lokálce a projížděla údolím
s viaduktem
a netečná praha zase po večeri vyhodila zbytek jídla
a pyšné labutě se v bílých kvádrech potily
a u havlů vysekávali do filmu pokrok
protože praze stačila lucerna
svítící holkám pod sukně
vyšukaná praha
teploušsky vyjebaná presidentem
řečnila u muzea
těch plonkových vět rudoufe!
jenže praha už nebyla děvkou na seance
přebývala na bezčasi vedle vidrholce a bílé hory
v hledáčku googlu plivala další odkazy
a přátelé z paměti zvolna odcházeli
už nestačilo vyvětrat abych se objevil na ztracené straně
už žádné ponoření tikem z podstaty
hlavou mi nešplouchalo na maják
však v žádné vzpomínce jsem neznal směr
rosoly vody a kamínky žízně

husí šmé se táhlo provazem a mířilo v Libni k meteoru
spletená smrt říčná vltava vlnivá smrt břeh za hřbitovem
kde smrt je nejživější
vyvedená mladá stárnoucí žena s růžovou pičou
ale praha si raději zakryla uši lasturami
šumot a šust šustotu a uši je konečně z kostí
šplhala přes výslovný škrt
kolem štihlých jeřabin
aby si cestou nabrala z řeky dlaní
a přelila tak ohebná slova břichem přes hrbolky
byla to říčná zeleň bujná tráva u vltavy
kde se uši naučila dýchat
a nerozhlívala už písmo do numera
v plicích měla stále vydrážkováno
a procházela kolejiemi kolesové řeky
až k uzlům s výhybkami
a u rumpálu toho všeho stál rudolf
a navíjel souvětí na prostřední svět
až do chvíle vagónu mého táty
když mu kvetla pod rukama zelená řezničina
a on nás v žigulu odvezl do němec
byla to dvojí přítomnost okamžité chvíle
prostá změna stavu bez podstaty
tekutost mínění
a její vypitá pomoderna
názory z praček a záručáků stáčené kořalky do šampónů
mýdlová whiskey nutná opilost budoucnosti
co na kurtech v šatně přespávala
a které kolemjdoucí přítelkyně právě přesívala sifon

syčela zdánlivou přítomností chvíle
šuměla v čase kterým vlaky dál přejížděly
zpod kartounových sukní
žíhané břízy rašily
prochvíval jimi měkký déšť
opření o sebe přicházeli plamenní lidé
byly to krabice s vysunutými kapucami
a na pozadí žena s taškou přicházející zleva
vypadá jako by v kupé chtěla pomočit polštář
nedbejte toho!
celou cestu perónem si hraje s verzatelkou

je to její očekávaná chvíle mezi sibiří
ve dveřích ve všem co je zmoklé
je to nutná stanice před cestou
její krátké zazvonění
mise mezi zastávkami a zkratkami v pohybu
protože přátelé z paměti zvolna odcházejí

„Sůl pro známé je gratis ještě z dálky volají přátelé
ale vysát zadkem zvon je kříž“
Praha nemusí mít oči do výlevky
Měj chlor v kapse ať se probudíš
A vzpomeň na létavce
Opět mávají křídly

Na tu anatomii virgulující vody
Obraz cikánečky rozběhlé z parku
Na tu radost tísně
útěkem proti ječmínkovi
aby si zkusmo plivla
nechtěj na to myslet Rudolfe! Už ne...

psi se později vypijou na kuráž
a budou v ní chlastat
a z ní zbydou drobtý
a mladá žena v kupé prochčije strachy polštář
nechtěj na to myslet Rudoulfe! Už ne...
uřízni větu břitvou
buď vší
jsi potkankou v páteři osady
to poldi si míchala v kundičce guláš
Vzpomínáš?

(Ze skladby Youtube.com)

LITERÁRNÍ ŽIVOT

TO TEDY BYLO JINÝ KAFE

Poslední dobou přibývá literárních scén zvící malého sute-
rénního pokojíčku (namátkou ústecké *Max Café*, vinograd-
ské *Libresso*, žižkovské *Jiný kafe*), jehož nezanedbatelnou
součástí bývá úhledný bar, přátelsky naladěná obsluha
a někde v koutě piáno nebo pohodlné kanape. A právě
takto vybavené *Jiný kafe* hostilo ve čtvrtek 19. 1. 2012
trojici autorů, jejichž tvorbu poznamenaly pobyty v psy-
chiatrických léčebnách – jmenovitě Jiřího Staňka (na
snímku), Věru Dumkovou a Romana Szpuka. Pravda, míra
nadhledu a odstupu od prodělaných životních peripetií byla
u každého z nich jiná, nicméně potlesk náležel zaslouženě
všem – nejen za odvahu „veřejně se přihlásit k blázinci“, ale
i za bezprostřednost výpovědí.

Navíc hlavní devizou *Jinýho kafe*, v němž se scházejí
literáti teprve od října loňského roku, je až jakási intimní
provázanost autorů s publikem – tedy že je z prostorových
důvodů nelze od sebe oddělit. Náhodný příchozí tak může
mít zpočátku dojem, že se ocitl v běžné, byť poněkud rozjá-
sanější kavárně, ovšem jen do té chvíle, než někdo z hostů
povstane a začne číst. Snah o setření rozdílu mezi účin-
kujícím a jeho posluchačem či divákem bychom jistě našli
nepřeberně, leč onen lednový večer v *Jiným kafi* ukázal,
že naprosto přirozeně to funguje coby „z nouze ctnost“. Netřeba
snad ani dodávat, že po autorském čtení pokračo-
val program v podobě básnicko-hudebního jam session až
do časných ranních hodin.

ant

vyzvání na cestu

Jakub Řehák

*A zatímco žlutý deštník
po dešti se vlídně usmívá,
Začal jsi milovat jméno Darina.
Je něco, co nevíš a co tě přerůstá:
rez tramvají, politický roast beef, kapiláry města.
Podzemní chodby co ústí na Letné,
a století, jež nás bourá a do nás se městná.
Oblíbil sis jméno Darina, a dál s ním byl
ve svých představách,
z nichž vznikl poštovní smutek,
a díry, co zanechal vesmír, dřevěné díry světa,
a bílé květnové koláče,
a zlato a víno na náhrobcích těla.
Všechno zvěštovalo nový den,
tak vejdi za ticha a nech to odležet,
jdi za slávou samoty a vzduchu,
ať jméno Darina navždy přetrvá.*

A jsme tu zas náhle všichni.
Psal se rok 2011, první půlka června.
Červen nám sliboval mnoho masa.
Vitr a rez dlely na hlavách.
Ve všech trafikách vyšla už novinová zpráva.
ČEKÁ SE NA ČESKY MLUVÍCÍ CIZINKY
Dnes v noci objeví se Mesiáš.
Na rohu rozpálené Letné mihla se
bílá nátělníků a holka v tyrkysových legínách,
co byla lhostejná, zatímco planeta kameněla.
Sešel jsem dolů do města, odkud se nesla
okrová vřava, náhle mi do tváře
vlétlo zlaté saranče.
Byli tu všichni. Celá vnitřní Praha.
Vychrtlé heroinové holky a jejich starostliví boys
se sladkýma zlatýma očima,
i poslankyně, co se neměla zač stydět,
jen každý viděl, jak v televizi kalhotky si dopíná,
i záhadná krejčová – Recidiva, Zarděnka,
co k ránu odmítla sex s těhulkami,
byť o tom slyšela z minulého života,
i Henochovo-Schönteinova purpura,
i dáma, co nebyla spokojena se svým chlebem,
a v tramvaji brumlavě mu nadává.

Tady vás potkávám, kamarádi,
SKARABEOVÉ ZE ZLATA,
vaše blyštivé kostry vylézají na povrch Palackého náměstí,
z vašich holek budou se tahat vlajky a kalhotky,
ach, jak krásná demonstrace, jak lepkavá účast.
Bijte bohaté, neslo se náměstím zprava, zleva.
V rozechvělých představách jsem si přál
být levicový terorista, někdo jako Carlos
anebo Holger Meins,
chtěl zabít ministra Drábka, spáchat atentát.
Rázem jsem se ale sobě musel smát,
i celé angažované poezii. Nasrat na Buddeuse,
Těsnohlídka i oplešlého Štengla.
Vždyť jen tak vlaju a dál chci pohlávat
v državách dřevěného města-těla.
Co rozumím hvězdou cizoložství například?
Ve světě bylo mnoho sexu, ale žádná hvězda,
rozpouštějící se v překližkových peřinách.
Vím, že tu nelze žít, kamarádi.
Kde spí naše slastné Jinde?
Musel jsem se ptát.
Kavárny se zahrádkami ubíhajícími,
jako když se zdvihne kamera.
Křičící fontány, šustivé úprky
od řinčících plotů, usínání v cizích bytech,
daleké koncerty až na rozpad.
Planeta zahyne – vždyť zbývá
jen zmrzlý pohled do zrcadla
na naši vlastní krásnou tvář,
jedinou, která nás vždycky milovala.
Jestliže můžeme nebýt, kde jen to dokázat?
Hamburg, Palermo, Berlín nebo Beograd.
Budoucí zatopená města, na něž se
snáší kosmický sníh, sopečný spad.
Toto je vyzvání na cestu, ale jak to,
že jsem to já, který vyzývám?
Kamarádi, vy musíte jít, já však zůstat.

Přemýšlel jsem o svém životě.
Můj život. Vydýchaná kancelářská kobka.
Pokládám hlavu na černý plast klávesnice.
Zapisuji se do archu docházky a potom utíkám.
Pach terpentýnu a ředidla v Husově ulici.
Bílí lakýrníci v bílých dodávkách.

V Kaprově ulici 10 huňatých holek
v maskách psů z reklamy,
na rohu Valentinské 10 pejzatých židů
pod dohledem revizorů vytahuje průkazy.
Za sklem zastávky chlap nevybíravě si zadek utírá.

A pak se stalo. Objevil se Mesiáš.
Šel z dolního konce Václavského náměstí,
smutná žhnoucí snědá hlava, pokrýval ji matný prach.
A tělo měl poseto mincemi různé ražby.
A v pootevřených ústech, jaká v nich zela otázka?
A míjel Kenvelo, a míjel McDonald.
A staré ženy, babky a tetky s rukou na ústech v ohromení
loudaly se za jeho zlatým krokem,
a on našlapoval vzpřímeně
a sundával zlaté kroužky z prstů,
a dovolil všem, aby se jej mohli dotýkat.
A všichni se dotýkali a on trpělivě držel a rozevíral dlaň
a ukazoval zlatým nehtem.
Čepice-koruna zářila ve všech směrech.
JE NADÁN TAKOVOU MÍROU INTELIGENCE, ŽE SE MŮŽE
ROZHODNOUT,

ZDA DANÝ CÍL ZNIČÍ NEBO ZACHOVÁ
Stačilo jít po jeho boku a městu rostla nová pokožka.
Tam za hlavou ať září žlutý deštník,
pošeptal mi Mesiáš, Jakube, cosi se děje,
když z pouhých jmen, skládají se náhle těla.
Už nemáš čas.

Viděl jsem grilující páry, co zdvihly se
v předsmrtné křeči ze zahrad,
kam předtím obtloustle kanula jejich těla.
Vezmu vás s sebou, řekl, a přitom neotvíral ústa.
A potom zhasnul celou Stromovku,
nad níž vězela barevná šňůra.
Ústa Stromovky promluvila.
Lesklé talíře mimozemských hostů
nám přišly požehnat. Nestačilo mi vzdělání
a snil jsem o nové Praze, ale planeta-město
zatím vychládala, kamarádi,
byla to kovová tyč anebo olověná bání?
Prázdné světlo uprostřed plného temna.
A pak se stalo. Nocí se nesly zprávy
z horkem vytlučeného okna.
Ulice houkajících sýčků, řekl Mesiáš,
špinavé podlahy a paty, řekl Mesiáš a pak už jen dlouze spal
a neměl se k probuzení a dlouze dýchal
a chrápal ten Mesiáš,
jehož svět zakládal se mi pod nohama.
A KROKODÝLÍ KŮŽE LETNÁ se rozhýbala.
Za otevřeným oknem tekly hlasy jako led

794 SLOVA O POEZII

MICHAELA KEROUŠOVÁ: NEMÍSTNOSTI. ZA TRATÍ, BEROUN 2011

794

Michaela Keroušová (nar. 1987 v Praze) je úspěšnou účastnicí několika básnických soutěží (mj. kadaňské Křesadlo, Ortenova Kutná Hora nebo Literární soutěž Klementa Bochořáka) a její *Nemístnosti* jsou ukázkou toho, co píše a dělá. Že už má nějakou tu zkušenost se psaním, že vystudovala obor Tvorba písňového textu na pražské Ježkárně a hlavně že při přípravě knížky měla z čeho stavět a chtěla to ukázat. Takže střední část sbírky – zhruba od strany 21 do strany 30 – jsou „tak trochu“ písňové texty, které se zbytkem sbírky nemají moc co do činění a které bych klidně postrádal nebo je s lehkým srdcem dal do jiné sbírky. Navíc, s rýmy, je to jinačí boj a ten zatím Michaele Keroušové moc nejde: „*Sněží bílou nemocnicí / Ztuhlý stromy – jeřábníci*“ (b. *Nemocnice Krč*) nebo „*Jan tiše chodí po baru / a s ohledem zhasne automat / Čeká na kohoutí fanfáru / aby moh' štamgasty zacloumat*“ (b. *U Jana v baru*). Jistější si je básnířka samozřejmě ve volném, prozaizovaném verši.

Její debut je chrlený a drmolený, jako by se snažila, aby to všechno bylo rychle řečeno, vyzvráceno a vyplíváno. Podává si tu ruku něco, co bychom mohli z důvodů spíše tradičních nazvat „beatnickou“ poezií (jenže to někdejší scatování do rytmu už je trochu vystydlá kaše, nemyslíte?), s něčím, o co se snaží každý hiphoper nebo účastník slam poetry. Sympatické je, že si básnířka svoje *Bebička* – název jedné z básní –, která patří neodmyslitelně ke každému z těchto egomaniackých výstřiků, uvědomuje, a je schopná je reflektovat s vtípem a mnohdy

milou obrazností („*posílám vůni štrůdlu okama v plotě*“ nebo „*Parníky na řetězech boky proleželý / odevzdaně mlčej jako rezaví psi*“). Je to trochu romanticky dětské, hipstersky pubertální, takže se v těch metaforách střetávají silácké řeči, přečtené knížky a z nich vyčtená moudra, doplněné samozřejmě pohádkami. Proto ty všechny narážky na kočky Šklíby nebo na „caulfieldovský průstřel břicha“. Na dětské pohádky a romantické vize však navazuje čím dál tím méně romantická a nepohádková realita, aby se jejich střetem a křísnutím stala báseň.

Není to ale čtení pro každého a velký problém (nejen Keroušové) je v tom, že se tyto momenty čas od času ztrácí v táhlých chrleních. Není pak čas je vstřebat, jsou následovány dalšími a dalšími vodopády (pseudonápadů) a eskapádami (omšelých) citů. „*Už zase jsou tady obrovský přebytky,*“ čteme v básni *Sprintem* (jak jinak, že?), a to celkem dost přesně vystihuje minimálně jednu podobu básnířčina přístupu ke psaní. Fajn, ale napsat verše typu „*jsem smutný/smutná, i když si myslím, že jsem MC, ale světu kolem jsem Putna, že moje ego vole je mašina jako Titanic, ale večírek byl na nic a ty panic a z hranic všednosti se nevyvleču, i když s tebou peču*“ (pokračovat lze libovolně několik hodin a možná i dní) je jen a jen ukázkou určitého způsobu smýšlení o sobě a jisté grafomanie. S tím se nedá nic moc dělat, smát se tomu je asi podobné jako smát se dobré německé anekdotě.

Tou druhou podobou, skrytější, ale výraznější a „dělající básniřku“, je při-

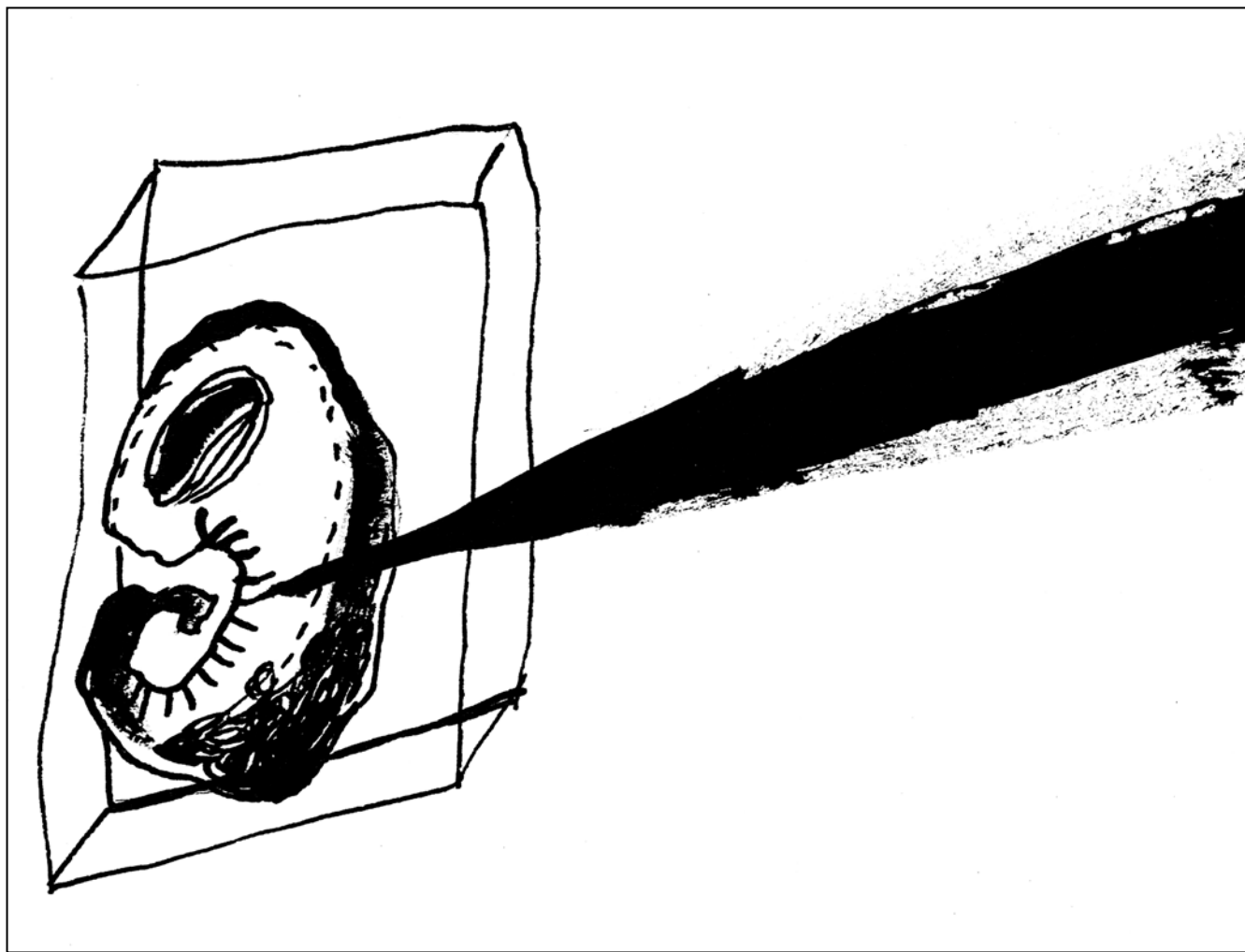
znaná snovost a její zatkání do jednotlivých básní. Možná právě ta je důvodem, proč o sbírce vůbec mluvit, protože jinak je jí podobných jako máku a jsou více méně zaměnitelné. Keroušová si totiž pouští do postpubescentní tvorby sen, aby ji vedl i do jiných zákrut než čistě beatnický tvrdý must. Tematizované snění, usínání, spaní, to všechno hraje roli v otvírání se rozvolněné a snům podmíněné logice: „*Po vlnách slanyho povlečení / postrkuješ svým*

dechem plachetnice“ (b. *Bloudění*). Básnířce se právě tady daří daleko srozumitelněji vytvářet svět, ku podivu právě tou nesrozumitelností. Opouští totiž paradoxně to zplanělé a v mnohém vymyšlené já, které představují básně beatnické, aby se dotkla ega, které uvolní snem, podvědomím a trochou té nezávazné imaginace a neřízenosti. Tam, kde se nejméně kontroluje, tam má svůj cíl. A pokud se ho bude držet a něco s tímhle zkoumáním a hledáním v sobě dělat, budeme tu mít za pár let hodně originální autorku. V tuto chvíli se klube a je ve vleku mnohých póz, které jsou pro její vývoj asi nutné, ale pro zbytek světa zbytečné, naivní nebo směšné.

A ještě podotek stranou sbírky: Roste nám zajímavá skupina autorů, kterou bych si sám pro sebe nazval třeba *Generace 87* (podle roku narození), ačkoliv v poetice je to každý pes jiná ves – Jan Těsnohlídek, Barbora Štanclová, Ondřej Hanus, Kamil Princ, Irena Velichová, Michaela Keroušová... Když k nim přidáme třeba Jakuba Čermáka (ročník 1986) nebo Lucii Hyblerovou (narozena v roce 1988), nemám o českou poezii v dalších letech obavy. Někdo se na to vykašle a jiný zplaní, ale budoucnost vypadá z této strany docela nadějně.

A ještě k tomu nějaké básnické knihy z počátku roku: Inu, nic moc, povánoční únava a inventura probíhá i zde. Takže jenom sbírka Lubomíra Jaroše *Tři balady o bludné lásce* (nakl. 1. Lužická).

Michal Jareš

Helena Čubová, kresba

a měnily se v barevné spršky
a proklouzávaly skrz modře zářící
plechové střechy, odkud nebylo lze utíkat.

A mezitím svářeči na nábreží rezavým ohonem
leptají zdi a jejich žlutý deštník proti slunci
v noci lesklé a kyselé jak angína.

A pak se stalo. Vyhlédl jsem z okna,
ale neviděl žádné postavy, jen blyštící se chlad
a modrou záři zaprášených cizokrajných stromů,
a trasy ulic rozžhavené do všech stran,
a nikde už nebyl svět, jen druhý příchod
a tajemství zvolna rozsvícených oken,
když oblepeni sladkým pylem léta
hledáme něco víc než jen prstoklad
vnitřně zatopené Prahy, kde není možné
přestát noc v mateřských znaménkách
a kde se během odpařených odpolední
ke zpocenému tělu uléhá.

Nepravý, nezjevený Mesiáš, nikým nevyslaný,
nemohl spasit DOROST PRAHA,
nemohl odbavit politiku do chřtánu
vesmíru, který nám s pískáním zel na hlavách,
mohl však učinit poušť z kusu planety-města,
– a tak se i stalo, planeta poslouchala.
Drolil se vesmír, Letná, drolila se ulice Šmeralova.
V polévce města rozpouštěl se Mesiáš.

A já utíkal z křoví dětství do křoví nemoci
a naivně jsem věřil, že mohu zachovat si tvář
i světit tváře druhé, že mohu zbožňovat
na sever od logiky, učit se nové geometrii jazyka
od putujících děvčat,
ale místo toho začínal jsem lhát.
Nazřel jsem život jako marný a nutný
a nemohl jsem spát, a nepřivedl ničí život k varu,
a svůj postupně ztrácel za plisňových večerů,
kdy lež se sladce odvíjela
a dotkla se mého pyje, mé hrudi i intelligence,

jež ležela ve mně zkostnatělá
a byla jeden průsvitně trpký jed.
A led proměněný ve světlo nemá dlouhého trvání,
nemá žádného trvání, o tom panuje
jediná shoda, naposled pošeptal mi Mesiáš.

A jsme tu zas náhle všichni. Přišlo léto? A kdo se ptá?
Špičkou deštníku klepl jsem o potrubí metra.
Hospody zůstaly prázdné před koncem světa.
Prázdný Konvikt. Indigo. Café 14.
Z mozku mi zbyla vysušená vesta.
Je zase neděle. Pondělí brzy rozvěsí svá hesla.
Kamarádi, LAKÝRNÍCI MĚSTA,
proč mlčíte v bílých dodávkách?
Byly to vaše holky, které otáčely knoflíky na povrchu města.
Byly to vaše holky, které dokázaly jít, ale já to nedokázal,
a nemohl se vzpírat podivné žluté době,
pojmenované Yellow Umbrella,
celý ten chaos, znak a zmar,
kdy z pouhých těl mizela náhle jména
(jméno Darina) a vesmír zůstal sám.

Kamarádi, toto není vyzvání na cestu.
Nečekají nás nová města.
Žádný Hamburk, Palermo, Berlín nebo Beograd.
Kde spí vaše slastné Jinde?
Tam můžete pobývat, já ale musím jít,
i kdyby se mi měla smát celá vnitřní Praha,
jít zase po nábreží a všechnu práci dokonat,
zanechat klubka větví, hlíny, blesků a drátů vyžírkům města,
a znovu, znovu milovat Recidivu, tu nepokojnou Zarděnku,
udělat ze své hlavy náhodu, náhoda ať je krásná svatá hlava.

Jakub Řehák (nar. 1978 v Uherském Hradišti) vystudoval VOŠ filmovou ve Zlíně. Básně prezentoval na internetovém serveru *Totem.cz*. Vedle vlastní tvorby publikoval recenze i eseje o poezii v *A2*, *Kontextech*, *Souvislostech* či *Tvaru*. Spolu s Miloslavem Topinkou byl editorem antologie *Nejlepší české básně 2010*. Knižně vydal básnickou sbírku *Světla mezi prkny* (2008). Žije v Praze.

VÝLOV

JAKO V SEN JMÉNEM JACOBSEN

Korálky pojaté jako spirála ze ztupených onomatopoicky pojmenovaných zbraní

Zelená je barva obálek *Ottovy světové knihovny*. Nebo myslíte, že je šedá? Mně připadá zelená, už kvůli Humboldtovým cestopisům v ní vyšlým, protože v Humboldtově muzeu v Berlíně stojící kostra *brachiosaury* je nejvyšší smontovanou kostrou dinosaura na světě, k loňskému roku 13,26 metru (takto napsáno to vypadá, že pořád roste), kterou našel v tanzanském Tendaguru dr. Werner Janensch, jehož jméno zní žlutě, ale když ke žluté přidáte modrou – a nenechám si vymluvit, že Afrika je i modrá –, máte zelenou. Zelená je barva obálky třetího svazku *Ottovy světové knihovny* (Q. E. D.), jímž je knížka sonetů Jaroslava Vrchlického *Portréty básníkův*. Nyní si ukážeme, jak souvisí vousy, které měli všichni tři autoři uvázli v síti při tomto výlovu (nebo trawlu, chcete-li si připomenout u nás tak málo vydávaného B. S. Johnsona, skorojmenovce Sira Harryho Johnstona, který spravoval oblast západně od Tendaguru) s jinými – přísně literárními ovšemže – věcmi.

Uhranutí Jaroslava Vrchlického (byť třeba uhranutí vskryté) díly autorů dekadence, kteří byli cizí jeho senzibilitě, zapřičinil fakt, že byl bytostným básníkem, jak mi napsal autor *Medových kuželek* (chvilí jsem si představoval, že jde o kuželky Maurizia Meda), když jsem si z Vrchlického vypsál „Každý myslí, že může »odkoukati« tajemství básnického tvoření, každý chce být poetou. Je dobře ukázati, že jsou ještě jiné cesty v umění, nedostupnější než obyčejné rýmování, že jsou individuality, jimž nejde o vytištěné jméno v časopise nebo o vydanou sbírku, že jsou duchové tvůrci, kteří obětovali celý život několika básním, jen když postihli v nich něco nového, vyslovili něco neobvyklého.“ (1886, o „poesii úpadku“, rozměj dekadenci) Kolik tvůrců říká o obětování života několika básním totéž: od Benna přes Halase až po... Co říká Sokrates o srovnání umělce-řemeslníka a umělce šilícího?

Začátek Vrchlického sonetu LVII. *Jacobsen* říká, že „ke dnu všeho se nejlip poesii vnikne“. Na chvíli jsem viděl **Jense Petera Jacobsena**, který byl nejen básníkem, ale také znamenitým přírodovědcem, především botanikem, jak se prochází vodou okolo ostrůvků Anholt a Læsø a v kníru se mu zachycují chaluhy a řasy rostoucí z mořského dna, kde čerpá i inspiraci pro svá díla: český výbor ***Dva světy*** (SNKLU, 1963) je tak

krásný! Déšť na začátku *Mogense* je jedním z nejúchvatnějších, který kdy přšel v mé knihovně: svačce vylévají vodu na hlavu kopřivám, „tlustí, černí lesní slimáci se blaženě plazí po zemi a s uznáním se dívají k nebi“ – je v tom něha jak v Novalisově „...veverka, kočkodan, papoušek a hejl se všemožně snažili ho rozptýlit... Husa vyprávěla pohádky, potok do toho drnká baladu...“ a v tom „černí lesní“ dotyk Kiplinga – mýtotvorce; není divu, že Jacobsen ovlivnil tolik lidí, mezi nimi i Lawrence, kterého si nechám na konec.

A Mogens a Thora, která se tak radovala z malého huňatého štěněte! Ten den, kdy jsem si koupil *Portréty básníkův*, koupil jsem si i *Dva světy*; a když jsem šel toho dne spát, za mým plyšovým jedenatřicetiletým Tygrem ležela kniha ***Mystérie Knuta Hamsuna*** (Odeon, 1982). Otevřel jsem si ji schválně na této větě, abych usnul v tercíně synchronicity: „... a o něco později, když šel po náměstí, zaplatil deset korun za malé rezavé štěně, které vzápětí daroval hostinskému. Štěněti dal lidem pro smích jméno *Jakobsen*, navíc bez ohledu na to, že šlo o fenku.“ Ve starším Dyrynkově překladu (*Hejda a Tuček*, 2. vydání, 1920) stojí: „*Psík byl pokřtěn pro obveselení všech lidí »Jakobsen«, přesto, že to byla čubka.*“ Nemůžu se zbavit dojmu, že to Jakobsenovi (slečně) vůbec nevadilo.

Než všechny nitky svážu do mnohobarevného uzlíku: v *Mystériích* překládá Dyrynk „*Napoleon III. ostatně neměl tak zelený vous*“; v novějším překladu pak stojí „*Napoleon třetí neměl totiž tak zelené fousy*“. Mám rád toto rozlišování na vousy a fousy: u „toho dobytka Badingueta“, totiž císaře (originál dobytka, *salaud*, jsem si zcela nesprávně přeložil jako salát; hlávkový, zelený – ach, sny!), nedokážu posoudit, co je případnější, na to se známe málo; ale řeknu vám, že píše-li Ludvík Souček v *Runě Rider* „*Houfy vážných, zčásti i fousatých vědců...*“, je to tak na místě, že ti vědci jsou ještě vědecktější. – Pokud chcete usnout žlutě, pořídte si knihu o Lakhnaú (proč se v Sherlocku Holmesovi toto a další jména netranskribují česky?) se zeleným přebalem; nebo vyzkoušejte usnout u knihy o Zuluech – jejich asagaje se jmenují *iklwa* podle zvuku, jež vydávají, když jsou nepříteli vytrženi z těla. Právě Zuluové císaři (zelenovousému?) zabili během anglo-zulské války syna Ludvíka.

A tak tři Jacobsenové, vousy a zelená barva tvoří jakýsi oblouk: oblouk do dalšího roku, v němž si nelze než přát, abychom podle duhy došli jako Lydie a Tom ze stejnojmenné knihy až k hrnci duchovního zlata, díky němuž si uvědomíme svá křídla a budeme létat v sérii brilantních, radostnosložých lopinků.

Miroslav Fišmeister

POVÍDKOVÁ PRVOTINA MICHELA FABERA

**Michel Faber: Někdy prostě prší
Z angličtiny přeložil Viktor Janiš
Knihy Zlín, Zlín 2011**

Michel Faber (nar. 1960), současný prozaik poněkud zamotané holandsko-australsko-skotské provenience, je českému čtenáři znám díky třem již dříve přeloženým titulům. Nyní se k nám dostává sbírka povídek, již Faber vstoupil do literatury, a to značně opožděně, až ve svých devětatřiceti letech. Na první pohled se zdá, že je to soubor značně různorodých textů, prostě sebraná žeň dvou desetiletí, po která sice talentovaný mladý muž psal, ale neodvažoval se publikovat. Střídají se tu povídky realistického ražení a sociálního zaostření s fantastickými hříčkami, v nichž autor rozehrává své nevšední nápady a překvapivé úhly pohledu na skutečnost. Některé texty se hned napoprvé zadírou hlouběji, jiné působí jako banalita. Při pozornějším pohledu však zjistíme, že ve sbírce lze nalézt jednotlivé hledisko a že Faberův svět v ní postupně krystalizuje do zřetelných obrysů. Máme tak možnost nahlédnout do spisovatelovy dílny, která je poměrně slušně vybavená, a zároveň si uvědomit, v čem spočívá podstata Faberova sdělení, totiž jak tento autor vidí, cítí a předvádí život.

Ze stěžejních textů sbírky je patrné, že v centru Faberovy pozornosti stojí lidé nějakým způsobem znevýhodnění, postavy,

kteří se buď přímo ocitly v tíživé situaci nebo se prostě těžko smířují se svým postavením, ať je to cokoli. Zvláštní úlohu mezi těmito postavami hrají děti či adolescenti konfrontovaní s otázkami, k nimž ještě nedozráli. Na to jako by chtěl autor zvlášť poukázat. Až dojemná je naivita, s níž chce třináctiletá Margo z povídky *Skládání účtů* vyřešit nebezpečí hrozícího umělého potratu, když ji do jiného stavu přivedl její vlastní či nevlastní (kdo ví?) otec; je jí jasné, že musí utéct z domova, ale současně ví, že tam nemůže nechat nemohoucí babičku, o kterou by se ledabylý otec nepostaral. Naivní je i pubertální chlapec Scott z povídky *Někam do tepla a pohodlí*, který sice dokáže v obchodě ukrást pornočasopis, ale už nechápe, že sestru vzápětí doprovodil na potrat a z čeho pak pramenily její následné potíže. Z těchto textů zaznívá soucit se zranitelností nevinných vystavených syrovému světu konce 20. století. I známky otrlosti či zdánlivé cyničnosti dospívajících, které jsou jakoby v rozporu s jistým idealismem starší generace, nejsou ničím jiným než obranným gestem vůči světu bez příkras: tak jedná Katarzyna (*Pidgin američtina*), denně vystavená oplzlým poznámkám štamgastů ve strýcově restauraci, tak jedná osmnáctiletá „gotická“ Lydie v pouštní vyprahlosti nehostinného koutu Afriky.

Zřejmě nejsilnějším textem celé sbírky je povídka úvodní, která dala název celé sbírce. Může se zdát, že do ní autor vtěsnal snad až příliš mnoho, těžko však lze popřít, že veškeré motivy skloubil mistrně a zcela organicky. Pří-

značně se odehrává v zastrčené skotské vesnici, kam přijde Frances na zástup za učitelku, která z nějakého důvodu musela své místo opustit. Text si udržuje napětí a postupně graduje až k odhalení pravého, krajně brutálního důvodu učitelčiny absence. Frances se jakoby kouzlem dokáže proměnit v ochránkyni dětí ve své třídě, a přitom ve svém soukromém životě trpí neochotou partnera mít společné vlastní dítě. Tak jako v některých jiných textech tu tímto způsobem vzniká ještě jiné napětí než to, které je dané záhadnou zápletkou, a sice napětí mezi soukromým a veřejným prostorem, či přímo mezi vnitřním a vnějším životem postavy. Vytváří se tak dvojí významový plán a ten je navíc podpořen volbou názvu: v povídce opravdu prší, dokonce tak, že se promáčí domek, v němž Frances se svým přítelem dočasně bydlí, ale ve skutečnosti jde o jiný déšť. Někdy prostě prší, anebo přesněji podle originálu, někdy přece musí přijít déšť, který se stane závlahou plodnosti a současně i očištným prostředkem, nevyhnutelnou katarzí. Podobně i v jiných povídkách: „*krusta pekla*“ není jenom domorodý název pouště, ale i vnitřní pocit Ivanky, Lydiiny matky, která marně touží po skutečně odevzdané lásce svého muže, již by mohla nahradit ztrátu dvou dětí; *Tunel lásky* není jenom jméno melbournského pornokina, ale i romantická touha po sblížení mezi vypravěčem Mikem a jeho protihráčkou Karen. Faber, sám podle všeho bytostný romantik a idealista, prostě vypráví příběhy, v kterých se zdánlivě nic neděje, ale přitom jsou plné významů.

s obtížemi právě při testu verifikace těmito jevy a událostmi.

Autorova koncepce založená na obrazném pojetí jazyka, na základních tropech, jako je metafora, metonymie, synekdocha a ironie, je problematická již samotným propojením typů jazykových obrátů založených na rozdílných principech: na jedné straně jsou to obraty spočívající ve změnách rozsahu téhož pojmu (synekdocha, metonymie), na druhé straně metafora a ironie, které německý teoretik Heinrich Lausberg označil ve své knize *Elemente der literarischen Rhetorik* (1967) jako tzv. *Sprung-tropen*, v nichž je účinek založen na přeskoce mezi původním a přeneseným významem na základě analogie nebo kontrastu. Vůbec se zdá, že Whiteova teorie spočívá v abstraktních základech pracujících s poměrně jednoduchým čtyřčlenným systémem kategorií, jichž používá k rozlišení vysvětlujících strategií historiografie: prostřednictvím formálního argumentu (formismus, organicismus, mechanismus, kontextualismus), konstrukce zápletky (romance, komedie, tragédie, satira) a prostřednictvím ideologické implikace (anarchismus, konzervatismus, radikalismus a liberalismus). Kategorie, s nimiž pracuje, se totiž hodí spíše k analýze filozofie dějin než pro rozbor konkrétní historiografické práce.

U nás existuje učenlivý následník amerického autora; je to historik Milan Řepa, jenž aplikoval Whiteovy myšlenky na českou historiografii 19. a 20. století (*Poetika českého dějepisectví*, Host, Brno 2008). Jakoliv je jeho práce důkladná a poctivá, její výsledky nakonec – tak jako závěry, k nimž dospěl jeho vzor – zřetelně potvrzují, že sledování uměleckých prvků v pracích čelných historiografů světového i českého původu má nakonec pouze dílčí význam. Dílčí v tom, jak ukazuje, že mohou existovat jisté průniky beletristických postupů do odborné činnosti historiografů. Ty nicméně nejsou s to zastřít přínos objevených historických poznatků, které tvoří podstatu jejího vlastního kulturního významu přesahujícího dobu vzniku a nezávislou na dobově omezených (a někdy dokonce i mylných) poetických či ideologických konceptech, v jejichž rámci vznikaly.

Aleš Haman

METAHISTORIE – POST-STRUKTURALISTICKÁ KLASIKA

**Hayden White: Metahistorie
Z angličtiny přeložil Miroslav Kotásek
Host, Brno 2011**

Nakladatelství *Host* neúnavně zásobuje naši odbornou veřejnost z oblasti společenských věd překlady zahraničních prací (převážně z angloamerické oblasti), tu čerstvými, tu již mírně obnošenými. V poslední době to je práce amerického historika a esejisty Haydena Whitea z roku 1973, která vyšla s názvem *Metahistorie*. Předpona „meta“, v řečtině nesoucí řadu významů, znamená mimo jiné i „potom“; pokud bychom se přiklonili k tomuto významu, mohli bychom titul Whiteovy práce přeložit ve významu „posthistorie“, který by naznačoval souvislost s myšlenkovými proudy postmoderny. Mohlo by nás k tomu vést i autorovo základní pojetí historiografie, jež chápe historické dílo jako „*jazykovou strukturu ve formě diskurzu narativní prózy*“. Zvláštnost tohoto narativního diskurzu spočívá v tom, že jeho cílem je „vysvětlovací účinek“, jehož historik dosahuje pomocí různých strategií. Autor *Metahistorie* rozvíjí různé způsoby vysvětlení – nikde však není výslovně řečeno, co je předmětem onoho vysvětlení; jsou to události, vymezené historickým polem, je to smysl dění, k němuž průběh událostí odkazuje, nebo jsou to historikovy závěry, k nimž dochází na základě své analýzy událostí? To však nejsou jediné otázky, které ve čtenáři kniha vyvolá. K základním patří problematika vztahu historiografie a beletrie (umělecké literární fikce). V autorově pojetí totiž obě oblasti – vyjdeme-li z jeho vlastní definice historiografické práce – splývají pod společným jmenovatelem narativnosti.

Je však možné propojit tak odlišné oblasti, jako je fiktivní beletristická próza a odborná práce historiografa, na základě skutečnosti, že oba používají vyprávěcího výpovědního způsobu? Tuto myšlenku již odmítl Paul Ricoeur a další kritici Whiteovy koncepce historiografie. Příznačná pro způsob uvažování autora *Metahistorie* se mi jeví pasáž jedné z poznámek připojených k úvodu. White v ní při srovnání Gombri-

chova a Auerbachova pojetí reprezentace skutečnosti napsal: „*Obě díla* (Auerbachova *Mimesis* a Gombričov *Příběh umění*) *se obracejí k společnému problému – k povaze reprezentace »skutečnosti«*. Ani jeden z nich se však nezabývá analýzou zásadního pojmu *reprezentace* historické, i když oba přijímají *cosi, co bychom mohli nazvat »historickým smyslem«, za ústřední stránku »realismu«* v umění. V *jistém smyslu jsem jejich formulace převrátil. Oni se ptají: Jaké jsou »historické«* součásti *»realistického«* umění? Já se ptám: Jaké jsou *»umělecké«* prvky v *»realistické«* historiografii?“ (str. 16). Základní problém autorova sylogismu spočívá v tom, že otázka neodpovídá povaze předmětu; Auerbachova i Gombrichova práce se zabývala otázkou reprezentace skutečnosti v umění, kdežto autor *Metahistorie* si klade otázku uměleckých prvků v oblasti mimoumělecké. Zbývá ovšem se ptát, k čemu má zjišťování „uměleckých“, tj. ve Whiteově pojetí fiktivních „prvků“ má sloužit?

Výchozím stanoviskem amerického autora je totiž zřejmě teze, kterou postmoderní historické myšlení přejalo z *lingvistického* obratu ve filozofii, jenž položil neprostupnou bariéru mezi jazyk a mimojazykovou skutečnost. Skutečné je jen to, o čem se dá mluvit (jak pravil klasik Wittgenstein), o nevýslovném se dá jen mlčet. Z důmyslné filozofické konstrukce vypadl ovšem jeden důležitý článek – praxe (nemluvě o metodě falzifikace) umožňující ověřit skutečnost (nebo aspoň plauzibilitu) řečeného. V případě historiografie mohou zastoupit verifikační funkci dokumenty svědčící o praktických důsledcích lidských aktivit, jež se udály v historickém čase. Současná historiografie ovšem propadá nástrahám relativismu, jenž zpochybňuje ontickou závažnost nejen interpretace dokumentu, nýbrž i historického faktu samého. Jak interpretace, tak fakt sám jsou považovány za konstrukty historiografické koncepce, za výsledek historiografovy konceptualizace. Z tohoto hlediska je ovšem obtížné dospět k uspokojivému, tj. k nutnému a dostatečnému *popisu* a výkladu historických jevů a událostí, jakými byly například nacistické koncentrační tábory, respektive sovětské gulagy. Není proto náhodou, že Whiteovy „umělecké“ koncepty historiografie se setkaly

V omezené míře to platí i o povídkách fan-taskních. V nich se však bohužel více projevuje autorův sklon k alegoričnosti, která někdy působí banálně. Takovému vyústění se Faber ostatně nevyhne ani v povídkách, ve kterých je fantaskno přítomno nanejvýš přeneseně, jako je *Půl miliónu a zázrak*. Oceněná postapokalyptická fantazie *Ryby* tak svojí průhledností spíše zklame: motiv opresivní sekty Církve Armagedonu a vzduchem plujících kosatek útočících na ruiny kostela je snad až příliš přímočará kritika degenerace duchovního rozměru člověka v současné civilizaci. *Slečna Koulová a slečna Luntová*, groteska o tom, kterak extrémně rozdílný postoj k jídlu nakonec zahubil dvě velmi podobné krásné mladé ženy, může být chápána jako bizarní alegorie těhotenství, avšak o jejím smyslu se asi lze jen domohovat. Na rozdíl od *Červené míchačky s betonem*, která svým důrazem na nemožnost uniknout vlastní posedlosti spojuje texty fantaskní s realistickými (jakkoli je třeba být u tohoto pojmu zdrženlivý).

Pro toho, kdo se dosud s Faberem neseznámil, je sbírka *Někdy prostě prší* dobrou průpravou. Potěší autorův smysl pro humor, robustnější výraz (dobře vystižený i v překladu) a především jeho pronikavý, citlivý pohled na méně okázalé stránky života. Kdo Fabera zná, může český překlad jeho prvotiny brát jako další předstupeň k vydání autorovy dosud nejambicióznější prózy, rozsáhlého románu *Kvítek karminový a bílý*.

Zdeněk Beran

INZERCE

DIVADLO NA

Zábradlí

ÚNOR

ČÍ JE TO MĚSTO? Sezóna 2011/2012

1.st/Vernisáž výstavy Milana Davida / 16.00
2.čt/ UŽ TO PRASKLO?! / EKNG / 17.00
3.pá/ ČESKÁ VÁLKA / M. Bambušek / režie D. Czesany
4.so/ KDE DOMOV MŮJ / scénické čtení / EK
6.po/ zájezd / Třebíč
7.út/ TOYS FOR BOYS / EKNG
8.st/ UBU SE BAVÍ / J. Havelka a kol. / režie J. Havelka
9.čt/ ASANACE / V. Havel / režie D. Czesany
10.pá/ LOUIS A LOUISA
D. Gieselmann, K. Schumacher / režie J. Nvota
11.so/ ORESTEK / Euripidés a kol. / režie J. Frič / DENIÉRA
12.ne/ ČÍ JE TO MĚSTO? / beseda / Host Pavel Štingl
13.po/ KOMPLIC / F. Dürrenmatt / režie D. Czesany
14.út/ SPACÍ VADY / R. Denemarková / režie S. Radun
15.st/ SARABANDA / I. Bergman / režie J. Pokorný
16.čt/ ZÁZRAK V ČERNÉM DOMĚ
M. Uhde / režie J. Nvota
17.pá/ PLATONOV JE DAREBÁK!
A. P. Čechov / režie J. Pokorný
18.so/ ASANACE / V. Havel / režie D. Czesany
19.ne/ IDOLLS + KONCERT / Divadlo DNO / EKNG
20.po/ PÍSKOVIŠTĚ / M. Walczak / režie J. Pokorný / EK
21.út/ DOMOV MŮJ / J. Pokorný / režie D. Czesany
22.st/ ASANACE / V. Havel / režie D. Czesany
23.čt/ AMBRÓZIE
R. Schimmelpfennig / režie D. Czesany
24.pá/ DOMOV MŮJ / J. Pokorný / režie D. Czesany
25.so/ ČÍ JE TO MĚSTO? / beseda
Host Jiřina Šiklová a Ivan M. Havel
26.ne/ NOSOROŽEC / E. Ionesco / EKNG
27.po/ UBU SE BAVÍ / J. Havelka a kol. / režie J. Havelka
28.út/ ASANACE / V. Havel / režie D. Czesany
29.st/ KOLONIE / L. Ferenzová / režie L. Ferenzová

Pokladna otevřena: po – pá 14 – 20 • Tel: 222 868 868
rezervace e-mail: pokladna@nazabradli.cz •
www.nazabradli.cz • Anenské nám. 5 • 115 33 Praha 1
Začátky představení v 19.00, není-li uvedeno jinak.

DEVATERO BADATELSKÝCH POVÍDEK

**Björn Larsson: Filologův sen
Ze švédštiny přeložila
Helena Stiessová
Dauphin, Praha – Podlesí 2011**

Prozaické knihy Björna Larssona (nar. 1953) se svojí popularitou rozhodně nemohou poměřovat s věhlasem jeho krajana a jmenovce, původce fenoménu skandinávského thrilleru Stiega Larssona. Samozřejmě toto konstatování ještě nic neříká o samotné kvalitě jeho textů, z nichž do loňského roku bohužel nevyšel česky ani jeden. Teprve zásluhou překladu Heleny Stiessové a nakladatelství *Dauphin* se podařilo vydat povídkový soubor *Filologův sen*, který byl v originále publikován v roce 2008.

Larsson působí na univerzitě v Lundu jako profesor romanistiky a jeho velkým koníčkem je námořní plavba, on sám dokonce vlastní menší plachetnici. Literatuře se začal věnovat na začátku osmdesátých let, debutoval souborem kratších textů *Splitter* (1980), avšak teprve v další dekádě se stal uznávaným a oceňovaným spisovatelem. Dosud vydal deset prozaických knih, a to povídkových souborů i románů, z nichž nejzdařilejší je parafráze

známého Stevensonova románu nazvaná *Dlouhý John Silver* (1995).

Recenzovaný soubor tvoří tematicky uzavřený celek devíti textů, jež spojuje akademické prostředí. Vedle názvu o tom svědčí i trefný podtitul *Povídky o radosti z objevování*, naznačující autorovo pojetí vědy jako dobrodružné cesty srovnatelné právě s námořní plavbou, již Larsson tak holduje. Prozaik tímto souborem vstupuje na půdu univerzitního románu, žánru, jenž není v původní české literatuře příliš rozšířený, avšak především zásluhou oblíbených knih Davida Lodge dobře známý. Larsson se oproti podobně koncipovaným příběhům nevěnuje univerzitnímu životu, zahrnujícímu především styk učitelů s posluchači, a plně se soustředí na jedinou postavu badatele pohlcenou vlastním výzkumem.

Povídky působí na první pohled poněkud stereotypně, ať už tak soudíme podle jejich názvů (např. *O virologovi, který se chtěl blýsknout*; *O chemikovi, který předčil svého učitele* či *Filosofova zažije zjevení*), prozrazujících vědní obor i základ syžetu, či z jejich vstupních pasáží. Jejich struktura vykazuje ve všech textech totožné rysy: hned v úvodní větě se dozvíme protagonistovo jméno, záhy stručně poznáme jeho charakteristiku i věk a následně jsme obeznámeni s jeho výzkumným záměrem, jehož realizace tvoří dějovou kostru povídky. Všem

hrdinům je rovněž společná neutuchající horlivost a zanícení, s nimiž se věnují svému bádání. Všichni bez výjimky jsou svojí vědeckou činností pohlceni, ne-li postiženi, což mnohdy vede k jejich naprosté izolaci mimo odborné kruhy. Pokud vůbec měli čas založit rodinu, permanentní zanedbávání rodičovských a manželských povinností z nich učinilo samotáře, bezvýhradně ponořené do svého oboru. Věda tu není prezentována jako součást života, ale stojí proti němu.

Povídky se nijak neliší ani způsobem vyprávění, jež je podáno bez větších komentářů, události jsou popisovány věcně až suše, bez špetky vzrušení. Přísloušnou výjimku tvoří poslední číslo souboru *Spisovatel najde recept* s nevýraznou metatextovou rovinou reflektující autorovu uměleckou metodu. Příběhy jsou pokaždé zprostředkovány klasickým autorským vypravěčem, který má nad svými postavami veškerou kontrolu. Lineární vyprávění se odvíjí pozvolna, bez dějových zvratů či fabulačních násilností. Čím si tedy mohou Larssonovy texty čtenáře podmanit?

Na prvním místě je třeba vyzdvihnout laskavý nadhled, s nímž jsou komické figury nahlíženy. Nejedná se přímo o humoristickou literaturu, ač autor má podle mého názoru svým stylem velmi blízko k finskému prozaikovi Arto Paasilinnovi, který bývá za

humoristu považován. Ani on netenduje k velkým vypravěčským efektům a nevyvolává výbuchy smíchu, avšak při četbě jeho románů nám postupně vyvstává pobavený úsměv. Důvod nespíš vězí v příkrém kontrastu mezi nezaujatým, téměř analytickým stylem a komickým jednáním postav, jehož si přirozeně nejsou vědomy.

Právě nadsázka, s jakou prozaik reflektuje i své vlastní postavení vědce uprostřed univerzitního skleníku (a to nejvíc právě v titulní povídce), připisuje Larssonové knize moje sympatie. Autor nemá zapotřebí se svým postavám přímo vysmát a zkarikovat je, ale jemným rozvíjením příběhu naznačuje kontraproduktivnost jejich snahy dosáhnout vytyčeného cíle, snahy, jež se může leckdy zvrátit ve svůj opak a celý obor zničit. Ve dvou případech stojí na konci badatelova úsilí dokonce smrt a protagonisté se tak doslova stávají oběťmi svých vášnivých zájmů.

Larssonovu knihu neberme ovšem jako memento, nýbrž jako přátelskou radu: sobeckým preferováním odborného výzkumu ubližujeme nejen svým blízkým, ale především sami sobě. Prozkoumávat neobjevené jeskyně, vliv genetiky na homosexualitu či korelaci lidského a vesmírného vědomí sice může být užitečné, avšak nemělo by se stát smyslem života.

Erik Gilk

PÁKISTÁN MÁ ATOMOVOU BOMBU, BRIKCIUS TANČÍ

**Eugen Brikcius: Mesón el centro
Gallery, Praha 2010**

**Eugen Brikcius: Spouštění s milou
Gallery, Praha 2011**

Postava exulanta Eugena Brikcia (nar. 1942), někdy též Brikciuse, se znovu vynořila po posledním listopadovém převratu, tedy před více než dvaadvaceti lety, a nepominutelně zalidnila český kulturní prostor. Provokující básník, dávající o sobě vědět v neopakovatelných šedesátých letech, později režimem pronásledovaný, až nakonec končící v rakouském exilu, patří k osobnostem obdařeným ojedinělým kouzlem, k lidem, kteří vyzařují kladnou energii a motivují druhé k hravosti a pozitivnímu přístupu k životu. Za tím vším se ovšem skrývá renesanční znalost kulturního vývoje lidstva a hloubková orientace v jednotlivých uměních, nejen v literatuře. Alespoň tak se Eugen Brikcius jako osobnost nezávislému pozorovateli jeví.

Tentokrát pominěme nepopíratelný ohlas, který zde zanechal (spolu se svou manželkou Zuzanou) jako organizátor literárních výletů, tedy vycházek po Praze po stopách nejruznějších místních velikánů, jako byli Jaroslav Hašek, T. G. Masaryk, Franz Kafka apod., či tzv. ekumen, tedy setkání lidí nejruznějšího vyznání a společenského smýšlení u příležitosti diskuze o význačných osobnostech literárního a uměleckého světa. Setkání se dříve odehrávala v Malém sále Městské knihovny na Mariánském náměstí v Praze, nyní v Památníku písemnictví na Strahově, a loni byla věnována např. Stefanu Zweigovi, Ludwigu Wittgensteinovi nebo Františku Gellnerovi – s volným vstupem, protože performer Brikcius umí také sehnat na podobné akce potřebné peníze, ba i sponzorský nápoj se najde.

Tímto jsme se hladce dostali k oběma básnickým sbírkám, jimž se nyní chci podívat na zoubek. Jak je zřejmé, obě Brikciovy sbírky, *Mesón el centro* i *Spouštění s milou*, vydalo nakladatelství *Gallery*, vlastněné překladatelem a později i politikem Jaroslavem Kořánem, a kromě jednotlivých donátorů je podpořila hlavně Pražská plynárenská, a. s., což je kousek věru husarský,

protože „plynaři“ mají s básníkem Brikciem asi tolik společného, že se na jejich činnost dají snadno dělat vtipy. Je ovšem mnohem lepší, když se přebyteky ze zdraženého plynu věnují na něco takového, než kdyby šly třeba na fotbal. Plynařům tedy všechna čest!

Sbírka z roku 2010, která nese v názvu jméno jednoho z tehdy nově založených malostranských lokálů, je věnována Brikciově manželce, spoluorganizátorce literárních výletů i ekumen Zuzaně: „*V el mesónu dle bontónu / svlékám kabát z ostud / V rohu zboží / po němž bažím / Vyrožená hojnost / Boží zboží / hostu / svaté krávé / dojnost*“ – tolik v básni *Roh hojnosti v Mésou el centro*. Brikcius rýmuje lehce, někdy až příliš, přesto jsou jeho jazykové hrátky vynalézavé a opojné, a to nejen pro čtenáře, ale zřejmě i pro autora. Hned v následující básni, *El Centro revisited*, se dočteme: „*Když sním arsén / sním i lypén / probudím se / když to štípe... Když sním nesen / sním i sen / v němž jsem rovnou unesen*.“ Sám autor, opojený snadností svých veršů, se přirovnává k Nezvalovi. Ginsbergovsky nazvaná báseň (*Kvílení*) pokračuje v nezvalovském duchu: „*Namluvila / si mě víla / a ta víla / je tak vilná / že mi osířela dílna / a mé desky / nepopsané / přestaly mi / říkat pane...*“ V básni *Slávy Mína*, věnované Janu Kollárovi, opět „nezvaluje“: „*Když nomina jsou omina / slavná Mína je jak mina...*“, má však blízko i k veršům Jana Vodňanského: „*Jako umíněná Mína / nášlapně mi připomínáš / že hned zaskví se mi / na rtu / nebeský prach / tvého nártu*“, a dále v básni *Masérská kniha přísloví* – „*Pes se vrátil / k tomu co zvrátil / a vykoupané prase / válí se v blátě zase*.“ Osvěžující rýmováčky dokreslující optimisticky naladěnou osobnost básníkovu. Brikcius mnohdy i eroticky přitvrdí, protože však žijeme v době, kdy se „starým satyrům“ či „vilným starcům“ nikdo nesměje, jak bývalo zvykem v dávnych dobách, ba naopak, autorovi blížícímu se sedmdesátce erotika ve verších snadno prochází i u „plynařů“. Tolik tedy první básnická sbírka *Mesón el centro*. Slušně zredigovaná knížka postrádá předmluvu či doslov a záložky, pro neznalého čtenáře může tedy působit enigmaticky, ovšem v době internetu nic není ztraceno...

Spouštění s milou, věnované „*Stejnomenému synu Eugenovi*“, tento nakladatelský nedostatek napravuje. Básnická sbírka z loňského roku je opatřena alespoň doslo-

vem. Knížka milostné poezie je vyznáním manželské lásky druhé choti Zuzaně, kterou znají účastníci literárních výletů a ekumenických kolokvií jako na pohled pěstěnou manekýnku. Schválně říkám manekýnku, a ne modelku, protože v paní Brikcius/ové zbylo přece jen díky pobytu v Rakousku cosi starosvětského. „*Vida jak pod vodopády / voda padá na najády / beznadějně apatické / dal jsem přednost zlaté klíče*.“ S přitakáním manželskému stavu kontrastují libertinské rady synovi Eugenovi: „*Občas stáhnou kalhoty / dřív než pokušení zmizí / za cenu své nahoty / užívám si spíš té cizí / Nezištně se nežením / a vůbec ne z čisté lásky / nemanželské ležení / mezi řádné řadím svazky*.“ A pak se v tom

vyznejte! A opět na lehkou notu: „*Má diva / podivně mě / svádívá // Když je nahá / a já na ni / znenadání sahám / vadivě se / podívá*.“ Básník si je vědom možného konce své pozemské pouti, k této skutečnosti však přistupuje stoicky: „*Jak je chorým bardům vlastní / zbytky vín líže si z dásní // ... Jelikož je ale básník / v loži premortálně krásní*.“

Básník tančí na palubě „Titaniku“, nepripouští si okamžik ohrožení, který se jiným zdá být nebezpečně blízko. Eugen Brikcius, rýmuující česky, latinsky, německy a ve všemožných jazycích, žonglér se slovy, rozsevač dobré nálady, kulturního poučení a vtipu. Je to hodně, nebo málo?

Zdena Šmidová

PŘEDPLATNÉ

Vážení čtenáři,

**pokud Vám na Tvaru záleží, prosíme, předplaťte si ho.
Ušetříte tak čas, který byste investovali do jeho shánění, a nepatrně též peníze (5 Kč na jednom čísle).**

**Předplatné můžete věnovat i Vaším blízkým
jako dárek (s certifikátem).**

**Stačí málo, buď zavolat na číslo 234 612 398 či
234 612 399, anebo poslat svůj
požadavek a poštovní adresu na mail:
tvar@ucl.cas.cz.
Cena za jeden předplacený výtisk je 25 Kč
(objednat lze od jakéhokoli čísla).**

**Za Vaši věrnost a podporu děkuje
redakce.**

FOLKLOR – TO NEJSOU JEN KROJE!

Petr Janeček (ed.): Folklor atomového věku. Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti
Národní muzeum a Fakulta humanitních studií UK, Praha 2011

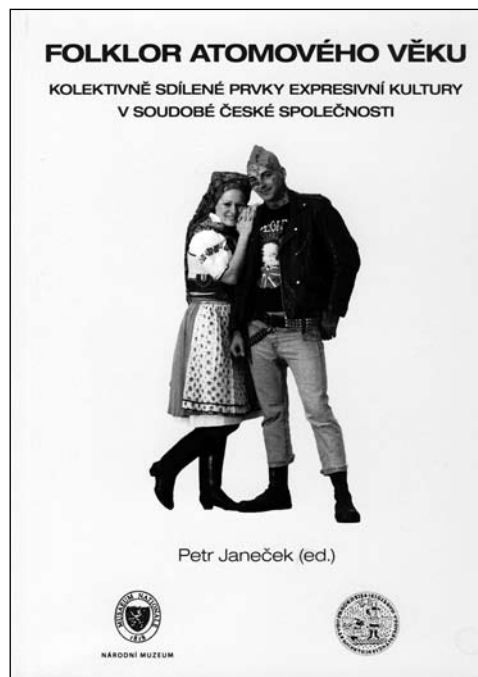
Od 19. století patří k základním pojmům etnologie folklor. Že ani po více než sto letech jako výzkumná kategorie nezestárnul, dokazují již delší dobu práce vedoucího Národopisného oddělení Národního muzea Petra Janečka. Podle něj se jedná o projev expresivního vyjádření kultury, díky němuž se přenášejí nezakotvené hodnoty, zvyky nebo stereotypy – a vlastně tak i utváří reálný obraz prostředí pro bytí lidského jedince ve světě. Svou životaschopnost folklor prokázal s nástupem masmédií a jimi šířenou umělou produkcí vysoké a populární kultury, které mají tendenci jeho prvky vstřebávat. Neboť ač neustále vysáván, nachází si své další sítě a kanály, kterými se proti svému pohlcení bouří a vytváří si nové a nové podoby. Tak se prostřednictvím mailových příloh šíří fámy, vznikají anonymní verze populárních písní; folklor může být produktem jak velkého celku (třeba národa), tak si jej jako poznávací kód mohou vytvářet menší skupiny, ať už etnické, regionální a profesní (vytvořené pod tlakem či zformované zcela svévolně). Proto zůstane nedělitelnou částí každodenní kultury až do té doby, dokud budou lidé schopni si mezi sebou vyměňovat informace. Zatímco v minulosti se folkloristika spojovala spíše se souborem znaků venkovského prostředí, přichází dnes výzkumné podněty především z měst, kde se kumuluje obyvatelstvo a kde je patrná potřeba vymýšlet si srozumitelný obraz konstruující s urbánní anonymitou.

Janeček (viz rozhovor *Tvar* č. 13/2011), jenž verbální podoby folkloru představil již ve třech knihách městských legend a fám nazvaných dle jednoho z nejpopulárnějších příběhů o *Černé sanitce*, nyní svůj dlouhodobý předmět výzkumu rozšiřuje do jeho dalších dimenzí. K tématu spolu s podobně zaměřenými kolegy na jaře roku 2011 připravil výstavu, která se zabývala právě některými jeho projevy nedávné minulosti a současnosti, eufemisticky řečeno atomového věku. Na jejím základě vznikla nyní recenzovaná kniha, která v písemné formě představuje její větší část, jež je definována kulturou produkovanou jasně uchopitelnými lidskými skupinami. Z výstavy se do knihy nevešly skupinově těžce postihnutelné fenomény jako domácí umění nebo právě dříve zveřejněné městské legendy. To dílu spíše prospělo, neboť vznikla kompaktní publikace několika autorů, která z výstavy zachycuje fakticky to nejzajímavější, co jsme dříve zpracované

ještě neměli možnost zhlédnout, respektive si o tom v ucelené formě přečíst.

Po manifestačním Janečkově úvodu, v němž autor vyzdvihuje současné bujení folklorních žánrů, se jako první konkrétní případ představuje svérázná kultura dětí a z ní se odvíjející folklor. Dana Bittnerová uvádí, že tato věkem daná kultura se formuje za účelem fakticky umožnit skupině ještě nedospělých přežít a ohlíží se za jejími dějinami zhruba sto padesáti let zpět, kam klade také zrod bádání o dětském světě. Specifikum kategorie vztahuje na životní dobu osvojování si okolí a nabývání hodnot, kterými folklor zabezpečuje přechod k dospělosti. Je tak přímo nezbytnou komponentou života, kterou si nejmladší generace pod vlivem dospělých, starších jedinců a v neposlední řadě stále více i médií vytváří celou budoucí osobnost. Pro vývoj dítěte je tedy přirozená a na rozdíl od dalších skupinových případů folklorních zdrojů fakticky nenahraditelná. Trochu překvapí, že příčiny rozvoje a pestrosti nespojuje autorka s nárůstem volného času, který zvláště u dětí několika posledních generací kreativní potenciál zásadně podmiňuje. Vždyť při využití dostatečného volna se folklorní projevy v množství her a nezměnitelné generační zábavy rozvíjí nejdynamičtěji. Bittnerová si naopak všímá synkretismu různých žánrů, které dávají dětskému folkloru základ a snaží se interpretovat i to, do jaké míry vývoj ovlivňují masová média. Právě na tradici starších forem a pouze časově podmíněného užívání módních produktů populární kultury dokládá své závěrečné tvrzení o tom, že je to dětská kultura, která jako jedna z posledních není „*v područí masově distribuovaných technologií, mediálních vzorů a formálních institucí*“.

Naopak přímo z existence formální instituce – povinné vojenské služby – vychází druhá stať, která popisuje kulturu vznikající jako reakce na povinnost ukotvenou v politických základech fungování státu. Od dětské se kultura vojáků-základáků odlišuje tím, že je dána společenskými podmínkami a její nositelé jsou také přesně vymezeni. S dětskou kulturou ji spojuje snad jen relativní věkové určení, naopak ještě ji oddaluje genderové a sociální ohraničení. Tématu to však vůbec neodebírá na atraktivnosti. Ač autor Adam Votruba píše, že výzkum fenoménu je v plenkách, text přináší bohatý hmotný i písemný materiál, který dává nahlédnout především do chronologického vývoje kultury a jejího folkloru. Zajímavé jsou poukazy na to, jak se vnímání vojenské služby u veřejnosti vyvíjelo a s tím i rostla její morální devastace. Autorův závěr zní, že za posledních 50 let povinné vojny v Čechách její prestiž neustále klesala. Jako zásadní mezník vyprázdnění smyslu bere rok 1968, kdy ztratila armáda v očích veřejnosti atribut strážce státní suverenity a kdy se přirozená vojenská disciplína stala karikaturou vrcholící tzv. mazáčkou

vojnou spočívající fakticky v přijetí „*rozkrádání armádního vybavení a neviditelného porušování předpisů jako jejich hlavních atributů*“.

Úplně jiný případ prezentuje třetí příspěvek věnovaný kultuře trampů, která je naopak ukázkou zcela přirozeného úniku z reality. Vznik trampingu autor textu, Jan Pohunek, spojuje se špatnými sociálními podmínkami ve třicátých letech 20. století a českou tradicí spolkových výletů, která se hnutím individualizuje. Zajímavou roli při vytváření hraje kult amerického Divo-kého západu, který poznamenal jeho vyjadřování i symboliku. Je tak ukázkou, jak se zabudovává cizí kulturní předloha, zde hlavně dobrodružné romány a film, do českého prostředí a jak vzhledem k specifické situaci mohou jeho atributy nabírat odlišných významů v jiném čase a prostoru. Pohunek popisuje produkty trampingu od oděvu, vytváření legend až po architekturu a plasticky tak ukazuje, jak přenášení vzorů dalo vzniknout celému komplexu komodit a hodnot, a také jak jejich funkci proměnily měnící se politické systémy. Zatímco za komunismu fungovaly usárny, maskáče nebo hudba jako sdílená znamení, v čase našeho liberálního kapitalismu se proměnilo oblečení v *army shopech* ve zdroj zisku a ze stárnoucích muzikantů se stali nejprodávanější interpreti pop-music.

S trhem a západními vlivy jde v ruku v ruce i poslední kapitola, kterou představují zobecněně pojaté hudební subkultury, jež fakticky na tržních komoditách, resp. jejich zvláštním osvojování spočívají. Právě ony nejlépe zapadají do definice produkce soudobého folklorního materiálu ve městech, kde nabírají v koncentrovaném množství lidí největší rezonanci. Vedle samotné konzumace hudby zdůrazňují autoři textu specifické subkulturní pojetí spotřebních symbolů, které se mění v kódy, podle nichž se

příslušníci komunit poznávají. Autoři Martin Heřmanský a Hedvika Novotná popisují nejznámější skupiny od punkerů přes skinheads, hiphopery až po techno kulturu, přičemž kladou důraz na jejich zvláštní československou mutaci, kterou přinesl omezený a cenzurovaný socialistický trh, jehož následky si starší subkultury, hlavně punk a skinheads, nesou dodnes. Zajímavě tu působí poznámka o morální panice, kterou vytváří média demonizováním či bagatelizováním subkultur, a produkuje tak často s určitými záměry zkreslující obrazy, jež dopadají na jejich vnímání veřejností. V Čechách, a v celém východním bloku vůbec, by bylo dobré sledovat, jak se právě v rámci změny režimu tyto mediální stereotypy proměňují, neboť zde v obměnách nacházíme určité pokračování mediálních tlaků, které k vytěsňování odlišnosti vytvářel už socialismus.

Kniha jako celek působí dojmem jedné z mála dobrých zpráv o stavu české společnosti, neboť poukazuje na její univerzální kreativitu a pestrou strukturu. Tu podtrhuje ještě velkoryse pojatý tisk na křídovém papíře a množství barevných obrázků, které publikaci dávají i tržní potenciál. Takové vyznění je však zároveň i jedním z jejích slabších míst. Snad pouze v popisu skinheads a vojenské šikany se publikace zlehka dotýká negativních společenských jevů, které všechny popsane kultury s jejich folklorem bez rozdílu obsahují. Na mysl mám především ono vylučování „nevhodných“ jedinců, které se jako obranný reflex promítá i do kultury menších skupin. A to ať už se jedná o vylučování na základě barvy nebo sociálního postavení. Nejde přitom pouze o jednu z odnoží hnutí skinheads, jež nezakrytě usiluje o eliminaci části společnosti, ale i přenášené fobie v dětských říkankách, degradující postavení handicapovaných u vojáků nebo genderovou hierarchii trampů, jež s sebou produkovaný folklor dlouhodobě vleče. Ve všech jeho projevech se v českém prostředí prvek intimnějšího společenského sblížení neobejde bez rasistických a sexistických tendencí. Ty ostatně odrážejí i širší společenskou realitu, již by výzkum soudobého folkloru jako dobře uchopitelné projevy určitého segmentu populace mohl dobře rozvíjet. Skrze folklor by tedy mohl být rozvinut i výzkum jeho méně příjemných stránek, v knize pouze natuknutý.

To však nic nemění na faktu, že koncept výstavy a následná kniha je velice zajímavým příspěvkem ze života společnosti a svědčí o tom, že skrze etnologickou kategorii folkloru je možné velice slušně uchopit dnešní svět v celé složitosti jeho vývoje. Proto doufám, že *Folklor atomového věku* podníti i další zájem o žánr a že se v budoucnu dostane i na výzkum jiných zájmových skupin. Ať už se bude jednat třeba o komunitu příznivců sci-fi nebo o sběratele známek.

Tomáš Kavka

ZE ZAHRADY A DOMU

Olga Černá, Eva Volfová:
Z domu a zahrady
Baobab, Praha 2011

Ó, milci drazí písemnictví krásného, neodvracejtež zraků svých, neb nejde tu o příručku Přemka Podlahy, a nebude se tu tudíž pojednávat o tom, zda ufták jakýsi vrtulový otku utáhne čili nic – nýbrž o sepsání pro dívky věku těsně předškolního a mladšího školního se jedná. Ovšem spojitosti jakési mezi sepsáním tímto a buditelem i silitelem sebevědomí národa kutilského naléztí možno, neb netoliko že doprovod obrazový vyšit stehem hrubým byl ženštinou trpělivou v hadříky všeliké bavlnkami barevnými i naskenůván posléze – ale i naučení mnohá dítkám spanilomyslným skýtá, kteráž i k vytržení jejich z obluzení světem obrazovek (ba i knihomolství nadměrného) sloužiti

mohou (pohříchu toliko dočasněmu – jak jisto jest). Tak kupříkladu kterak semeno tytkovové k růstu i ourodě abnormální přivéstí či kterak z kolíků na prádlo vyrobiti papírové ptáky. Naučení ta nikterak dlouhá ani složitá nejsou, a jak duch časů našich velí, slova s obrázky fifty-fifty prostor si dělí, a jak stejný duch káže, krom placetého zvířátka ze zdi a tatínkova počítače, není tu žádné nadpřirozené pakáže – nicméně přes to všechno pohádky to našťestí jsou. Děje se tak prostřednictvím plynulých přechodů z naprosto civilního vyprávění malého chlapce do říše dětské nadsázky, představitosti, latiny či pábení. Sázka na vcítění do světa dětské fantazie není pro autorku textu Olgu Černou nikterak novým řešením – dá se říci, že vidění dětskýma očima je součástí stylu, který si vybudovala již v předchozích třech knížkách vydaných taktéž *Baobabem* (*Kouzelná baterka*, 2003;

Poklad starého brouka, 2007; *Jitka a kytky*, 2010). V obecnější rovině je její styl zařaditelný do dnes poměrně širokého proudu dětské literatury, jež navazuje na, možno-li to tak vyjádřit, čapkovský pohádkový civilismus – popřípadě reakci na snahy poetismu (a prvorepublikové avantgardy obecně) o snesení ohně poezie z Olympu do domácího krbu. Černá své příběhy tká zručně a s citem pro věc, ovšem právě vzhledem k tomu, že se jedná o autorku již zkušnou, je namístě si postesknout nad místy až přílišnou lehkostí, s jakou tvoří, užívajíc patrně prvního nápadu, který se nabídl. Naproti tomu nenápadně a přirozeně jsou v textu akcentovány láskyplné rodinné vazby, a to včetně těch sourozeneckých, což se mi jeví v našem písemnictví pro nejmenší být poměrně vzácným. Pravdivost anotací rozhodně není kýžnou samozřejmostí, zde však lze s propagačním textem zcela souhlasit:

„*Velký dům se zahradou, dvě děti, Matěj a Hanka, táta a máma ... výseky všedních dnů a ... obyčejné věci, které se dětským pohledem stávají neobyčejnými.*“

Ani výtvarnice Eva Volfová není v oblasti knižní ilustrace úplným nováčkem, jestliže však o její první knize *Kočíčka z kávové pěny* Jana Matějková napsala (*Tvar* č. 20/2007): „*Její kompozice působí jemně, tajemně a nadýchaně*“, pak o dost větší formát knihy *Z domu a zahrady* paradoxně způsobuje, že výšivky Evy Volfové zde nadýchanost ztrácejí a vyzařují jakousi obhroublou prázdnotu. Jako by to autorky cítily, pokusily se stránky knihy dozdobit a zútulnit množstvím naskenovaných knoflíků – což se, alespoň z mého pohledu, minulo účinkem. Navzdory uvedeným výhradám kniha stále převyšuje většinu běžného knihkupeckého zboží určeného dětem a jejím zakoupením chybu neuděláte.

Vladislav Reisinger

SPOLEČNÁ MOŽNOST

Žaneta Lichtenbergová: Ptáci vykolejili z brázd, H_aluze, Ústí nad Labem 2011

Je záslužné, že literární a kulturní časopis *H_aluze* vydává v podobě samostatně neprodejně literární přílohy (mimo jiné) debuty začínajících básníků a básnířek. V loňském roce takto vyšla například *Kotrmelína*, prvotina Alice Prajzentové (nar. 1982); právě tato autorka a redaktorka *H_aluze* je uvedena jako odpovědná redaktorka první sbírky Žanety Lichtenbergové (nar. 1984).

Těžko říct, zda měla být při redakční práci přísnější a zda měla například na výběr i další básně, které v knížce nejsou – výsledek každopádně budí rozpaky. Ne že by to byla sbírka vyloženě slabá, ale jaksi nevýrazná (zejména závěrečný oddíl *Kristina*) a ne zrovna objevná, takže si ji člověk i po opakovaném čtení zasune do mentálního šuplíku „neurazí, nenadchne“, jako by už předtím nebyl dost narvaný. To je poněkud frustrující, tím spíš, že autorka rozhodně není bez talentu. Jen jako by s ním zacházela až příliš opatrně: její poezie je jemná, křehká, tichá... jenže kde leží hranice mezi citlivou poddajností a bezbarvosť? Jistě, pro každého jinde, přesto by Žaneta Lichtenbergová snad mohla příště trochu „přitlačit“ a to, co se tu teprve líhne z plachých

náznaků, více prokreslit, silněji vyrýsovat. Debut přece nemusí být „dokonalý“ (to je ostatně hodnota pochybná, zvláště v poezii), člověk však doufá, že bude přinejmenším odvážný a vyhraněný – byť, rozumí se samo sebou, v souladu s naturelem písíci(ho).

Slibná a už teď docela naléhavá je především smyslovost této poezie, jak se projevuje v oddílech *Město*, ale zejména *Líšnice*: „*vidím tvé ruce / jak ladí modré radio / a voní naší stodolou*“ (s. 7), „*mezi stehny kopců / když vlhkost hor / orosila spánky*“ (s. 9), „*v kamenech prý / bývá ukrytá voda / zurčít, klokotát / ze spánku skřípe zubany*“ (s. 12). Mimochodem právě barvitá, intenzivní smyslovost byla jedním z nejvýraznějších rysů zmíněné sbírky Alice Prajzentové, tam však většinou přerůstala ve smyslnost erotickou. (Přes tuto příbuznost vyznívá *Kotrmelína* přesně opačně než debut Lichtenbergové: rozkolísaná a kvalitativně nevyrovnaná, jako celek však výraznější.) Ale zpátky ke smyslům. Jistě, existují i jiné způsoby, jak zachytit to, co by se za pár okamžiků utopilo v proudu času – nicméně zpřítomnit chvilkovou konstelaci, která se autorovi zdála v ten moment podstatná, příznačná, o čemsi vypovídající, právě pomocí smyslových vjemů je dobrá volba. I proto patří k nejzdařilejším básním sbírky *Zahrada*: „*podkluzovaly nám nohy / na koberci z přezrálých hrušek / a světlo mezi námi lámalo se / jako filigrán // pak dlouho přšelo*.“ Působí to autenticky, jednoduše, sdělně; místo aby básnický jazyk stavěl čtenáři do cesty pře-

kážky, odstraňuje je. Jak je patrné, Žaneta Lichtenbergová nestaví na čemsi výlučném, konstruovaném, ale právě na „společné řeči“, na společné zkušenosti, na běžných prožitcích či vzpomínkách, které si v sobě nese v různě variované podobě každý z nás. Přesto se její básně vzpírají tomu, aby dostaly lacinou nálepku „všední“. Básnířce jde, jak to tak v poezii bývá, právě o to, posunout všední o úroveň dál – k nevšednímu.

Posunout však vlastně není to správné slovo: tady se s ničím nemanipuluje, není tu žádná snaha s věcmi svévolně „hýbat“, nedej bože si snad s racionálním záměrem konstruktéra vytvářet odvážné „nové světy“. Básnířka se spíše vcítuje do toho, co tu je či bylo, ba co víc, jako by lyrická mluvčí (ženský element nikde ostentativně nevyčnívá, je však mimoděk stále přítomen) s pozorováním či znovuprožíváním mimoděk splývala – jako by jiná možnost ani nebyla. Žádný odstup, žádný akademický kreslířský popis z dálky, ale co nejtěsnější přimknutí, jak je patrné třeba z veršů „*hned vedle cesty v lese / leží nahý potok / má namodralé rty*“ (s. 14) či z básně s výmluvným názvem *Rozednila jsem se*. Kdo má svoji rodnou krajinu, ten Lichtenbergové naprosto rozumí.

Tuto až mateřsky senzitivní „sjednocující“ tendenci pak posouvá o významný kus dál od běžné přírodní lyriky fakt, že se – jak sbírka pokračuje – vztahuje i na osoby, přičinlivě pak na osoby neznámé: „*někdy se bojím lidí / kteří si bez zeptání sednou vedle*

mě // to pak synchronizují náš dech / aby-chom si nebyli tolik cizí.“ (s. 40) Svět není cizí, a pokud nám takový připadá, můžeme s tím něco dělat – nebo se o to aspoň pokoušet. Svět je naše společná zkušenost, nabídnutý prostor. Společná možnost.

Tenhle rozměr dává poezii Žanety Lichtenbergové velmi sympatický ráz, proto je škoda, že celek sbírky působí po jazykové a výrazové stránce ještě poměrně nejistě, přidušeně a tak trochu odvozeně. Příště více odvahy!

Simona Martínková-Racková

ONÁMENÍ

V centru současného umění DOX vystavují do 9. 4. 2012 **Humphrey Jennings, Peter Finnemore, Rachel Trezise a Paolo Ventura**. Hleďte pod názvem **The silent vil-lage**.

V pražské knihovně Libri probíhají až do 24. 2. 2012 výstava koláží básnířky **Bronislavy Volkové**, při níž je zároveň představeno souborné knižní vydání jejích básní *Vzpomínky moře*.

V prostoru literární kavárny Fra připravil na čtyři únorové čtvrtky Jaromír Typlt cyklus nazvaný **Texty v jiném skupenství**. Vystoupí na nich **Tomáš Vtípil** (7. 2.), **Viktor Kopasz** (14. 2.), **Ivan Palacký** (21. 2.) a **Pavel Novotný** (28. 2.).

Roland Kollnitz se představí v Galerii Rakouského kulturního fóra v Praze výstavou nazvanou **Enchanté**. Výstava bude k vidění do 16. 3. 2012.

Daniel Pešta vystavuje svůj multimediální projekt **Gravitation Zero / s poctou pro Pinu Bausch** v německém Solingenu. Výstava je k zhlédnutí do 18. 3. 2012 v místním Kunstmuseum Solingen.

Slavnostní zakončení **Mezinárodního roku Czesława Miłosze v České republice** proběhne v Polském institutu v Praze dne 8. 2. 2012 od 18.00 hod.

Centrum současného umění DOX vystavuje kolektivní projekt nazvaný **Middle East Europe** (mj. se zde svými díly představí **Milan Kozelka** nebo **Ivan Vosecký**.) Výstava bude otevřena do 20. 4. 2012.

Galerie města Plzně zve na výstavu nazvanou **Papír a hlína**. V nadzemí Galerie vystavují **Daisy Mrázková, Pavla Aubrechtová a Josef Hrubý**, v podzemí **Jindra Víková, Eva Roučka, Šárka Radová a Naděžda Potůčková**. Výstava je přístupná až do 5. 4. 2012.

Jindra Víková, z cyklu *Tváře*, 2007; výstava *Papír a hlína*

PONĚKUD NEVYDAŘENÝ MORD

Josef Formánek: Umřel jsem v sobotu Smart Press, Praha 2011

Knihy Josefa Formánka v sobě mají vůni starých *Rodokapsů* a dále. S písní *Byl to Shane* na rtech, která tak nějak vystihuje charakter a náladu Formánkových příběhů, si můžete vychutnat neuvěřitelné zápletky a zvraty, osudové ženy a lásky, cesty ryze dobrodružné, ale i iniciační. Někdy, když nemáte náladu na „velkou literaturu“, lze přistoupit na jeho hru, vyřešit nespavost a užít si formánkovský večer pod lampou. Formánka však nezajímá jen samotný příběh. Druhou linií vždy tvoří autorovy komentáře zahrnující vlastní prožitek z psaní samého a osudů svých postav. (O autorovi můžeme mluvit s čistým svědomím, svou identitu v knihách nezastírá.) Sám akt psaní je Formánkovi něčím magickým a díky ztotožňování se svými hrdiny a rozplétání jejich života se dostává k meditacím o smyslu všeho.

Jeho úvahy jsou někdy trefné a zajímavé, jindy patetické a naivní, vždycky však upřímné a své, psané s vášní a opravdovostí. Nelze se třeba divit čtenářské oblíbenosti. S touto metodou ale zároveň narůstal problém, který nabyl zřetelnosti už v *Mluví pravdu*. V jeho knihách se o slovo vždy přetahuje autor a postava. Hranice mezi příběhem a vlastním životem se ve spisovatelově vnímání mnohdy vytrácí. Další zcela evidentní věc je ta, že Formánek si byl vždy jistější tam, kde se mohl obracet k vlastní prožité zkušenosti a emoci. Tam, kde měl domýšlet, vyvstávalo na povrch poněkud zjednodušené a trochu naivní vidění a krkolomná fabulace. Tento nedostatek se mu stal osudným v knize *Umřel jsem v sobotu*, ve které vsadil všechno na sebe – a vsadil špatně. Příběh, který vymyslel na základě pouhého citátu na záhadném domě v Třebíči „*Z osudu rukou a vůle boží*“, se potácí na hranici braku. Tento citát figuruje i v minulém románu, zmiňuje se o něm vztekly stařec Bernard Mares, jenž nad stránkami nové knihy povlává jako dotěrný, zatuchlý přízrak.

Jsme svědky autorova tápání, především v jeho vlastních „živých vstupech“ a vpádu

jeho vlastní minulosti a minulosti jeho knih do příběhu, který to neunes. To vše je obpletené jakousi vnitřní krizí a pochybností. Autor rozehrál několik vypravěčských technik, které se narušují. Zloděj příběhů je střídán vypravěčem, na jejich místo se dere autor se svým viděním a do toho všeho k nám promlouvá Bůh. Není toho trochu moc? Sám příběh, který se pokouší vytvořit, ho dokonale rozcupoval, zničil. Nic z té knihy Formánek neukočiroval. Ani osudy vlastních postav, ani své podivné promluvy. V *Umřel jsem v sobotu* se nejedná o tvoření, ale o fantazírování a blouznění. Děj, zarámovaný Josefovou smrtí, je následovný: Josef potká osudovou ženu. Osud, jak už to u Formánka bývá, je mu zároveň prokletím. Jednoho dne, když jde z práce, spatří v novinách, že někdo zavraždil jejich prvorozenou dceru Hanku. Manželé se odstěhují do Třebíče, aby začali nový život, a Helena porodí Aničku. Jejich soužití však ničí Josefova touha po pomstě, která mu ubírá na rozumu. Manželé propůjčí svůj dům spiritistickému kroužku a jejich dcera se stane médiem, které nejenže najde vraha, ale také předpoví smrt oběma rodičům. Krom těchto osobních věcí prorokuje druhou světovou válku. Jejich Anička se ovšem z náročných výletů

na druhý břeh už nevzpamatuje a zemře. Po její mumifikaci se oba rodiče zblázní. Helena umře v blázinci a on v sobotu, jak mu dcera předpověděla. Všechny události jsou popsány náležitě dramatickým jazykem. Až halucinogenně pak působí pasáže, kde je „archaickým jazykem“ a „baladicky“ zpracována smrt Haničky. „*U potoka strhne ji k zemi a zneuctí nadvakráte. Z vlasů vodu ždíme. Zůstanou mu v ruce. Obtočí je okolo jejího krku*.“

To má asi takový účinek jako laciné zahoukání sýčka v lese a lekačky v béčkovém hororech. Poněkud úsměvný a omšelý. Spíše než znásilněnou Haničku pak litujete autora. V této knize zkrátka nefunguje nic, jak má. Příliš vypravěčských linií působí zmateně. Rozklad rodiny je popsán schematicky a zjednodušeně, jeho vlastní úvahy jsou vyčpělé, vyprávění nespolehlivé. Jedno té knize však nelze upřít. Její nepřičetný a efektní nádech a scény z blázince vám jistě utkvějí v paměti. Možná dům se záhadným citátem čekal na jiný, lépe zpracovaný osud nebo o žádný příběh nestál. Formánek měl na nápis raději zapomenout. Až dosud jsem měla tohoto kovboje české literatury docela ráda. Od této knihy si na něj dám pozor.

Zuzana Kůrová

INZERCE

€

HOST

www.hostbrno.cz

měsíčník pro literaturu a čtenáře /

proza • poezie • kritika • recenze
eseje o kultuře a literatuře
rozhovory se spisovateli
nezavedená literatura
světová literatura
literární historie
tematické bloky

VYUŽIJTE VÝRAZNOU SLEVOU NA KLASICKÉ ČI ELEKTRONICKÉ PŘEDPLATNÉ
UKÁZKOVÉ ČÍSLO ZDARMA

SKÁKAL KLAUS PŘES BAUHAUS

Skákal Klaus přes Bauhaus, / přes minové pole, / šel za ním Mickey Mouse, / řekl mu: „Ty vole!“ Dětská parafráze známého popěvku svým bizarním spojením proslulého českého politika, nadnárodního obchodního řetězce, pojmu z oblasti vojenství a ikonické postavičky populární kultury přímo vybízí k zamyšlení nad lidovou kritikou globálního kapitalismu.

Úvahy tohoto druhu ale ponechme přítomnosti stranou a zaměřme se na samotnou postavu současného českého prezidenta, která hraje v tomto folklorním popěvku roli hlavního aktéra. Je tomu podobně i v ostatních žánrech moderního folkloru? Odpověď zní – ano. Václav Klaus se vedle dětského folkloru relativně často vyskytuje též v anekdotách, fámách i „vyprávěních ze života“ a je pravděpodobně jediným českým politikem,

o kterém vyšla celá kniha anekdot. Dílko *Jaký je rozdíl mezi Klausem a Bohem? aneb Václav Klaus ve vtipech, anekdotách a hádankách* Václava Budinského vyšlo poprvé v roce 2002 a znovu v roce 2005 rozšířené o kapitoly, která je věnována jeho současné prezidentské funkci. Ačkoli kniha obsahuje celou řadu anekdot budících dojem, že místo v hospodách vznikly přímo v tiskové kanceláři Hradu, nelze jí upřít zachycení některých vtípů skutečně lidových, například nepravé hádanky z jejího titulu, na niž existuje jediná správná odpověď: *Bůh si nemyslí, že je Klaus*. Nejrozšířenější lidovou anekdotou o Václavu Klausovi je ale vtíp aktuální především v první polovině 90. let 20. století: *V parku leze muž po trávníku a jí trávu. Jde okolo Miloše Zemana a zeptá se: „Človče, proč jíte tu trávu?“ „Víte, já jsem velmi chudý člověk. Nemám na jídlo, tak musím jíst trávu.“ „Človče, nechte toho. Tady máte sto korun a běžte si koupit něco k jídlu.“ Muž poděkuje, vezme si stokorunu,*

a když Zeman odejde, jí trávu dál. Jde okolo Václava Havela a ptá se: „Človče, proč se živíte tou travou?“ „Víte, já jsem velmi chudý člověk. Nemám na jídlo, tak musím jíst trávu.“ „Tak víte co. Tady máte tisíc korun a běžte si dát k jídlu něco pořádného.“ Muž poděkuje a poté, co Havel odejde, jí trávu dál. Jde okolo Václava Klause, vidí ho a ptá se: „Ts. To jsem ještě neviděl, vy tady jíte trávu?“ „Víte, já jsem velmi chudý člověk, nemám na jídlo, tak musím jíst trávu.“ Klaus se zamyslí a sáhne do kapsy: „Človče, tady máte osm korun, sedněte na tramvaj a dojeďte si na konečnou, tam je tráva čerstvější.“ Podobně jako u úvodního dětského popěvku jako by tento folklorní text sváděl k dalekosáhlému hledání aktuálních souvislostí s politickými hesly počátku 90. let 20. století o utahování opasek – ve skutečnosti jde ale o poměrně archaickou anekdotu, která v českých zemích

masově kolovala na konci 60. let 20. století (kdy byl třetím donátorem chudého muže sovětský poradce doprovázející československého prezidenta), ve svých raných verzích se vtíp vyprávěl dokonce již v dobách nedostatku během druhé světové války, a možná ještě daleko dříve.

Folklorní texty nám zde tak vyjevují svoji neměnnou, cyklickou podstatu, která se pouze aktualizuje používáním dobových historických postav a témat – přesně jak se o anekdotách v roce 1926 vyjádřil Karel Čapek: *Možno říci, že mají eliptickou dráhu jako komety. Snad každá anekdota má jinou dobu oběhu; některé se vracejí po třech letech, jiné po šedesáti nebo po stu, a snad jsou některé, které se k nám přibližují jednou za sto tisíc let. Jak vděčné to pole pro výzkumy!*

Petr Janeček

VÝROČÍ

Jan Skácel

*7. 2. 1922 Vnorovy
†7. 11. 1989 Brno

Tratidla

Snad jsme si zasloužili tak velikou řízen všechno je dobré co je v pravý čas i nuda fízlu

Když jsme se rozhodli že budem žebrot mlčky

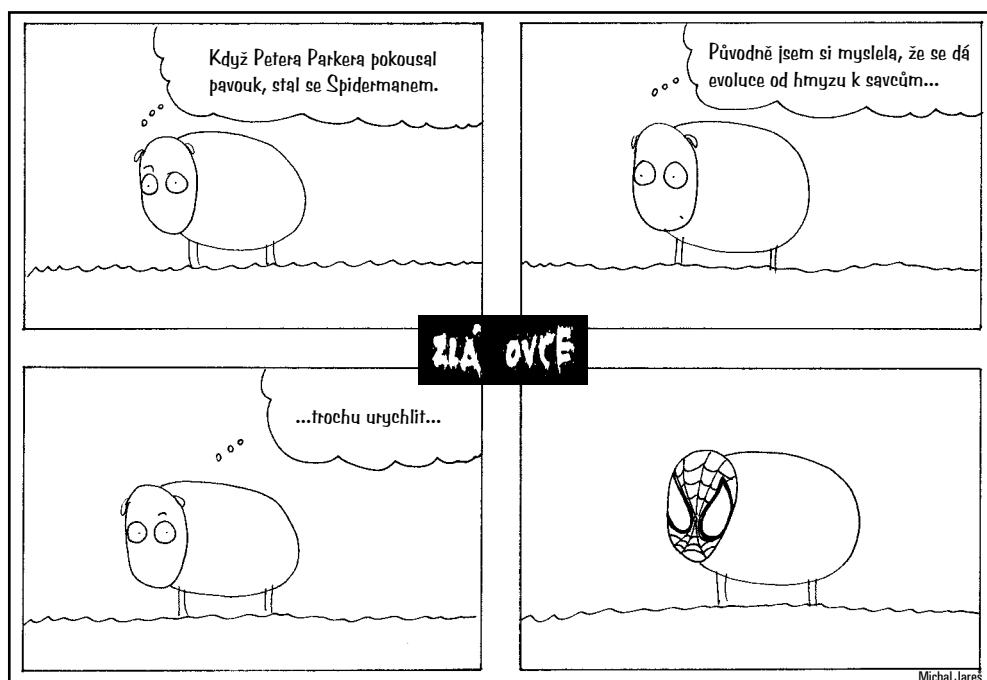
A kdysi strašně dávno bývalo ticho laskavé jako dobří střelci z luku
Dodnes mi v uchu zní bučení hrdliček

Bylo by krásné nadělat v tom tichu mezery dřív než ti odeberou
zlodějské nářadí tvé duše

Nakonec skončíme jak pamětníci ticha a až nás pochovají v polovici hory po celé léto budou pokračovat bizarní tance dropů v suchých rovinách
(*Kdo pije potmě víno*, 1988)

Na konci ledna a v únoru si dále připomínáme tato výročí narození:

31. 1. 1932 Pavel Bošek
31. 1. 1932 Jan Žáček
1. 2. 1882 Marie Majerová
1. 2. 1972 Zuzana Urválková
2. 2. 1932 Pavla Lidmilová
2. 2. 1942 Josef Volák
7. 2. 1922 Zdeněk Kratochvíl
7. 2. 1942 Ivan Mládek
8. 2. 1922 Karel Nešvera
8. 2. 1922 Ladislav Nezdařil
8. 2. 1922 Eli Urbanová
8. 2. 1932 Milan Nakonečný
9. 2. 1872 F. X. Holas
9. 2. 1922 Jaroslav Zýka

FEJETON

PATNÍK JAKO MILNÍK

Je to jedno? Není to jedno? Kdyby mi někdo v listopadu 1989 řekl, že..., klíči bych nezvonil. Tak se to říká. Já mám taky jednu takovou větu, i když bez klíčů (pokud si vzpomínám, docházel jsem na demonstrace rád, ale klíči jsem nezvonil): Kdyby mi někdo v listopadu 1989 řekl, že se po dvaceti letech celé týdny obejdu bez českých novin, nevěřil bych mu. Tímhle se ale nepřiznávám ke své tehdejší zahanbu – jící neznalosti budoucích možností internetu. A pro jistotu dodám ještě něco: fronty na pomeranče někdy byly, ale internet nám komunisté nezakazovali, a ať si to každý český novinář pochopí, jak chce.

Je to jedno? Není to jedno? Když se v Olomouckém deníku (v jiných krajských mutacích asi taky) psalo o výročí Charty 77, článek doprovázela jedna ze slavných fotografií krkonošského setkání chartistů s korovci; akorát se psalo, že Poláci jsou tam – roku 1978 – jako představitelé Solidarity, která vznikla až v roce 1980. Článek si teď připomínám z internetové stránky Deníku, kde se píše, že Charta 77 se stala „milníkem v dějinách naší země“. To je zajímavé, myslím si to taky, ale takhle napsat bych to neuměl. Z jiného důvodu bych neuměl napsat ani: „Na dokumentu pracovali napří-

klad filozof Jan Patočka, politik a diplomat Jiří Hájek, spisovatelé Ludvík Vaculík, Pavel Kohout nebo bývalý český prezident Václav Havel.“ Já bych myslil, že na dokumentu pracoval český prezident budoucí. Deník dále: „V březnu [1976] přitom v Československu začaly platit Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Tyto dokumenty byly zakotveny v helsinských dohodách z roku 1975, ale režim se jimi neřídil.“ Ony ušlechtilé pakty se s Helsinkami Deníku pletou, ale pravda je, že „režimu“ se pletly také, tak co.

Ještě: „Její význam byl však v komunistickém Československu omezen, protože nezasáhla široké skupiny obyvatel. Většina jejích členů byla z Prahy, většina lidí se o Chartě dozvěděla jen prostřednictvím kampaně proti ní.“ Dává to smysl? Byl to milník, nebo nebyl? (Charta 77 navíc neměla členy, protože to nebyla strana ani jiná organizace; měla signatáře.)

Předposlední větu jubilejního článku má Deník.cz správně, poslední pak v duchu v článku převládajícím: „Charta 77 svou činnost ukončila 3. listopadu 1992. Její tehdejší mluvčí uvedli, že ztratila význam, neboť dosáhla svého cíle – odstranění

komunistického režimu.“ Už jsem otravný, ale řekněme ještě, že mnozí chartisté, ba později možná skoro všichni po pádu komunistického režimu toužili, reformistů už asi bylo málo, ale Charta 77 si odstranění komunistického režimu za cíl nekladla. Zní to dnes mrzutě, ale v roce 1977 k tomu bylo velmi mnoho dobrých důvodů, pramenících i z idejí, i ze vkusu, i z odhadu vlastních sil. A také onoho 3. listopadu 1992 mluvčí Charty 77 jen zdrženlivě tvrdili, že to byl „ve svobodných podmínkách nepoužitelný model veřejného působení“, ale na druhé straně: „Ideje nedělitelnosti lidských práv a svobod, důstojného občanství, vzájemného respektu, dialogu, tolerance a povinnosti nadřazovat zájmy obecní zájmům osobním jsou stále aktuální.“ O odstraňování režimu ani slovo.

Otravný rozbor jednoho článku. Vytahuji se, že pamatuji lépe? Ale ne. Jen chci předvést, proč se víc než dvacet let po Listopadu lze bez českých novin docela dobře celé týdny obejít. Proč to může být dokonce užitečné. Ten příklad je dobrý i proto, že zde nelze hledat žádné špatné pohnutky. Ale člověk by měl noviny přece jen číst – aby se poučil, o čem a jak noviny píš.

V létě jsem si všiml, nejprve jen všiml, série barvotisků ve starožitnostech na zámku v Letovicích. Spojovala je dívka, která teskně

hleděla do dálky; každý obrázek doprovázela jiná poetická slova, ale všechna vyjadřovala nostalgii po horách, pramenech řek, čarovných hvozdech, tak nějak... Nejprve jsem nechápal, proč se dívka, mladá, do těch hor, k těm pramenům, do těch hvozdu prostě nevypraví, když je jí smutno. Trvalo chvíli, než jsem si uvědomil: to je pomnichovský kýč a hory, prameny, hvozdy jsou v Říši... Na podzim 1968 jsme ve škole dojatě kupovali kartičky s fotografiemi čtyř až pěti československých politiků a s jedním z nejslavnějších tehdejších hesel. Myslím, že to bylo ono „Jsme s vámi, buďte s námi“. V novinách už se nějaký týden nepsalo o okupaci, i když taky ještě ne o bratrské pomoci, jen o vstupu vojsk. Tiskli ty všechny obrázky hbití obchodníci s národním neštěstím, anebo vlastenci? Nebo vlastenečtí obchodníci? Vím já? A proč by měl o Chartě 77 vědět někdo, kdo píše do novin, snad kromě toho, že to byl milník? Mnichov byl taky milník. Srpen 1968 byl taky milník. Listopad 1989 taky.

Na ty pomnichovské obrázky jsem si radši vzpomněl kvůli vlastní skromnosti. Těm, kteří to tehdy prožívali, by to bylo jasné hned; mně to pár minut trvalo. V krajině podél cesty je někdy těžké odlišit patník od milníku. V novinách to bývá jedno.

Václav Burian

Ročník XXIII. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky a Nadace Český literární fond. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Svatava Antoňová, Wanda Heinrichová, Michal Jareš, Božena Správcová (zástupkyně šéfredaktora), Michal Škrabal. Tajemnice Martina Vavřínová. Korektorka Petra Patáková. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, telefon 234 612 398, 234 612 399. E-mail: tvar@ucl.cas.cz. Redakcí nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafický návrh Lukáš Pertl. Sazba a zlom programy Adobe® InDesign® CS2 a Adobe® Photoshop® CS2 Lubor Kasal. Tisk Calamarus, s. r. o., Praha. Rozšiřuje A. L. L. Production, spol. s r. o., Mediaservis, a. s., PNS, a. s., Mediaprint-Kapa a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel. 234 092 851, fax 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz, http://www.predplatne.cz; redakce Tvaru. Předplatné SR: L. K. Permanent, s. r. o., P. P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel. 00421 7 444 537 11, fax 00421 7 443 733 11. Objednávky do zahraničí: A. L. L. Production, spol. s r. o., Hvozďanská 3-5, Praha 4 a redakce Tvaru. Předplatné může být hrazeno v eurech. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR - SONS - Na Harfě 9, P. O. Box 2. 190 05 Praha 9, tel. 266 03 87 14, http://www.braillnet.cz

2012/03

www.itvar.cz • MK ČR E 5151 • ISSN 0862-657 X • F 5151 46771 • 30,- Kč • 2. února 2012